

# Ignacio Iglesias

## Leo Trotskij och den marxistiska vänstern i Spanien (1930-1939)

### Innehåll

Martin Fahlgren: Introduktion.....	1
1. Inledning.....	5
2. Marx och Spanien.....	14
3. Ryssland och Spanien.....	17
4. Trotskij's uppfattning 1930-1931 .....	20
5. Kommunistiska internationalen i Spanien.....	24
6. Arbetarrörelsen i Spanien.....	27
7. Från utropandet av republik till Oktoberupproret 1934 .....	33
8. 1935: POUM bildas.....	44
9. Folkfronten .....	50
10. På väg mot 19 juli.....	57
11. Inbördeskriget och Revolutionen .....	62
12. Den sovjetiska hjälpen och dess följder .....	73
13. Majdagarna i Barcelona.....	81
14. Stalinisternas repression .....	85
15. Avslutande anmärkningar .....	90
Bilaga: Ignacio Iglesias – journalist i hjärtat av det radikala Spanien .....	96

Översättning: Björn-Erik Rosin (större delen), Christina Schmidt och Martin Fahlgren (mindre delar). Notapparaten bearbetad och kompletterad av Martin F.

Iglesias skrift författades 1974.

Iglesias är inkonsekvent i sitt citerande av Trotskij-texter. Ibland citerar han från den mer kompletta franska utgåvan *La révolution espagnole* (med Pierre Broué som redaktör, publicerad 1974) och ibland *samma text* från den betydligt mindre kompletta spanska textsamlingen *Escritos sobre España* (utgiven av Ruedo Ibérico 1971). I denna svenska översättning har vi bevarat förf. ursprungliga källhänvisningar, men i största möjliga mån försökt komplettera med befintliga svenska översättningar (det mesta finns faktiskt översatt).

## Martin Fahlgren: Introduktion

Ignacio Iglesias, författaren till denna skrift, som färdigställdes 1974, är en f d ledande medlem av det anti-stalinistiska vänsterpartiet POUM (Partido de Unificación Marxista, Arbetarpartiet för marxistisk enhet). Skriften avlossar en ordentlig bredd mot Trotskij's politik när det gäller Spanien. Kritiken är den mest utförliga som redovisats från POUM-håll och vi publicerar den bl a därför att vi anser det vara viktigt att låta talesmän för denna riktning komma till tals. Det framkommer även en hel del sakargument som bör tas på allvar och begrundas, ty Trotskij's förhållningssätt till spanska revolutionen i allmänhet och POUM i synnerhet står givetvis inte utanför all kritik, utan måste kunna värderas och ifrågasättas.

### *Iglesias skrift är mångfacetterad.*

Å ena sidan har vi hans beskrivningar av den spanska verkligheten – den spanska revolutionen, den spanska arbetarrörelsen och i synnerhet hur POUM resonerade och agerade, kommunistpartiets roll, relationerna till Sovjetunionen, osv – helt klart insiktsfulla och bör kunna läsas med stor behållning.

Å andra sidan har vi polemiken mot Trotskij, som även den innehåller en hel del tänkvärt, men som tyvärr ibland drivs alldeles för långt, slår över målet och mister därmed en del av sin styrka: den kan förvisso tillfredsställa sådana som redan bestämt sig för att Trotskij och det han stod för var åt skogen, men när det gäller att övertyga sådana som fortfarande är mottagliga och villiga att ta och ge argument, då är det bättre att undvika polemiska överdrifter och hålla en saklig och resonerande, analyserande ton, i synnerhet långt efter händelserna då strävan bör vara att klargöra och belysa de verkliga ståndpunkterna och motsättningarna i stället för att dra upp skarpa skiljelinjer och bygga skyttegravar.

Jag tänker inte i denna inledning ta itu med Iglesias' kritik av Trotskij's Spanien-politik i detalj, eftersom det kräver en längre artikel, vilket jag får återkomma till. Men det bör ändå vara på sin plats att ge en mer allmän karakteristik av Iglesias' polemik och klargöra vad som utgör själva essensen i hans Trotskij-kritik<sup>1</sup>. Dessutom ger jag avslutningsvis några lästips till de som vill tränga in djupare i problematiken.

\* \* \*

### *Polemiska överdrifter*

Tyvärr är det mycket vanligt att när det väl uppstått motsättningar så tenderar de som är involverade att tillspetsa dem – man försöker inte reda ut och lösa motsättningarna, utan tvärtom fördjupa och skärpa dem. Och efter splittringar så blir det ännu värre: de inblandade strävar efter att hitta så många fel som möjligt hos ”motståndaren” vilket fördjupar klyftan – det uppstår det som man skulle kunna kalla för centrifugala krafter. De olika splittringarna inom ”yttersta vänstern” ger massor med exempel på detta.

Undertecknad anser att Iglesias tillgriper en hel del polemiska överdrifter, gör illvilliga tolkningar av Trotskij-uttalanden, använder debattknep osv för att skärpa sin kritik. I det avseendet är f ö inte heller Trotskij oskyldig. Denne (liksom Lenin och andra bolsjeviker) använde sig av polemiska överdrifter i stridens hetta – det gäller även Trotskij's texter om Spanien. Det är dock svårare att overse med sådant när man försöker göra ett bokslut av en viktig historisk erfarenhet långt efter det skedda – då bör man försöka avstå från och bortse från sådant och i stället koncentrera sig på sakförhållanden.

<sup>1</sup> Jag kommenterar dock en del detaljer i noterna till Iglesias-texten nedan.

### ***Iglesias är kritisk mot bolsjevismen som sådan***

Iglesias inskränker sig inte till att klandra Trotskijs politik i fråga om Spanien, utan han kritiserar även skarpt bolsjevismen som sådan (i synnerhet den leninistiska partimodellen<sup>2</sup>), den ryska revolutionen m m, frågor som jag tycker faller utanför ramen för ämnet Spanien och som jag därför inte tänker kommentera.<sup>3</sup> Eftersom Iglesias är anti-bolsjevik så har han inga hämningar när det gäller att citera Trotskij-kritiska uttalanden från anarkister, syndikalister, ”avfallingar” från den kommunistiska rörelsen, borgerliga historiker osv – han tillgriper urskillningslöst allt som han tycker stödjer de egna ståndpunkterna, vilket ger en slagsida åt hela framställningen. Det bör dock påpekas att när det gäller synen bolsjevismen så är inte Iglesias överens med POUM, som tvärtom såg sig som ett leninistiskt parti, och de som (i motsats till Iglesias) förblev POUM-medlemmar (såsom Juan Andrade och Wilebaldo Solano) tog heller inte avstånd från bolsjevismen / leninismen.<sup>4</sup>

### ***Iglesias: Trotskij är okunnig om spanska verkligheten och ser hela tiden Spanien med ryska glasögon***

Iglesias’ huvudtes är att Trotskij hela tiden på ett dogmatiskt sätt betraktade den spanska revolutionen med den ryska revolutionens schema i tankarna och att han bortsåg från och var okunnig om den spanska verkligheten. Detta upprepar Iglesias gång på gång.

#### *Finns någon sanning i detta?*

Ja, det är riktigt att Trotskij hade betydligt sämre kunskaper om Spanien än om flera andra viktiga länder i Europa, i synnerhet Tyskland, Frankrike och Storbritannien som han noga följt under hela sin politiska karriär. Det är också korrekt att Trotskij i sina texter om spanska revolutionen hela tiden hänvisade till den ryska erfarenheten och tolkade händelser i ljuset av denna. Det är dessutom sant att Trotskij under det spanska inbördeskriget var dåligt informerad om utvecklingen<sup>5</sup>, särskilt under det avgörande sista halvåret 1936, då den norska arbetarregeringen under påtryckningar från Moskva helt isolerade honom från omvärlden (han sattes först i husarrest och internerades sedan under sträng polisbevakning).<sup>6</sup> Detta medförde att Trotskij under hösten 1936, som var avgörande för spanska revolutionens vidare öden, inte kunde följa utvecklingen och ännu mindre att kommentera densamma. Det blev bättre efter det att Trotskij i början av 1937 anlät till Mexiko, men avstånden var långa och det var svårt att upprätthålla kontakter och få detaljerade informationer, i synnerhet eftersom de organiserade trotskisterna i Spanien var få (och till stor del bestod av utlänningar). Avsaknaden av tillförlitliga fakta och de långa avstånden gjorde det svårt för Trotskij att personligen att följa och ingripa debatten som fördes inom arbetarrörelsen i Spanien. Han fick nöja sig med att hålla sig på ett mer principiellt plan, vilket gjorde att hans synpunkter, om man överhuvudtaget intresserade sig för vad han hade att säga, hade svårt att vinna gehör i det Spanien där revolution och kontrarevolution ständigt stod på dagordningen och krävde snabba och praktiska beslut.

<sup>2</sup> Om den leninistiska partisynen finns det flera bra arbeten som gör upp med de ståndpunkter liknande de som Iglesias framför. Bäst är [Lenin och det revolutionära partiet](#) av Paul Le Blanc.

<sup>3</sup> Iglesias mycket kritiska ståndpunkter när det gäller bolsjevismen hänger givetvis samman med hans egen politiska utveckling bort från den revolutionära marxismen i synnerhet efter 2:a världskriget – se nedan.

<sup>4</sup> Se t ex Juan Andrades [Recension av Claudíns "Krisen i den kommunistiska rörelsen"](#)

<sup>5</sup> I själva verket hade Trotskij dåligt grepp på utvecklingen i Spanien redan innan dess. Exempelvis verkar han överhuvudtaget inte ha noterat Arbetaralliansen (*Alianza Obrera*), ett slags arbetarenhetsfronter, som bildades i stora delar av Spanien (de första i början av 1933) och som spelade en central roll i upproret i Asturien hösten 1934 – i alla fall kommenterar inte Trotskij detta viktiga enhetsinitiativ någonstans. Om Arbetaralliansen, se t ex [Marxism, krig och revolution: Trotskij och POUM](#) av Andy Durgan.

<sup>6</sup> Se [Världsrevolutionen i Hønefoss. En redogörelse för Leo Trotskijs vistelse i Norge](#) av Yngvar Ustvedt.

### ***Iglesias driver kritiken till sin spets***

Betyder då detta att Iglesias har rätt i sin kritik mot Trotskij och dennes linje i Spanien? Nej, så enkelt är det inte. Det är betydligt mer komplext än så: Iglesias har otvivelaktigt starka argument i vissa sammanhang, men tyvärr slår han ofta över målet, genom att förgrova, förenkla, överdriva och ibland även göra rent illvilliga tolkningar av Trotskijs ståndpunkter.

Tag t ex Trotskijs hänvisningar till och jämförelser med den ryska erfarenheten. I motsats till vad Iglesias hävdar så behöver detta inte alls vara fel – om det inte drivs för långt (även POUM-ledningen gjorde sådana jämförelser och Lenin, Trotskij & Co, som ju faktiskt stod i ledningen för en segerrik revolution drog ofta paralleller till den franska revolutionen). Frågan gäller hur relevanta dessa historiska erfarenheter var för den spanska revolutionen. Iglesias anser att den spanska verkligheten var så unik att det i stort sett inte går att dra några som helst paralleller med andra revolutioner, och att det därför var meningslöst, för att inte säga farligt att försöka hitta likheter med och tillämpa erfarenheter från sådana revolutioner.

### ***Behövdes arbetarråd i Spanien?***

Ett exempel på detta är om det fanns behov av arbetarråd (sovjeter) som maktorgan i Spanien, vilket Trotskij menade (med bl a hänvisningar till lärdomarna av Oktoberrevolutionen), eller om existensen av starka fackföreningar och partier gjorde arbetarråd överflödiga, vilket Iglesias menar. I den frågan är jag övertygad om att Trotskij har rätt och Iglesias fel.

*För det första* kan man hävda (vilket Trotskij också gör) att fackföreningar inte kan ersätta arbetarråd. Detta *dels* för att fackföreningar har en uppbyggnad och ett syfte som är annorlunda än arbetarråd – de förra är sammanslutningar (intresseorganisationer) för att driva ekonomiska och andra intressekrav mot arbetsköpare och stat, medan arbetarråd är *maktorgan* som (via demokratiskt valda ombud) ska representera *alla* arbetare – och *dels* för att fackföreningarna inte organiserar alla arbetare. I Spaniens fall tillkom att det inte bara fanns *en* fackförening i Spanien, utan flera (de två största var CNT och UGT). Därför kunde inte de spanska fackföreningarna i Spanien ersätta arbetarråd.

*För det andra* är det felaktigt att arbetarråd var något specifikt för Ryssland (Iglesias menar att de fick så stor betydelse bl a därför att fackföreningarna var förhållandevis svaga). Liknande organisationer uppstod i så gott som alla revolutionära situationer både före ryska revolutionen (t ex Pariskommunen) och efter densamma (Tyskland, Ungern, Italien osv)<sup>7</sup>. I själva verket så är huvudanledningen till att det inte bildades arbetarråd i Spanien att anarkosyndikalisterna motarbetade detta. Anarkosyndikalisterna kontrollerade och utövade ett stort inflytande via CNT och om det uppstod arbetarråd då skulle CNT:s roll minska (dessutom inverkade här också anarkisternas negativa syn på varje statsmakt).

### ***Var Trotskij sekteristisk?***

En annan aspekt som Iglesias tar upp är att Trotskij var mycket hård och fientlig i sin kritik av POUM. När det gäller relationerna till POUM så är det många som ansåg (och anser) att Trotskij både var dåligt insatt i de faktiska förhållandena och intog en sekteristisk och felaktig hållning. En hel del av Trotskijs anhängare och allierade ansåg att man måste stödja POUM och bröt med Trotskij i denna fråga – till dessa hörde fransmännen Alfred Rosmer och Victor Serge, holländaren Henk Sneevliet och belgaren Georges Vereeken.

På denna punkt är undertecknad beredd att hålla med Iglesias. Trotskij intog en sekteristisk hållning till POUM vilket ihop med de förhållanden som rådde i praktiken innebar att Trotskij inte kunde påverka händelseförloppet. POUM var trots allt en organisation med visst mass-

<sup>7</sup> Ernest Mandels antologi [Arbetarkontroll, arbetarråd, arbetarstyre](#) ger ett stort antal exempel på detta.

inflytande och hade revolutionära aspirationer. Att försöka bygga upp en ny revolutionär organisation från ingenting under rådande förhållanden – en faktisk revolution – var helt enkelt inte möjligt. Den enda organisation som hade några som helst förutsättningar för att omvandlas till *det revolutionära partiet*, det var POUM. Men för att åstadkomma det så var man tvungen att inse det och arbeta i och med detta parti.

Till dessa och andra frågeställningar får vi återkomma. Det finns på marxistarkivet material som diskuterar många av de frågeställningar som Iglesias berör, av dessa bör nämnas flera texter av Andy Durgan och av den franske historikern Pierre Broué, liksom en utförlig samling med Trotskijs texter om Spanien (se lästipsen nedan).

### **Om författaren Ignacio Iglesias**

Iglesias bröt med POUM 1953 och utvecklades därefter politiskt alltmer åt höger. Märkligt nog fortsatte han dock att envetet försvara POUM:s politik under inbördeskriget, vilket föreliggande skrift (från 1974) är ett bra exempel på. Samtidigt förklarar Iglesias politiska utveckling en del av de mycket negativa omdömen om bolsjevismen, ryska revolutionen m m som genomsyrar skriften.

För den som vill veta mer om Iglesias rekommenderas den minnesruna över honom som publicerades i brittiska tidningen *The Guardian* efter hans död (2005) och som ingår som bilaga nedan (i svensk översättning).

### **Lästips**

De frågor som Iglesias reser behandlas i många andra arbeten. Här följer exempel:

Pierre Broué: [Den spanska revolutionen \(1931-1939\)](#) (bok) och [Trotskij och spanska inbördeskriget](#) (artikel)

Andy Durgan: [Marxism, krig och revolution: Trotskij och POUM](#) (artikel), [De spanska trotskisterna och grundandet av POUM](#) (artikel), [Trotskij, POUM och majhändelserna \(1937\)](#) (artikel)

Wilebaldo Solano: [Andreu Nin och Leo Trotskij](#) (artikel, förf. är f d POUM-medlem)

Trotskij: [Trotskij om Spanien](#) (samling med det mesta som Trotskij skrev om ämnet)

Det är givetvis inte särskilt anmärkningsvärt att det i Spanien har skrivits en hel del om Trotskij och den spanska revolutionen. En relativt nyskriven bok är *El fantasma de Trotsky (España, 1916-1940)* av Pepe Gutiérrez-Álvarez (utgiven 2012). Den är kritisk mot Trotskijs Spanien-politik, men på ett mer sansat sätt än Iglesias.

Se även avsnittet om Spanien i min artikel [Reflektioner om strategi och taktik utifrån Tennants arbete](#) (som egentligen handlar om Kuba, men tar även upp andra frågor).

Om Trotskij och hans betydelse mer allmänt, se [Trotskij igår, idag, imorgon](#) (och de lästips som där avslutar artikeln)

Martin Fahlgren 25 september 2012

## 1. Inledning

För den som av lättbegripliga skäl önskar studera de olika och otaliga aspekterna av den spanska revolutionen, vilken påbörjades tack vare monarkins sammanbrott och avslutades – åtminstone för en lång tid framöver – med republikens sammanbrott i mars 1939, saknas långtifrån ämnen att behandla.<sup>1</sup> Ett av dessa ämnen, som i ärlighetens namn är intressant om än inte särskilt viktigt, gäller de politiska ställningstaganden som Leo Trotskij gjorde under de åtta åren som nämnda revolutionära cykel varade. Det är av intresse eftersom vi inte kan vara likgiltiga för vad en av de viktigaste ledarna för den ryska revolutionen skrev om vårt land. Det är samtidigt inte särskilt viktigt eftersom hans tänkande inte slog rot, eller ens fick verkligt eko, i den revolutionära rörelsen på den spanska scenen.

Publiceringen av Trotskijs alla skrifter om den spanska revolutionen – förutom fyra brev som undertecknad trots stora ansträngningar inte lyckats återfinna – vilket nyligen gjorts i Frankrike och Spanien, visar att intresset fortfarande lever, åtminstone kanske i en viss krets inom den unga generationen, för allt som skrivits av en av huvudrollsinnehavarna när bolsjevikerna erövrade makten i oktober 1917 och som senare också grundade Röda armén.<sup>2</sup> Ett annat inte mindre talande, och verkligt förvånande, symptom är att det i Spanien på sistone har uppstått grupper eller smågrupper som öppet ansluter sig till trotskismen, även om de tillhör olika riktningar vilka, i sedvanlig stil, häftigt träter sinsemellan.

Nåväl, låt oss till att börja med slå fast, även om det kommer att reta somliga, att Trotskij i sina omdömen om den spanska revolutionens olika aspekter gjorde sig skyldig till dogmatism och brist på förståelse, liksom av känslsamhet, men framför allt till det stora misstaget att hela tiden betrakta spanska revolutionen genom den ryska oktoberrevolutionens prisma. Dessutom är det lätt att visa att samtidigt som hans texter utmärks av stor skarpsinnighet i en del frågor, så uppträder ofta ett slags teoretisk berusning som hindrar honom från att se läget och olika delar av det som de verkligen är. Man skulle kunna säga att det ofta verkade som det var viktigare att ge prov på övertygelse än kunskaper eller att försöka ta reda på hur allt låg till. När man hemfaller åt dogmatism brukar man lätt tappa greppet om verkligheten.

Hans tänkande är med andra ord mer logiskt än realistiskt, mer polemiskt än analytiskt, mer tillrättalagt än naturligt. Det stora misstag som nästa alla den revolutionära rörelsen teoretiker begår är att använda sig av analogier. I förhållande till den spanska revolutionen brukade Trotskij hänvisa till den ryska revolutionen, på samma sätt som Lenin i fråga om den ryska revolutionen brukade hänvisa till Pariskommunen och båda två till den stora franska revolutionen. Resultatet blir oftast att den så kallade marxistiska analysen förvandlas till ett schema som felaktigt gör anspråk på att förklara allt, men som i slutändan inte förklarar någonting eller väldigt lite, eftersom omdömesförmågan fullständigt avtrubbats. Erfarenheten har visat att tendenserna att ta skydd bakom analyserna av det förgångna med grundmurad teoretisk servilitet inte duger mycket till.

Det bör erkännas att de felaktigheter som det vimlar av i Trotskijs analyser framträder mycket tydligare i dag än när de formulerades, inte bara därför att åren som gått kastar klarare ljus och till och med nytt ljus över tidigare händelser, utan lika mycket på grund av att det är lättare att befria sig från det slags mindervärdeskomplex som kunde upplevas vid läsningen av

<sup>1</sup> Man kan också ange andra datum för att ringa in början och slutet av den spanska revolutionen: Primo Rivera-diktaturens fall i januari 1930 och de så kallade majdagarna i Barcelona 1937, vilka befäste Negríns och kommunisternas makt samtidigt som de gjorde slut på de revolutionära tendensernas illusioner.

<sup>2</sup> Trotsky, L., *La révolution espagnole (1930-1940)*, Ed. de Minuit, Paris 1974 (texter samlade och utgivna av Pierre Broué). Hittills har vi bara räknat med dem som återgivits i volym III av *Ecrits*, översatta och publicerade senare på spanska av Ruedo Ibérico 1971, under titeln *Escritos sobre España*. Utgåvan som framstälts av Broué publicerades i två volymer av Editorial Fontanella från Barcelona under titeln *La Revolución Española (1930-40)*.

den ryska revolutionärens magnifika prosa. Han var en storartad författare som använde sig av metaforer på ett oöverträffat sätt, av ironi med lätthet, ofta av sarkasmer och ibland – hjälp! – av elakheter. Bernard Shaw som visste vad han talade om kallade Trotskij för ”pamflettisternas konung”. Det råder inget tvivel om att många av hans skrifter om Spanien hör mer hemma i pamflettgenren än i den nyktra objektiva analysens.

Trotskijs felaktiga politiska ställningstaganden i fråga om den spanska revolutionen har emellertid sitt ursprung i djupare orsaker än enbart dogmatism och den ohämmade iveren att på vårt land kalkera bilden av Rysslands år 1917. Från det året lämnar inte Trotskij en enda gång oktoberrevolutionen schema, vilket lätt kan visas. Detta berodde inte enbart på att han som den främsta aktören under den framgångsrika statskuppen utan tvekan tenderade att vilja ge den en generell betydelse. Men ännu viktigare var att han blev bolsjevismens obevekliga apologet. Han envisades med att i den se den enda och oöverträffade modellen för revolutionär organisation, samtidigt som ansåg den leninistiska diktaturen vara paradigmet för alla revolutioner, oavsett var dessa ägde rum.

Som bekant anslöt sig Trotskij till bolsjevikerna på sommaren 1917 efter att klarsynt ha bekämpat dem sedan 1903, framför allt när det gällde frågan om vilken slags organisation som den ryska socialdemokratin borde få. I sin självbiografi försöker han reducera denna fundamentala skillnad till ett minimum. Han till och med påstår att det var Lenin som hade rätt och inte han. Därmed motsäger han sig själv på punkter där han hade rätt. Varför denna absurda attityd? Svaret är enkelt: Stalins och hans olika allierades kamp mot trotskismen fördes i leninismens namn. Instängd i ett hörn ansträngde Trotskij sig för att framstå som den verkliga leninisten gentemot de andra, vilka han brännmärkte som avvikare från bolsjevismen. Genom att inta den attityden blev han med ens tvungen att fördöma sitt egna förflutna, samtidigt som han ansträngde sig att minimera sina meningsskiljaktigheter med Lenin, den okränkbara påven.

I sin Leninbiografi skriver Angélica Balabanova, Kommunistiska internationalens sekreterare under de första åren, att Trotskij ”var konvertiten som ville överträffa alla vad gäller engagemang och uppoffring, en nyligen konverterad som önskade få sina många synder mot bolsjevismen förlåtna och därför blev mer papist än påven, mer oförsonlig, mer revolutionär, mer bolsjevik än bolsjevikerna själva. Han undvek allt som till synes hade kunna stämpla honom som mensjevik”.<sup>3</sup> Jag inbillar mig att en del av hans agerande kan förklaras på detta vis. Spaniens historia visar att de mest omedgörliga inkvisitorerna – framför allt den första av dem, broder Tomás de Torquemada – var just de som hade konvertitbakgrund. Omedgörligheten var deras sätt att suddas ut sitt förflutna.

Hur var det möjligt att den man som 1903 såg farorna för den revolutionära arbetarklassen med det organisationssystem som Lenin påtvingat bolsjevikerna, som 1905 anade den ryska revolutionens verkliga karaktär, som 1914 var en av de få internationalister som motsatte sig det europeiska kriget, som 1917 såg möjligheten att ta makten genom en statskupp och visste att uppträda som en oförliknelig strateg, som 1918 lyckades skapa en armé och leda den till seger, som 1919-1920 organiserade det sovjetiska transportsystemet som förklarades av inbördeskriget, som 1925 befattade sig på ett briljant sätt med den vetenskapliga och tekniska ledningen av industrin; hur är det möjligt – upprepar vi – att en så klarsynt och kompetent person sedan upphörde att vara sig själv för att försöka härma Lenin och begränsa sig till en roll som rätt och slätt ortodox leninist?

<sup>3</sup> Angélica Balabanova, *Lenin*, Hannover 1959, s.121. Citerad av Harry Wilde, *Trotsky*, Alianza Editorial, Madrid 1972, s.192.



Följden blev att han mötte Stalin och den ryska revolutionens degenerering på den sämsta tänkbara terrängen, i varje fall på en terräng som inte var hans. I ett bekymmersamt läge stammade han oavbrutet och snubblade oftast, som om han förlorat den kraft som gjort honom vaken och skarpsinnig. I denna oppositionskamp visade sig Trotskij vara en urusel taktiker och en dålig strateg. På grund av honom – andra har redan påpekat det – blev inte trotskismen annat än ett försök att återställa den heroiska periodens bolsjevism – med alla dess inneboende brister, förstås – i en tid då denna redan ersatts och därför inte längre kunde ha någon plats i den verkliga historien.

Sanningen är att Trotskij blev offer för den leninistiska partiuppfattning som han anammat från och med 1917 efter att ha bekämpat den åren innan i sällskap med andra marxister. I sin skrift *Vad bör göras?* uppfattade inte Lenin partiet som en massorganisation stödd på fackföreningsrörelsen utan snarare som en militär kärna bestående uteslutande av en minoritet yrkesrevolutionärer. Det var en militär kärna därför att den grundade sig på den mest rigorösa centralism och disciplin med målet att förbereda den väpnade kampen för att erövra makten. *Vad bör göras?* är en yrande apologi för ett parti som vilar på en ofelbar doktrin, och den helt igenom elitistiska uppfattningen att arbetarna aldrig av sig själva kommer att lyckas övervinna *tradeunionismen*, det vill säga enbart lönekraven.

Det bolsjevikiska partiet som hade bildats i hemlighet under tsartiden som en kaderorganisation vilken grupperade det så kallade arbetaravangardet och intellektuella, framför allt intellektuella, hade skolat sina aktivister i föreställningen om en strikt disciplin, i en överdriven centralisering och i den överlägsna känslan att ha rätt mot hela världen.<sup>4</sup> Otvivelaktigt finns det en stark tendens till centralisering inneboende i marxismen – som Rosa Luxemburg redan medgav. Detta förklarade hon med att den hade börjat utvecklas på kapitalismens ekonomiska område, vilket till sitt väsen är centraliserande, och i den borgerliga, centraliserade staden, som i grunden var fientlig mot varje uttryck för partikularism eller nationell federalism.

Marxismens tendens till centralisering förstärktes, eller rättare sagt upphöjdes till bolsjevismens grundläggande norm genom Lenins påbud, till den grad att den uppvisade aspekter som inte har någonting att göra med den demokratiska socialismen. En av dessa aspekter är utan tvivel den mekaniska, militära underordningen av medlemmarna under partiets ledning. Den absoluta makten över hela organisationen utövad av ett begränsat antal ledare inrymde allvarliga faror som Trotskij fördömde i ett givet ögonblick då han skrev: ”Som vi ska se senare leder dessa metoder i partiets interna politik till att partiorganisationen (den politiska partimaskinen) först ersätter partiet som helhet, därefter ersätter centralkommittén organisationen, slutligen ersätter en enda ’diktator’ centralkommittén”.<sup>5</sup> Detta var till syvene og sidst den demokratiska centralismens verkliga innebörd – en lögn med vilken man försökt dölja ledarnas omnipotens.

Andra marxister visade, såsom Trotskij hade gjort, det felaktiga i den leninistiska *jakobinismen*. Plechanov, den ryska socialdemokratins grundare, skrev till exempel 1904 följande profetiska rader: ”Till slut kommer allt att kretsa kring en enda man, som kommer att ha alla befogenheter i sina händer”.<sup>6</sup> Revolutionen upphörde att vara arbetarnas eget verk. Dessa ersattes av en liten ledande minoritet, som i sin tur leddes av en än mer begränsad minoritet, den så kallade centralkommittén, i händerna på generalsekreteraren, den ende och allsmäktige ledaren. Lenin och bolsjevismen tillerkände med andra ord inte arbetarklassen något som helst

<sup>4</sup> Låt oss påminna om att på den ryska socialdemokratiska andra kongress, som ägde rum från den 30 juli till den 23 augusti, först i Bryssel och sedan i London, där splittringen mellan bolsjeviker (majoritet) och mensjeviker (minoritet) ägde rum, var 57 delegater närvarande, av vilka endast tre var arbetare.

<sup>5</sup> [Våra politiska uppgifter](#) [på marxistarkiv.se], en pamflett utgiven i Genève 1904. Citerad av Michel Collinet, *Du bolchevisme*, Amito-Oumont Ed Paris 1957, s.20.

<sup>6</sup> Citerad av Michel Collinet, *Ibidem*, s.20.



revolutionärt medvetande. Dess roll skulle inte vara någon annan än att uteslutande stå till partiets tjänst, vara råmaterial för den revolutionära historien och i någon mening denna historias huvudsobjekt.

Det är tydligt att innan det bolsjevikiska partiet lyckades erövra makten, vilket var dess främsta politiska syfte, bar det i sitt sköte fröet till en utveckling som oundvikligen skulle leda till att det hamnade i fullständig motsatsställning till arbetarna. Bolsjevismen ansåg sig i själva verket vara bärare av den absoluta sanningen och följaktligen ha rätt till och med mot den arbetarklass som det sade sig representera. När partiet väl installerats vid makten identifierade det sig *motu proprio* med revolutionen. Följaktligen kunde dess opponenter oavsett vilken tendens de tillhörde, oavsett ideologi, inte vara annat än revolutionens *fiender*.

1917 övergav Trotskij sina gamla uppfattningar och identifierade sig fullständigt med det bolsjevikiska partiet. Han framställde sig som dess mest brinnande försvarare. Trotskij – vem hade kunnat tala om det för honom! – blev några år senare offer för partiets generalsekretäre, vars diktatoriska makt han hade förutsett 1904...

Omvandlad till ytterligare en ortodox leninist kom Trotskij inte bara att omfatta Lenins uppfattningar från och med oktoberrevolutionen, utan han förde dem ibland till ytterligheter. Han fann det logiskt att arbetarklassens makt skulle ersättas av det bolsjevikiska partiet, som förvandlats till det enda partiet och upprättats som enda representanten för arbetarnas grundläggande intressen, om nödvändigt till och med gentemot arbetarna. Således krossade han tillsammans med Lenin arbetaroppositionen som vuxit fram i själva bolsjevismens famn, strejkerna i Petrograd och Kronstadtupproret. Enligt båda hade Partiet monopol på sanningen och varje åsikt som avvek från bolsjevismens exegeter blev något som förtjänade sträng bestraffning. Detta var den leninistiska intoleransens ursprung och som gått i arv till stalinism och trotskism.

Parallellt med denna uteslutningsmekanism skapades en hel mytologi kring partiet och den bolsjevikiska revolutionen. Tillsammans med den leninistiska allmakt man åberopade sig på förvandlades det till ett slags komplicerad teologi, med sin dogmatism, sin mysticism och sin skolastik. Trotskij hade i allt detta sin del av ansvaret eftersom Lenin för honom var okränkbar, oktoberrevolutionen en modell att efterlikna och det bolsjevikiska partiet det enda och oundgängliga revolutionära instrumentet. Partifanatismen, den sovjetiska patriotismen och Leninkulten vara ytterligare hinder som gjorde det omöjligt för Trotskij att dra de nödvändiga slutsatserna när han väl utvisats ur Sovjetunionen. Under flera år fortsatte han att betrakta Kommunistpartiet som sitt eget parti och den sovjetiska staten som socialistisk ... om än degenererad.

Trotskijs nederlag mot Stalin, precis som andra oppositionellas, var oundvikligt: de hade valt en dålig terräng för striden. I den ryska arbetarklassens ögon handlade det om en kamp mellan ledare över partiets ledning och i slutänden över det kommunistiska partiet. De oppositionella krävde demokrati inom kommunistpartiet, men de tänkte inte ett ögonblick på att kräva återinförande av demokratiska friheter för folket i allmänhet. Arbetarna hölls utanför fraktionsstriderna, som enbart angick partimedlemmarna, och arbetarna svarade självfallet med likgiltighet inför det slutgiltiga resultatet av kampen. De problem som debatterades i partiet, framför allt i de ledande skikten – tysk revolution, kinesisk revolution, och så vidare – framstod för de ryska arbetarna och bönderna som avlägsna frågor, som inte hade någonting att göra med deras egna problem.

Trotskij och hans anhängare intog från 1924 en attityd som kan definieras som reformistisk inför den spirande stalinistiska byråkrati, som redan var på väg att rota sig definitivt i Sovjetunionen. De sökte bara införa vissa reformer i den ledande gruppen samtidigt som de i en ny verklighet, som inte upphörde att accelerera, envisades med att vilja återupprätta den leninis-

tiska politiken från inbördeskrigets heroiska år. Deras huvudmål var med andra ord att korrigera kommunistpartiets och i sin förlängning Andra internationalens *felaktiga* väg. Därmed hamnade de i stalinismens svans, vare sig man vill eller inte. Ciliga hade inte fel när han senare skrev:

”Trotskij och hans anhängare var alltför intimt bundna till den byråkratiska regimen i Sovjetunionen för att kunna föra kampen mot denna regim till sina yttersta konsekvenser.”

Därefter tillade han följande koncisa mening:

”I grunden var Trotskij teoretiker för en regim som förverkligades av Stalin.”<sup>7</sup>

Hans politiska ställningstaganden om Sovjetunionen och stalinismen var med andra ord alltid förlegade. Fram till 1927 ansåg Trotskij att partiet ytterst alltid hade rätt. Det året upptäckte han emellertid att han befann sig helt och hållet i händerna på byråkratin, som aldrig kunde ha rätt. Fram till 1933 försvarade han de kommunistiska partierna och förordade bara opposition inom dessa med den enda avsikten att kunna vrida dem rätt. Hitlers maktövertagande i Tyskland fick honom plötsligt att börja satsa på nya partier och en Fjärde international. Fram till 1939 fortsatte han hur som helst att hävda att den sovjetiska staten behållit sin arbetarprägel trots sin degenerering. Men han började tvivla och fråga sig om han inte var tvungen att ändra denna uppfattning.

Jag tror att Trotskij misstog sig grovt vad gäller stalinismens natur, funktion och betydelse. Han ansåg att det rörde sig om ett övergående fenomen, något kortvarigt på grund av den rådande olösliga motsättningen mellan byråkratin herravälde och det han benämnde ”rådande socialistiska produktionsformer i Sovjetunionen”. Av denna anledning gjorde han aldrig någon seriös analys av stalinismen. Först i slutet av sitt liv förde han fram hypotesen att om det världskrig som just inletts slutade utan revolutionens seger borde hans uppfattning om den sovjetiska regimen som en degenererad arbetarstat omprövas och att den stalinistiska byråkratin kunde vara en ny typ av välde byggt på utsugning. Vad berodde Trotskijs oförmåga att gå till botten med det verkliga problemet? Utan tvekan på det faktum att han i så fall skulle vara tvungen att vidga sin kritik och ställa leninismen, som han envisades med att förbli trogen, inför granskning.

Byråkratin seger i Sovjetunionen som symboliserades av stalinismen berodde enligt Trotskij på den isolering i vilken den ryska revolutionen befann sig och landets efterblivenhet. Det råder inget tvivel om att dessa båda faktorer spelade en viktig roll; men de var inte de enda och inte ens avgörande. Sanningen är att den byråkratiska degenereringen var ofrånkomlig, som vi redan påpekat, från det ögonblick då bolsjevikpartiet tillskrev sig själv *per se* exklusiv ledning av revolutionen, arbetarklassen och den sovjetiska staten och med maximalt våld stötte bort de andra partierna eller organisationerna. Den totala koncentrationen av den politiska och ekonomiska makten i bolsjevikernas händer, avskaffandet av varje form av arbetardemokrati och förtrycket mot dissidenter eller oppositionella underlättade uppkomsten och senare konsolideringen av ett samhälle uppdelat i ledare och ledda, styrande och styrda, kort sagt i herrar och slavar.

Ändå, och mot alla fakta, var denna förtryckande byråkrati för Trotskij och trotskisterna inte en klass utan en kast. Enligt dem kan det inte röra sig om en social klass eftersom den inte förfogar över en egen plats i produktionsförhållandena, utan begränsar sig till att delta i en för

<sup>7</sup> Antón Ciliga, *Au pays du grand mensonge*, Gallimard, Paris 1938 [Boken finns i engelsk översättning: *The Russian Enigma*, London 1979]. Följande formulering kommer också från Ciliga: ”Lenin var den obevklige regissören av det hela och Trotskij dess trubadur”, i ”L’Insurrection de Cronstadt et le destinée de la Révolution russe”, *Révolution prolétarienne*, n° 278, Paris, 1938. [Svensk översättning på marxistarkivet: [Kronstadtrevolten och den ryska revolutionens öde](#) ]

sig fördelaktig ekonomisk fördelning. De insisterar på att klasserna enligt den marxistiska definitionen definieras som en produkt av samhällets ekonomiska infrastruktur. Byråkratin uppkom ur överbyggnaden tack vare staten och inom den. Man borde påminna dem om att produktion och fördelning för Marx är två oskiljaktiga delar av samma process. Dessutom tenderar infrastruktur och överbyggnad att blandas samman i samma ögonblick som staten är absolut ägare av ekonomin, det vill säga givet att produktionsmedlen är förstatligade.

Den trotskistiska förklaringen är således varken marxistisk eller sociologisk i ordets egentliga bemärkelse. Den härskande byråkratin i Sovjetunionen och i Östeuropa är inte en vanlig parasitär kast, en vulgär avfallsprodukt i en socialistisk ekonomi som följaktligen kommer att försvinna inom en mer eller mindre kort tidsram. Den är, låt oss säga det rakt ut, en dominerande klass som utövar en absolut politisk och ekonomisk makt. Det bevisas med råge av upprättandet av regimer liknande den i Sovjetunionen i resten av Östeuropa. Kan man om dem säga, som Trotskij sade om Sovjetunionen, att de också är degenererade arbetarstater? De var inte frukten av en revolution, och hade aldrig några som helst drag av arbetarstater, varför man knappast kan påstå att de degenererade. De var resultatet av den sovjetiska militäroccupationen som överlät makten åt den inhemska byråkratin. För några år sedan förklarade en fransk trotskist att länderna i öst ”var födda byråkratiskt degenererade”.<sup>8</sup> Uppenbarligen finns det länder som föds deformerade precis som det finns individer som är puckelryggiga från födseln...

Trotskismen har, vare sig man vill eller inte, låst in sig i en ond cirkel, från vilken den inte kan eller vill komma ut. Den måste betrakta den sovjetiska byråkratin som en privilegierad kast och inte som en exploaterande klass eftersom den envisas med att påstå att Sovjetunionen fortsätter att vara en arbetarstat om än *degenererad*, men i ändå progressiv i förhållande till kapitalismen. Varför progressiv? På grund av den *oerhörda expansionen av de sovjetiska produktivkrafterna* upplyser oss den tidigare nämnde trotskisten.<sup>9</sup> Man kan emellertid nämna fler kapitalistiska länder som också har upplevt en avsevärd expansion av sin industri till den grad att de förlorat sin övervägande agrara prägel. Men låt oss återvända till detta med ”degenererad arbetarstat”, en formel som har upprepats sedan femtio år. Är dess nuvarande degenerering större eller mindre än den var för tio år sedan, tjugo år, femtio år? Måste man anse att Sovjetunionens degenerering inte har några gränser, till skillnad från vad som sker med det organiska livet, varför det kanske sträcker sig in i evigheten utan att dra på sig någon som helst nedbrytning eller död?

Stalinister och trotskister har givit näring åt den leninistiska mytologin som skapats kring den ryska oktoberrevolutionen från 1917 och bolsjevikpartiets avgörande funktion. För båda två är sagda revolution a och o, den enda modellen som måste kopieras överallt utan att man behöver ta hänsyn till den tekniska nivån, de ekonomiska resurserna och produktivkrafterna. Som bekant är samhällsklasserna och deras respektive ideologier enligt Marx resultatet av produktivkrafterna. Han tillade att ett politiskt parti representerar en samhällsklass intressen och inte kan nå makten innan tiden är mogen, det vill säga innan denna klass uppnått den nödvändiga mognaden och blivit tillräckligt stor numerärt. Men trots sin påstådda trohet mot marxismen hånade bolsjevikerna denna uppfattning i praktiken genom sin statskupp. Sedan fann den tack vare Trotskij en *dialektisk* förklaring: det räckte med att den svagaste länken i den kapitalistiska kedjan bröts.

<sup>8</sup> Pierre Frank, [Fjärde Internationalen](#) – ett bidrag till den trotskistiska rörelsens historia, Partisanförlaget 1972. Fallet Kuba är än mer komiskt eftersom en socialistisk revolution segrade där med egenheten att den inte leddes av kommunister (socialister) och inte ens av personer med ursprung i arbetarrörelsen.

<sup>9</sup> *Ibidem*, s.159.

Redan 1918 vände sig Rosa Luxemburg i sin insiktsfulla studie över den ryska revolutionen mot försöken att framställa den som en modell som med nödvändighet måste kopieras, eftersom dess seger berodde på en rad enskilda faktorer.

”Det farliga börjar när de ville göra en dygd av nödvändigheten och teoretiskt fixera en av ödesdigra betingelser påtvingad taktik, när man ville anbefalla den åt det internationella proletariatet som mönstret för den socialistiska taktiken.”<sup>10</sup>

Denna varning tjänade ingenting till och när Tredje internationalen bildades antogs definitivt den sovjetiska modellen närmast som ett påbud, vilket, i förbigående sagt, tillät den ledande gruppen att kontrollera den spirande internationella kommunistiska rörelsen. Moskva förvandlades från och med då till det Mecka dit det var nödvändigt att rusa för att få revolutionär inspiration.

Ändå måste man rakt på sak resa frågan: Var den ryska revolutionen 1917 en verklig revolution? Det som är historiskt säkert är att arbetarmassorna inte deltog aktivt. Snarare än en revolution i ordets strikta bemärkelse var det en statskupp genomförd av det bolsjevikiska minoritetspartiet, med perfekt teknik men under en nästan generell likgiltighet bland befolkningen. Trotskij själv använder uttrycket *statskupp* på inte så få ställen i *Den ryska revolutionens historia*. Det är heller inte obekant att den ledande bolsjevikgruppen själv inte visade någon större entusiasm för denna statskupp, vare sig före eller efter. I själva verket var det Lenin och Trotskij som drev igenom den. Majoriteten i partiet ville avvakta den konstituerande församlingens sammanträde. Det var till och med så att tio dagar efter maktövertagandet, inför de första repressiva åtgärderna – tvivelsutan nödvändiga för att behålla makten i alla stormar och vindar – avgick elva folkkommissarier, bolsjeviker, samtidigt som de krävde en koalitionsregering med alla socialistiska organisationer. Allt detta mörkades senare för att bättre kunna etablera legenden om en ofelbar leninism och ett enat parti.

Detta bolsjevikparti, besjunget och lovordat i alla tonarter, framställdes som rättesnöre för hur en revolutionär organisation bör se ut. Trotskij skrev vid flera tillfällen att först den tyska revolutionen och sedan den spanska misslyckades därför att de inte förfogade över ett bolsjevikparti. Historien förtäljer dock att detta parti mellan 1903 och 1917 inte var något annat än en smal och liten sekt. Zinovjev säger bokstavligen med hänsyftning på 1914: ”Kriget orsakade partiets nästan fullständiga förstörelse”.<sup>11</sup> Därefter: ”1915 och 1916 var vi ingenting annat än en obetydlig minoritet”.<sup>12</sup> Lite senare: ”När februarirevolutionen 1917 ägde rum stödde majoriteten av arbetarna i Petrograd socialistrevolutionärerna och mensjevikerna”.<sup>13</sup> Bolsjevikerna talade med andra ord i namn av en arbetarklass som varken följde dem eller lyssnade till dem.

Inte heller efter oktober 1917 uppvisade bolsjevikpartiet den enhet som man utmålat i all oändlighet. I själva verket uppstod *vänsterkommunisterna* 1918, *den demokratiska centralismen* 1919 och *arbetaroppositionen* 1920 inom partiet. Alla dessa tendenser eliminerades definitivt 1921, samtidigt som Kronstadtupproret slogs ner. Det märkliga är att Trotskij bemötte alla och bekämpade dem utan pardon i namn av partiets heliga enhet. Det var i namn av den enheten som han därefter bit för bit gav efter för Stalin.<sup>14</sup> Ända fram till sin tragiska

<sup>10</sup> Rosa Luxemburg, [Den ryska revolutionen](#).

<sup>11</sup> G. Zinovjev, *Histoire du Parti communiste russe*, Paris, 1926, s. 166.

<sup>12</sup> *Ibidem*, s. 172.

<sup>13</sup> *Ibidem*, s. 174-175.

<sup>14</sup> Det är värt att återge några avsnitt ur det tal Trotskij höll på det ryska kommunistpartiets trettonde kongress i maj 1924: ”Det finns ingen här som önskar eller har förmågan att disputeras mot partiets vilja. Det är klart och tydligt att partiet alltid har rätt ... Vi kan endast ha rätt med och genom partiet, ty historien har inte givit oss några andra möjligheter att ha rätt. Engelsmännen har ett ordspråk *‘Right or wrong, my country’* – mitt land i första rummet, det må ha rätt eller orätt. Historien ger oss mycket mer anledning att säga, att även om vårt parti

död upprepade Trotskij oförtröttligt att den ryska revolutionen segrat tack vare bolsjevikpartiet. Låt oss gå med på att det var så. Men det är i så fall heller inte mindre uppenbart att det var just på grund av detta parti, som hade landets öde i sina händer, som revolutionen urartade och att det man utmålade som en arbetarstat snart omvandlades till en byråkratisk stat, där arbetarna fortfarande är lika utsugna som i någon kapitalistisk stat.

Det går inte att förneka att Trotskij precis som Lenin till sist betraktade det revolutionära partiet som en extremt centraliserad och disciplinerad kärna snarare än som en organiserad del av arbetarklassen. Därför resonerade de oftast i termer av taktik och strategi. En korrekt politik bestod för dem i att tvinga sig på arbetarna som enda revolutionära ledarskap. Att hävda att arbetarklassens majoritet kanske inte låter sig manipuleras av Partiet, hur bolsjevikiskt det än är; inte är villig att följa dess diktat och inte är överens med det, kort sagt, att föredra andra företrädare och en annan politik, var argument utan något som helst värde för Trotskij. Om Partiet inte *ipso facto* kan skaffa sig ledningen över den revolutionära kampen, som leninismens kanon påbjuder, faller ansvaret på de ansvariga ledarna för att inte ha uppfört sig som sanna bolsjeviker. I grunden innebär denna uppfattning ett totalt förakt för arbetarna, som inte tillmäts förmåga till egna idéer och bara betraktas som en manipulerbar massa.

Redan i samband med första världskriget kunde man hur som helst konstatera att arbetarklassens reformistiska sektor skiljde sig kvantitativt och kvalitativt – för att använda Marcuses terminologi – från det begränsade övre skikt som *korrupperats* av kapitalismen och som Lenin hade kallat för *arbetararistokrati*.<sup>15</sup> Därför representerade de socialdemokratiska partierna och deras ledare en mycket bred sektor av arbetarna och epitetet förrädare som kommunisterna använde om dem var inte rättvisande. Det speglade i själva verket parti-medlemmarnas uppfattning. Beviset är det rungande misslyckandet för den så kallade *enhetsfrontens underifrån*, som kommunisterna använde i ett försök att skilja ledarna från de socialistiska arbetarna. Trotskij begick ett uppenbart misstag när han försökte förklara de revolutionära nederlagen som en följd av ledarskapets kris. Det handlade snarare om en kris för arbetarklassens revolutionära medvetande.

Trotskij skrev faktiskt att mänsklighetens historiska kris reduceras till det revolutionära ledarskapets kris. Det är utan tvekan så att såväl han som hans epigoner alltid har drivits av en rad starkt rotade övertygelser, som inte grundade sig på någonting stabilt. Trotskisterna visade i varje ögonblick en starkt uttalad tendens att bete sig som de metafysiker som talar sig varma för det icke existerande och blundar för just för den omgivande verkligheten. Precis som stalinisterna och tidigare bolsjeviker har de trots sig vara de enda bärarna av sanningen, en obefläckad, evig, stratifierad sanning. De ansträngde sig aldrig att uppfatta den dialektiskt, utan nöjde sig med att låsa in den i scheman och formler för att hitta stöd för sin ortodoxi. Nu är det så att ortodoxa personer av alla slag alltid svartsjukt letat efter *avvikelser*, efter kätterskt tänkande. Det är föga förvånande att trotskismens historia, precis som stalinismens och precis som bolsjevismens, består av en lång och sorglig räckta bannlysningar och uteslutningar.

---

kan ha rätt eller fel i vissa enskilda fall, är det dock vårt parti ... Och om partiet fattar ett beslut som någon av oss finner orättvist, kan han säga: Det må vara rättvist eller orättvist, så är detta dock mitt parti, och jag skall ända in i det sista ta konsekvenserna av beslutet.” (citerat av Boris Souvarine i [Stalin. En kritisk studie över bolsjevismen](#), Stockholm 1940). Isaac Deutscher nämner också detta tal i sin berömda Trotskijtrilogi, [Den avväpnade profeten](#)). Det märkliga i detta fall är att det var självaste Stalin som svarade honom med följande ord: ”Partiet gör inga fel, säger kamrat Trotskij. Detta är inte sant. Partiet gör ofta fel.” (Souvarine).

<sup>15</sup> Herbert Marcuse, [Sovjetmarxismen – en kritisk analys](#), Göteborg 1984



Man kan konstatera att Trotskij i hög grad hade det som Victor Serge kallade för ”bolsjevikernas utilistiska och intoleranta politiska mentalitet”.<sup>16</sup> Han tillät aldrig en åsikt som skiljde sig från den egna inom den trotskistiska rörelsen. Också i det avseendet var han en perfekt bolsjevik. Beroende på hans tillfälliga uppfattningar förändrades terminologin. De oeniga kamraterna förvandlas till *centrister*, det vill säga opportunister, om inte förrädare – ett uttryck som flödade från hans penna med sorglig regelbundenhet. De följsamma visar sig däremot vara ypperliga revolutionärer, även om man senare skulle upptäcka att några av dem var GPU-agenter. De personliga trätorna, som hans polemiska ande försökte framställa som gällande grundläggande politiska principer, var likaledes rikligt förekommande. I takt med att bannlysningarna avlöste varandra förstärktes trotskismens sekteristiska karaktär.

En före detta trotskist, som varit medlem av dess internationella ledning, skrev många år senare när han berättade om frukterna av sina erfarenheter:

”Jag lade märke till att jag hade gått med i en sekt, med de ädla sidor en sådan kan besitta men även med sina scheman, sina galenskaper, sina utslutningar.”<sup>17</sup>

Han tillade därefter: ”Trotskij stod orubbligt fast vid en oförsonlig logik och schematism”.<sup>18</sup> Och han syftade då på dennes förhållande till POUM direkt efter juli 1936:

”Det enda jag beklagar i mina bedömningar är en viss sekterism som inte var något ovanligt. Detta inspirerade oss dessvärre att fullfölja tendensstrider, som var minst sagt överdrivna och inte stod i proportion till det gemensamma målet, i stället för att lägga tonvikten vid det som förenade oss med den socialistiska gemenskapen. Nåväl, i avsaknad av ett revolutionärt parti av bolsjevikiskt slag – vårt främsta kännetecken – fanns det en genuint revolutionär socialistisk gemenskap, vars främsta representanter var majoriteten av socialistpartiet bakom Largo Caballero samt CNT och POUM [...] Det var möjligt att en socialistisk revolution inte nödvändigtvis skulle överensstämma med 1917 års ryska schema.”<sup>19</sup>

Trotskij närmade sig den spanska revolutionens inneboende problem fången i en hel rad förutfattade meningar, ofrivilliga muskelryckningar som oundvikligen hindrade honom från att förstå de verkliga frågorna den spanska arbetarrörelsen stod inför. Beväpnad, för att uttrycka det så, med leninismens påstådda ofelbarhet, ansåg han ofta att det räckte med att någonting var nödvändigt för att det skulle uppstå som Venus ur havet skum. Det räckte enligt hans påståenden att ha en korrekt politik – och den politiken var helt enkelt lika med leninismen – för att allting skulle bli möjligt och till och med gå lätt. För den spanska revolutionen dikterade han till exempel nödvändigheten av att skapa sovjeter, beväpning av proletariatet och byggande av ett starkt kommunistparti. Och om inget av detta lyckades? Då föll skulden på hans spanska följeslagare – Nin och Andrade – som inte lyckats leva upp till vad som fordrades. Ett lättsinnigt påstående; lättsinnigt och framför allt felaktigt.

En av de främsta stötestenarna i Trotskij's möte med den spanska verkligheten var tvivelsutan att det hos oss fanns en stark anarkosyndikalistisk rörelse. Jag tror inte att han var beredd att förstå den syndikalistiska företeelsen, som var så viktig i Spanien. Han hade aldrig tillhört någon fackförening. Och han fick aldrig någon känsla för den fackliga rörelsen. Genom att främst luta sig mot de tyska och engelska exemplen betraktade han dessutom inte fackföreningarna i de kapitalistiska länderna som något annat än yrkesorganisationer, enbart inriktade på att tillgodose ekonomiska krav. Dessutom fungerade de som röststöd åt socialdemokratin. I *Den ryska revolutionens historia* hänvisar han exempelvis bara vid två

<sup>16</sup> Victor Serge, [En revolutionärs minnen](#).

<sup>17</sup> Jean Rous, ”Notes d'un militant”, tidskriften *Esprit*, Paris, maj 1956, s.793.

<sup>18</sup> *Ibidem*, s.797.

<sup>19</sup> *Ibidem*, s.798.

eller tre tillfällen i förbigående till fackföreningarna i Ryssland, utan att nämna deras betydelse och insatser i strejkerna före oktober 1917.

Det stämmer att han vid något tillfälle noterade CNT:s betydelse, men han ville inte eller kunde inte förstå att detta var nästan avgörande för den spanska revolutionens öde; med andra ord att ingenting positivt kunde åstadkommas utan CNT och än mindre emot CNT. Hur skulle Trotskij kunna erkänna det när den stora landsorganisationen var starkt genomsyrad av anarkistisk ideologi, eller närbesläktade uppfattningar, och att han dessutom sedan länge – precis som nästan samtliga marxister – hade slagit fast att den var på väg att dö bort? Var det möjligt att levandeförklara den anarkism som man förklarar vara döende? Vi kommer längre fram att mer detaljerat behandla denna centrala fråga, som ledde till uppenbara missförstånd hos Trotskij. Hans okunnighet om den syndikalistiska aktivistens psykologi var inte mindre, eftersom han ansåg att det räckte med att angripa, fördöma och hota anarkosyndikalisternas ledare för att dess adepterna skulle överge dem och söka skydd i ett imaginärt leninistiskt parti.

Enligt vår man kunde det revolutionära avantgardet, det vill säga den mest medvetna och beslutsamma delen av arbetarklassen, endast företrädas av ett parti av leninistiskt slag – centraliserat, hierarkiskt, disciplinerat. Fackföreningarna samlade å andra sidan den efterblivna massan, som saknade egentligt intresse för social frigörelse, och borde efter revolutionen omvandlas till den nya statens verktyg inom produktionen. Efter oktober 1917, trogen sin princip, ville han genomdriva en militarisering av de ryska fackföreningarna för att skapa bättre arbetsdisciplin och högre produktivitet. Hans misstro mot den fackliga rörelsen hade inte gått förlorad långt senare heller.<sup>20</sup> En av hans epigoner skulle använda följande mer drastiska formulering: ”En revolutionär massorganisation som inte leds av ett revolutionärt parti är en chimär, ett rent fantasifoster”.<sup>21</sup>

Nedan kommer vi att kortfattat granska det som kan kallas för Trotskijs felaktiga revolutionära ställningstaganden i fråga om den spanska revolutionen, liksom hans ideologiska blindhet och doktrinära utopism. Det handlar inte om en kritik i stalinistisk stil, utan om det absolut nödvändiga i att precisera, klargöra, sätta händelser på sin rätta plats och samtidigt ge en rättvis plats åt några organisationer och personer som Trotskij envisades med att klä i förräderiets vanhedrande skrud.

Detta gör det nödvändigt att ta strid med en man som förtjänar största respekt, även om bara på grund av att han i samtida historieskrivning blivit den mest skymfada i världen, den mest förföljda, mannen utan visum, inringad av en stat som kallar sig socialistisk, en man som till slut föll offer för en i raden av lejda mördare. Men ... *Amicus Plato, sed magis amica veritas* (Platon är mig kär men sanningen är mig kärare).

## 2. Marx och Spanien

Den revolutionära processen i Spanien, som sträcker sig från 1930 till 1939, fortsätter att väcka hett intresse som tiden inte kan släcka, vilket den enorma bokutgivningen i ämnet ger belägg för. Det var logiskt att en man som Leo Trotskij, som hela livet till kropp och själ var hängiven revolutionen, skulle fastna för Spanien, som sedan Alfonso XIII störtats med full kraft gled in i en djup revolutionär kris. Trots att han så gott som hela tiden var isolerad och dessutom praktiskt taget bunden till händer och fötter ägnade han sig i omfattande utsträckning – i pamfletter, artiklar och brev – åt vårt land. Mer än åt andra länder, förutom Sovjetunionen, förstås, och Tyskland som han kring 1932 inför hotet från Hitler med rätta betecknade som nyckeln till utvecklingen internationellt.

<sup>20</sup> Se artikelsamlingen [Trotskij om fackföreningar](#) på marxistarkiv.se

<sup>21</sup> *Ibidem*, s.7.



För att understryka det ovanliga i Trotskijs intresse för Spanien bör det påpekas att europeisk arbetarrörelse ända sedan Första internationalen hade negligerat vårt land. Dess mest framstående ledare hade andra prioriteringar, eller rättare sagt upphörde deras engagemang av någon märklig anledning vid Pyrenéerna. (Det är för all del också sant att den spanska arbetarrörelsen i båda sina strömningar, socialistisk och anarkistisk, alltid levde i sin egen värld, med svagt intresse för internationella frågor. En avspeglning av landets ringa betydelse internationellt) Ingen av de kända marxisterna, från Kautsky till Lenin, kunde dock avstå från att sprida lögnen om spansk politik. Anarkisterna, främst tyskarna Max Nettlau och Rudolf Rocker, hade visat större intresse, kanske på grund av traditionen från Bakunin. Inte ens självaste Trotskij kunde, efter att ha utvisats ur Frankrike i slutet av 1916 och tvingats kvar i Spanien i knappt tre månader, se något annat än exotism och folklöre.

### **Marx och Engels om Spanien**

I mitten av 1800-talet hade Karl Marx först och därefter Friedrich Engels emellertid visat ett livligt intresse för Spanien. Det gällde framför allt den förre som även kunde spanska vilket gjorde att han kunde skaffa sig ingående kunskaper om de mest framträdande aspekterna av det spanska samhället. Hans artiklar om vårt land kännetecknas av klarsynta kommentarer till olika händelser och omdömen om landet. Det verkar nästan otroligt att Marx, i en tid då det inte fanns några ansedda tidskrifter eller tidningar som följde internationell politik, kunde ge prov på så breda kunskaper om spansk politik. Till hans naturliga instinkt fogade sig något annat betydelsefullt: kunskaper i spanska språket och om landets kultur.

Vi har ett vittnesbörd om detta: den spanske socialisten Anselmo Lorenzo, som lärde känna Marx i London med anledning av ett av Internationalens möten. I sitt kända verk skriver han:

”Min värderade samtalspartner (Marx) talade med mig om spansk litteratur som han kände till i detalj och på djupet och det han sade om vår antika teater, vars historia, öde och utveckling han behärskade till fulländning, förvånade mig. Hans analyser av Calderón, Lope de Vega, Tirso och andra stora mästare, som enligt hans mening inte bara var en del av spansk teatern utan av europeisk, uppfattade jag som helt koncisa och korrekta. Jag bör påpeka att samtalen fördes på spanska, som Marx behärskade väl med god syntax, om än med bristfälligt uttal, till stor del på grund av våra hårda ’cc’, ’gg’, ’jj’ och ’rr’.”<sup>22</sup>

I september 1854 skrev Marx till Engels:

”Spanien utgör för närvarande mitt främsta studieobjekt. Hittills har jag framför allt, med hjälp av spanska källor, studerat epokerna som sträcker sig från 1808 till 1814 och från 1820 till 1823. För närvarande håller jag på med perioden 1834-1843. Uppgiften är inte alldeles enkel. Det svåraste är att avgöra vilken lag som har styrt den historiska evolutionen. I vilket fall som helst gjorde jag rätt i att en gång ha börjat med Quijote.”

Lite senare i en av hans artiklar publicerad i *New York Daily Tribune* säger han:

”Det finns kanske inte något land som man i Europa, möjligen med undantag av Turkiet, har så liten kunskap om och där de felaktiga bedömningarna är så vanliga som Spanien [...] Hemligheten bakom detta svek ligger helt enkelt i att historikerna har druckit ur olika hovlakejers årsböcker i stället för att mäta dessa folks kraft och styrka utifrån deras provinsiella och lokala organisering.”<sup>23</sup>

Som synes går Marx vid sidan av de upptrampade stigarna: Han försöker inte använda sig av något som helst schema och han griper inte efter vilka historiska paralleller som helst för att tillämpa den mekaniskt på Spanien. Hans skarpa förståelse av tidens politiska händelser och

<sup>22</sup> Anselmo Lorenzo, *El proletariado militante*, Antonio López utg., Barcelona, 1901, s.315.

<sup>23</sup> Karl Marx, *La revolución española*, Förlaget för litteratur på främmande språk, Moskva, s.80

av den spanska verkligheten ledde honom även till följande omdöme: ”Det moderna Spaniens historia förtjänar att uppskattas på ett helt annat sätt än det gjort hittills.”<sup>24</sup>

Utifrån detta nya synsätt, som skiljer sig helt och hållet från det förhärskande bland dåtidens historiker, tog han itu med uppgiften att författa en serie krönikor och artiklar. I dessa nöjde han sig inte bara med att noggrant följa händelserna i Spanien och teckna ned dem. Han fördjupade sig i landets historia i syfte att studera rådande sociala krafter och förklara det spanska samhällets historiska utveckling.

Marx fick sammantaget 21 artiklar publicerade i *New York Daily Tribune* – den första daterad 19 juli 1854 och den sista den 18 augusti 1856 – vilka i grova drag sträcker sig från 1808 till 1843, det vill säga från Napoleons invasion och det efterföljande befrielsekriget fram till general Esparteros fall, upproret som leddes av general Prim, Isabel II:s myndighetsförklaring och den klassiske spanske 1800-tals militären general Narvaez styre. Tillsammans med Engels publicerade han två artiklar i *New American Encyclopedia* 1858, den första om slaget vid Badajoz i volym II och den andra om slaget vid Bidasoa i volym III. Friedrich Engels å sin sida författade en studie med titeln ”De europeiska arméerna” 1855 där han analyserade den spanska armén. Den infördes i *Putnam's Magazine* i december samma år. 1860 fick han också tre artiklar införda i *New York Daily Tribune* om det spanska krigståget i Marocko.<sup>25</sup>

### **Originaliteten i analyserna**

Det intresse Marx ägnade Spanien var varken tillfälligt eller ytligt. I Spaniens utveckling under 1800-talets första hälft såg han ett tydligt försök att komma ur den oreda som landet befunnit sig i sedan förlusten av större delen av kolonialväldet. Men han ville inte för ett ögonblick göra sina egna önskningar till verklighet. Därför är hans analyser mycket värdefulla. Med hänvisning till kampen mot Napoleons invasion pekar han till exempel på ”folkets låga nivå under upproret”, vilket ledde till att de juntor som bildats för att organisera försvaret av landets regering kom att kontrolleras av den provinsiella aristokratin, prästerskapet och en mycket liten del representanter från bourgeoisin. Marx skriver:

”Till följd av allt detta spelade de olika folkliga skapelser, som växte fram i början av revolutionen, under hela sin existens rollen av ytterligare fördämningar mot den revolutionära lavinen.”<sup>26</sup>

På så vis missade man tillfället att förvandla kriget mot Napoleons arméer till en verklig borgerlig revolution.

Några andra av hans iakttagelser är inte mindre intressanta, som till exempel följande, som syftar på folkupproren 1856:

”Den här gången har armén i sin helhet varit emot folket, eller mer exakt kämpat endast mot folket och de nationella milissoldaterna. Kort sagt: den spanska arméns revolutionära uppdrag hade upphört.”<sup>27</sup>

Och vad finns att säga om följande, som skulle bekräftas många år senare:

<sup>24</sup> *Ibidem*, s.81.

<sup>25</sup> Det finns, så vitt vi vet tre utgåvor på spanska av Marx och Engels *La revolución española*. Den första är Cenits, Madrid (som publicerades 1929 i översättning av Andrés Nin) och som enbart omfattar nio av artiklarna och såg dagens ljus i *New York Daily Tribune*. Den andra gavs ut i Moskva, odaterad, och innehöll förutom de nio artiklarna resten av de artiklar som Marx bidrog med till nämnda tidning, texterna han skrev tillsammans med Engels i *New American encyclopedia*, och den senares redan nämnda arbete. I senaste utgåvan Ariels, Barcelona återfinns slutligen de fyra artiklar som publicerades 1863 av Engels i *Der Volkslaad*, under titeln *Los bakunistas en acción*.

<sup>26</sup> Édition de Cenit, s.102.

<sup>27</sup> Édition de Moscú. S-152.

”Ett av revolutionens kännetecken består av det faktum att folket, just i det ögonblick då det förbereder sig för att ta ett stort steg framåt och inleda en ny era, faller under inflytande av det förflutnas illusioner, och all den styrka och allt det inflytande som erövrats till priset av stora uppoffringar hamnar i händerna på personer som framställer sig som representanter för folkliga rörelser under en tidigare epok.”<sup>28</sup>

Detta var just vad som hände den 14 april 1931 då republiken utropades, men framför allt den 16 februari 1936 då Folkfronten hemförde sin valseger.

Vi tillåter oss att återge ytterligare ett stycke av Marx som är av ytterst vikt eftersom det klargör en specifik spansk verklighet som många inte kunde uppfatta 75 år senare:

”Hur kan man förklara att centralismen inte kunde slå rot i just det land där absolutismen före någon annan feodalstat skulle få sin mest utpräglade uttrycksform? Det är inte svårt att svara på. På 1600-talet skapades överallt stora monarkier på ruinerna av de feodala klasserna, aristokratin och städerna. I de andra stora europeiska staterna växte den absoluta monarkin fram som ett civilisationscentrum, som en agent för social enhet. Det var som ett laboratorium där samhällets olika element blandades och förändrades så till den grad att det blev möjligt för städerna att ersätta sitt medeltida oberoende med den borgerliga överlägsenheten och dominans. I Spanien däremot föll aristokratin tillbaka i den yttersta dekadens utan att därför överge de främsta privilegierna, medan städerna såg sig fräntagna sin medeltida makt, utan att behålla sitt inflytande.”<sup>29</sup>

Till sist, i samma artikel betonar Marx att centralismen inte slog rot i vårt land på samma sätt som på andra håll, vilket räddade det spanska folket från allt förhållande av staten och från att följa de statliga institutionerna i deras förfall:

”Det var skälet till att Napoleon, som likt sina samtida betraktade Spanien som en kropp utan liv, fick en obehaglig överraskning när han upptäckte att, trots att den spanska staten var ett lik, det spanska samhället var fullt av liv och sunt liv, och i all sina delar gjorde kraftigt motstånd.”<sup>30</sup>

Det råder inget tvivel om att det är i dessa historiska exempel – bortsett från andra egenheter – som orsaken står att finna till den förankring anarkismen senare skulle få och självfallet, en viss medfödd avsky från spanjoren gentemot staten, gentemot centralisering över huvud taget och alla former av kasernmentalitet. Engels hade också uppmärksammat detta. Han skrev: ”Det är helt klart att av alla europeiska folk är det spanska det som känner störst antipati mot militär disciplin.”<sup>31</sup> Detta var något som skulle bekräftas många år senare; 1936 och framför allt 1937 då arbetarmiliserna i den republikanska zonen militariserades.

### 3. Ryssland och Spanien

I förordet till *Den ryska revolutionens historia* medger Trotskij att bolsjevikernas seger i ett ur kapitalistisk synvinkel efterblivet land, som ännu inte genomgått det demokratiska stadiet – förutom under den mycket korta period på åtta månader från februarirevolutionen till oktoberrevolutionen – framför allt hade att göra med på Rysslands speciella karaktär 1917, det vill säga vad som särskilde det från andra länder. Det är ett intressant medgivande, som på sin tid användes för att legitimera den bolsjevikiska minoritetens maktövertagande och tillbakavisa somliga dåtida marxisters – de flesta – påståenden att operationen kommit för tidigt eftersom socialismens materiella och ideologiska förutsättningar inte förelåg. Medgivandet är intressant även på grund av att ledarna för Tredje internationalen, Kommunistiska internationalen, när den väl bildats 1919, berövade andra länder deras särdrag för att lättare kunna påtvinga dem det sovjetiska mönstret. Det råder inget tvivel om att Ryssland verkligen hade den originella karaktär som Trotskij noterade. Men den har också existerat och fortsatte att existera överallt,

<sup>28</sup> Édition de Cenit, s.45.

<sup>29</sup> *Ibidem*, s.78-79

<sup>30</sup> *Ibidem*, s.81.

<sup>31</sup> Friedrich Engels, ”Los ejércitos de Europa”, i *Putnam's Magazine*, New York, december 1885.

i några länder på ett tydligare sätt än i andra, eftersom inget lands historiska utveckling följer någon unik modell. Ett av de länder som uppvisade en hel rad särdrag och gav det en verkligt originell karaktär var Spanien. Det gäller det Spanien åren 1930-1939 som Trotskij studerade på sitt sätt, dvs genom att rent formellt erkänna tidigare nämnda särdrag men i praktiken glömma och därmed förneka dem då han lade fast den taktik som den revolutionära rörelsen hade att följa. Det enda han då hade att komma med var ju bara det revolutionära schemat från 1917 års ryska revolution.

### **Särdragen i de båda länderna**

Dessa två länder, som befinner sig i olika ändar av den europeiska kontinenten, uppvisade i sin gemensamma efterblivenhet inhemska särdrag men knappast annorlunda än övriga europeiska länder, framför allt i Västeuropa. Som Trotskij envist påpekade släpade Spanien – som tidigare upplevt perioder av stor blomstring och överlägsenhet gentemot resten av världen – på sitt förfall sedan tre århundraden, medan Tsarrysland utvecklades långsamt och stegvis under trycket från sina grannar. Marx hade på sin tid karakteriserat det spanska skeendet som ”långsam och ovärdig förruttnelse”. Denna av historien bestämda viktiga skillnad geografiskt och ekonomiskt gör det nödvändigt att *a priori* avfärda varje parallell mellan Ryssland 1917 och Spanien 1931. Således är det fel att använda sig av det som hände i det förra landet som mall för förutsägelser om händelseförloppet i det senare. De historiska exemplen kan underlätta förståelsen av vissa tendenser, men utgör inte grund för någon säker diagnos.

Ryssland efterblivenhet under Nikolaj II har överdrivits inte så lite. Den ryske anarkisten Volin beskriver läget på följande sätt:

”Landet gick framåt ekonomiskt hela tiden. Mellan 1900 och 1905 gjordes ofantliga språng inom industri och teknik. Oljeproduktionen i Bakuregionen, kolproduktionen i Donetz, metallproduktionen osv närmade sig snabbt nivån i de industrialiserade länderna. Kommunikationer, mekaniska drivmedel samt transporter på floder och till havs ökade och moderniserades. Stora mekaniska företag hade tusentals och tiotusentals anställda. De grundades och växte runt de stora städerna. Hela industriregioner såg dagens ljus och andra utvidgades. I Sankt Petersburg fanns de stora Putilovverken, Nevskij-stålverken, de stora Balticafabrikerna och flera andra. I utkanterna av Moskva fanns företag som Kolpino, Tjuchovo, Sestroretskij med tiotusentals arbetare, nära Moskva fanns industriregionen Ivanovo-Voznesensk, stora företag fanns i söder som i Charkov och Jekaterinoslav och andra städer. De gick snabbt framåt, något som emellertid varit okänt utomlands, förutom i de mest insatta kretsarna.”<sup>32</sup>

1917 var Ryssland således inte något helt igenom efterblivet land, utan ett land som vid sidan av sin efterblivenhet också uppvisade en tydlig kapitalistisk utveckling. 1913 var Ryssland världens femte största industrination. Volin har försett oss med ramen för denna utveckling. Industrialiseringen baserade sig på betydande mineraltillgångar och stor tillgång på arbetskraft på landsbygden. Landet var världens sjunde största kolproducent, nummer fem vad gäller stål och olja, som man producerade 9 miljoner ton av 1912 för att strax före första världskrigets utbrott ha kommit upp till 29 miljoner ton. Landet hade också en stor jordbrukspotential, trots den låga avkastningen på grund av gammalmodiga brukningsmetoder. Mellan 1909 och 1914 var landet världens största spannmålsproducent och en femtedel av veteproduktionen gick på export. Ryssland var världens fjärde största potatisproducent, nummer fem vad gällde betsocker, nummer två för boskapsuppfödning, trea i fåravel och etta på hästuppfödning. Vi kan tillägga att man nästan hade monopolställning på spunnet lin och hampa.<sup>33</sup>

Exporten av jordbruksprodukter gav Ryssland stora intäkter som kunde användas för industrialiseringen, även om denna i första hand initierades och intensifierades med rikligt stöd av

<sup>32</sup> Volin, *La revolución desconocida*, 2 band, Ed. Campo Abierto, Madrid 1977, band 1, s. 47-38.

<sup>33</sup> Pierre George, *Geografía de la URSS*, Ed. Taurus, Madrid 1967, s. 297-298.

utländskt kapital. Därför handlade det i stor utsträckning om storföretag med hög koncentration befolkningsmässigt. 49 procent av de ryska arbetarna var anställda i företag med över 1 000 anställda medan det i Frankrike bara handlade om 24 procent 1906 och i Tyskland 1905 om 15 procent. Ett framträdande exempel var Putilovverken i Petrograd som strax före oktoberrevolutionen hade över 40 000 anställda.

Läget i Spanien var helt annorlunda. Även om en ekonomisk återhämtning och industriell uppbyggnad inletts i början av 1900-talet, efter den chock förlusten 1898 av de sista resterna av kolonialväldet inneburit, gick det oerhört långsamt. Följden blev en stillsam industrialisering där det i motsats till Ryssland inte förekom några stora företag. Det typiska företaget, som dominerade fram till inbördeskriget, hade i genomsnitt tio anställda. Inom stålindustrin fanns några enstaka stora fabriker med över 500 anställda, framför allt i Bizcaya, Katalonien och Asturien, där det följaktligen fanns en mer betydande koncentration av arbetare. 1930 arbetade sammanlagt cirka 35 000 inom stålindustrin, dvs färre än på Putilovverken i Petrograd.<sup>34</sup>

1930, strax innan den revolutionära processen startade, uppgick den spanska arbetande befolkningen till två miljoner.

”Huvuddelen var anställd i inte särskilt betydande företag, i huvudsak småföretag. I textilindustrin fanns 220 000 anställda, i konfektionsindustrin 119 000, inom metallmanufaktur 24 300, inom byggnadssektorn 373 351 och i övriga sektorer 578 000. Gruvor och transporter stod för nära en halv miljon anställda.”<sup>35</sup>

Dessa siffror visar tydligt att landet fortfarande i huvudsak var agrart och inriktat på tillverkning av konsumtionsvaror, även om industrin gjort framsteg under monarkins sista år. Medan undantag för perioden under första världskriget uppvisade landet ett permanent underskott i handelsbalansen.

Strax före republikens införande hade Spanien 23,5 miljoner invånare (1917 hade Ryssland 150 miljoner). Landet var i huvudsak agrart, även om jordbruksbefolkningen minskat till 45,5 procent efter att 1920 ha uppgått till 57,3 procent. Under samma period hade de anställda inom industrin ökat från 21,9 till 26,5 procent och tjänstesektorn från 20,8 till 27,9 procent.

Strax före inbördeskrigets utbrott hade Spanien följande ställning på världsmarknaden: 1,7 procent av världsproduktionen av ris, 0,1 procent majs, 0,7 procent potatis, 1,6 procent olivolja, 28 procent vin, 9,9 procent bomull, 0,02 procent betsocker, 1,2 procent kol, 0,4 procent stål, 27,4 procent kvicksilver. Landet var etta i världen vad gällde produktion av olivolja och tvåa vad gällde kvicksilver.<sup>36</sup>

### **Grundläggande skillnader**

Vi anser oss därmed, om än svepande, ha pekat ut de enorma ekonomiska skillnader som rådde mellan Tsarryssland 1917 och bourbonernas Spanien 1930. Den politiska situationen i Ryssland strax före oktoberrevolutionen var följande: ett land som led av följderna av tre års krig, en statsmakt i tillstånd av framskriden upplösning, en regering oförmögen att ta itu med ett förhärskande kaos, en befolkning som suktade efter demobilisering och fred, bönder som ville ha jord, en arbetarklass som fått nog av sakernas tillstånd ... Det handlade inte bara om en tsarregim i full kris, det gällde hela det ryska samhället. De klasser som dittills härskat var skräckslagna, demoraliserade och klarade inte av att försvara sig med någon som helst energi. Vidare klarade inte förtrycksapparaten sin traditionella roll. Den var underminerad av Februarirevolutionen som fört då en koalition av motstridiga intressen förts till makten. En

<sup>34</sup> José Bullejos, *España en la Segunda República*, Impresiones Modernas, México 1967, s. 32.

<sup>35</sup> *Ibidem*, s. 33.

<sup>36</sup> Victor Alba, *Histoire des Républiques Espagnoles*, Ed. Nord-Sud, Paris 1948, s. 417 och 420.

koalition som inte ville föra revolutionen vidare men som heller inte, trots bolsjevikernas anklagelser, var villig att bli något verktyg för kontrarevolutionen.

På grund av detta speciella och samtidigt paradoxala läge ledde inte de s k *julidagarna* till någon blodig repression mot bolsjevikerna, vars ledare – med undantag för Lenin som höll sig gömd – bara utsattes för en kort fängelsevistelse. Och när några hundratal rödgardister i oktober på Trotskijs order stormade makten i Petrograd, där regeringen Kerenskij hade sitt säte, mötte man inte minsta motstånd. Garnisonen, som bestod av 200 000 soldater, förhöll sig passiv och ingrep inte, förutom en bataljon ... kvinnor. Lenins kommentar lød: ”Det gick lätt, lättare än att lyfta en penna.” Och Trotskij för sin del sade: ”Befolkningen sov lugnt vidare och visste inte att nya makthavare i samma ögonblick höll på att ersätta den gamla.” Och därigenom kunde, tack vare exceptionellt gynnsamma omständigheter, ett litet, disciplinerat och djärvt parti ta över en makt som ingen försvarade.

Den kris som rådde i Spanien i slutet av 1930-talet hade andra drag. I realiteten hade industri-bourgeoisin, som kunnat stärka sin ställning genom att landet förhållit sig neutralt under första världskriget, känt en viss lust att byta regim för att bättre kunna tillvarata sina intressen. I själva verket befann sig monarkin i direkt motsättning till den spanska kapitalismens behov på det ekonomiska och politiska området. Industriebourgeoisin hade inte direkt haft makten som i stället legat i händerna på en agrar oligarki. Men bourgeoisin var heller inte benägen att gå till direkt attack mot monarkin, förmodligen av fruktan för att utlösa en revolutionär process som i första hand riskerade att gynna arbetarklassen. I stället åsåg man lugnt hur general Primo de Riveras diktatur ruttnade och störtades och i fallet drog med sig monarkin utan att någon revolution var nödvändig.

Den som *in situ* upplevt denna tid vet att republiken, för en majoritet av spanjorer, framstod som en ny gryning. Den anarkistiske författaren Santillán hade helt rätt: ”För de flesta framstod det som en hägring om rättvisa, en början till något nytt, en ny horisont. På det andliga planet omgavs synen på republiken av en gloria av frihet, framsteg och social rättvisa.”<sup>37</sup> Trotskisterna i Spanien delade denna uppfattning och skrev i sin tidning: ”Arbetarklassen gick in i republiken uppfylld av demokratiska illusioner och redo att agera inom det borgerliga samhällets ramar.”<sup>38</sup> Så såg verkligheten ut trots särdraget att det spanska proletariatet vad gäller klassmedvetande var ett av de mest stridbara i Europa och detta trots landets ringa ekonomiska utveckling. I detta avseende fanns en längre och rikare tradition än hos det ryska proletariatet. Ett exempel: redan 1854 hade textilarbetarna i Barcelona gått i strejk för att kräva rätten att organisera sig. Den första mer omfattande strejken i Ryssland ägde rum i Tbilisi 1896 med 3 000 arbetare indragna. Och i det ovan citerade arbetet av Volin heter det: ”strejken vid Putilovverken i december 1904 var den första större i Ryssland.”

#### 4. Trotskijs uppfattning 1930-1931

Det var inte särskilt träffande att närma sig läget i Spanien 1930-1931 utifrån idéer, begrepp och scheman från den ryska Oktoberrevolutionen 1917: de politiska och sociala förhållandena liksom det ekonomiska läget var djupt olika i de båda länderna. Detta erkändes nyligen av en av de mest framstående trotskisterna i Belgien, Georges Vereecken:

”Att mekaniskt tillämpa Lenins och Trotskijs politik under Oktoberrevolutionen var klumpigt. Som vi sett rådde en enorm skillnad mellan Spanien på 1930-talet och Ryssland 1917. Ryssland var

<sup>37</sup> Diego Abad de Santillán, *Contribución a la Historia del movimiento obrero español*, band III, Ed. Cajica, Mexiko 1971, s. 7.

<sup>38</sup> Månadstidskriften *Comunismo*, n° 15, Madrid, augusti 1932.

närmast jungfrulig terräng, vilket inte var fallet i Spanien där anarkisterna och fackföreningarna hade stort inflytande och egna traditioner.”<sup>39</sup>

Att studera läget i Spanien med ryska glasögon skulle oundvikligen leda till en bild som inte svarade mot verkligheten.

Det var därför inte överraskande att Trotskij misstog sig när han i januari 1931 skrev:

”Revolutionens utveckling kommer emellertid inte bara att driva de konservativa och liberalerna, utan också de republikanska delarna av de styrande klasserna under monarkins fana ... [Därför är det] ganska troligt att Madrid-monarkin, även om dess ansikte blir översållat med blåmärken, kommer att överleva fram till proletariats diktatur.”<sup>40</sup>

Denna felaktiga utgångspunkt fick honom att komma med råd som svarade mot erfarenheterna i Sovjet, men som långt ifrån hade något att göra med det verkliga läget i Spanien och stämningarna bland spanjorerna. Det fanns då ingen möjlighet ”att beväpna arbetarna och bönderna”,<sup>41</sup> eller att ställa någon ”revolutionär Cortes” mot ett konstituerande Cortes<sup>42</sup> eller att massorna skulle ”slå in på upprorets väg”<sup>43</sup> eller att det omedelbara målet skulle vara ”att bilda sovjeter”.<sup>44</sup> I januari 1931 skrev Trotskij: ”För det som frågan gäller är inget mindre än att gripa makten.”<sup>45</sup> Vi upprepar att allt detta svarade mot schemat från den ryska revolutionen utan någon koppling till det läge som rådde i Spanien.

### **Sovjeter och proletariats diktatur**

Utän någon tvekan förfogar vi nu över tillräckligt historiskt perspektiv för att lugnt kunna bedöma utvecklingen, utan några löjeväckande förutfattade uppfattningar och teorier – som begränsar och förblindar och drar spindelväv över ögonen – utan snarare med en djupgående önskan om klargörande. Detta måste ske genom att, som vi redan gjort, placera händelserna i sitt verkliga sammanhang och i förhållande till den tidsepok och det scenario under vilka den revolutionära processen i Spanien inleddes. Detta kan förefalla naturligt och logiskt, men det är grundläggande eftersom det fel Trotskij ofta gjorde i förhållande till Spanien – och som trotskister av alla sorter fortsätter att begå *ad gloriam* än idag – var att framhärda i, vi upprepar det än en gång, att tala om vårt land med blicken fixerad vid det förgångna, i första hand det som hände under den ryska Oktoberrevolutionen. Att agera på det viset innebär att man glömmer att dra in saker som hänt under en annan tid och i ett annat land är dömt att bli ofullständigt och ytterst ofruktbart.

Som konstaterats ansåg Trotskij det möjligt att den spanska monarkin skulle lyckas hålla sig kvar ända tills stunden var inne för proletariats diktatur. Detta innebar att han bortsåg från de demokratiska illusioner som det spanska folket hyste då. I själva verket strävade man efter införande av en republik och inte på något vis proletariats diktatur. Hur skulle dessutom en arbetarklass där anarkisternas inflytande var betydande kunna önska införande av proletariats diktatur? Trotskij torde ha erinrat sig att mellan tsarismen och bolsjevikernas seger inträffade Februarirevolutionen, då tsarväldet störtades och en kort parlamentarisk period inleddes

<sup>39</sup> Georges Vereeken, *La guépéon dans le mouvement trotskiste*, La Pensée Universelle, Paris 1975, s. 168. [Finns i engelsk översättning: *The G. P. U. in the Trotskyist Movement*, London 1976 ]

<sup>40</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, Ed. Ruedo Ibérico, Paris 1971, s. 17-18, Svensk översättning: [Revolutionen i Spanien och kommunisternas uppgifter](#) (24 januari 1931) på marxistarkivet. [ OBS att Iglesias klippt bort bl a följande mening: ”Det är givetvis möjligt att det uppkommer en kombination av omständigheter som tvingar de besuttna klasserna att offra monarkin för att rädda sig själva (som till exempel i Tyskland!)”. Det är således uppenbart att Iglesias här förvränger Trotskijs ståndpunkt. – MF ]

<sup>41</sup> *Ibidem*, s. 20.

<sup>42</sup> *Ibidem*.

<sup>43</sup> *Ibidem*, s. 21.

<sup>44</sup> *Ibidem*, s. 26.

<sup>45</sup> *Ibidem*, s. 23.



och han skrev också: ”Under tiden står frågan om Cortes redan på dagordningen. Under dessa förhållanden måste det antas att revolutionen kommer att passera ett parlamentariskt stadium.”<sup>46</sup> Detta förefaller mer förnuftigt.

Denna nit, medveten eller omedveten, att i Spanien kopiera den politik bolsjevikerna förde 1917 fick Trotskij att lansera parollen om ”beväpning av arbetare och bönder” samt bildande av sovjeter.<sup>47</sup> Hur kunde han ha glömt att beväpningen av arbetarna varit en enkel sak i Ryssland, eftersom man just avslutat ett krig och att kaoset gjorde att det fanns gott om vapen som övergetts av soldater på väg från fronten? I Spanien fanns inga sådana vapenlager att tillgå. Man måste erövra dem från armén och *Guardia civil*, något som stämde dåligt med den parlamentariska etapp som Trotskij just talat om. Inte mindre absurt var förslaget om bildande av sovjeter, som han med bestämdhet hävdade var avgörande för att revolutionen skulle segra.

Trotskij såg således upprättandet av sovjeter i vårt land som avgörande. Ingen revolution utan sovjeter, sade och upprepade han och tillfogade att detta framgick av Oktoberrevolutionen. Han skrev åtskilligt om behovet av dem. Den 12 december 1930 framhöll han: ”Det förefaller som om parollen om sovjeter underbyggs av hela det rådande läget, om man därmed menar de arbetarråd som bildades och utvecklades i Ryssland.”<sup>48</sup> Den 15 april 1931 hette det: ”Proletariatets centrala paroll är den om *arbetarsovjeter*. Denna paroll måste outröttligt och ständigt föras fram och populariseras och vid första tillfället måste vi övergå till att förverkliga den”.<sup>49</sup> Fem dagar senare: ”det nödvändigt att omedelbart börja bilda arbetarsovjeter”,<sup>50</sup> och så sent som den 17 december 1937 kom följande dom:

”Hade anarkisterna varit revolutionära, skulle de först av allt ha krävt bildandet av sovjeter, vilka förenar representanter för de arbetande i stad och på land, inbegripet de mest förtryckta skikten, som aldrig hade omfattats av fackföreningarna.”<sup>51</sup>

### **Särdrag och exotism**

Som bekant uppstod sovjeterna i Ryssland, 1905 såväl som 1917, på grund av partiernas och fackföreningarnas synnerligen ringa numerära betydelse. Volin, som citerats tidigare, skrev i detta avseende: ”Före revolutionen 1917 var den fackliga rörelsen, bortsett från bland en grupp lärda intellektuella, något fullständigt okänt. Man kan säga att sovjeten, en rysk form för organisering av arbetarna, uppstod i förtid 1905 för att återuppstå 1917 just på grund av att inga fackföreningar existerade, vare sig som idé eller som rörelse. Om några fackliga uttryck existerat skulle arbetarrörelsen ha använt sig av dem.” (s. 76 och 77 i hans verk *La revolución desconocida*). Det organiserade proletariatet utgjorde bara en liten minoritet av det ryska folket och socialdemokraterna – bolsjevik och mensjevik.<sup>52</sup> I Spanien däremot var läget

<sup>46</sup> *Ibidem*, s. 19.

<sup>47</sup> Vid några tillfällen föredrog beteckningen junta, som han såg som ”intimt förknippat med hela den spanska revolutionens historia”, i istället för det specifikt ryska ordet sovjet. Det förefaller mig att inte så lite förgripa sig på Spaniens historia. De junter som hade ett mer progressivt innehåll, exempelvis de som uppstod i olika provinser under Napoleons invasioner, hade ingen speciell folklig förankring och medlemmar utsågs heller inte på demokratiskt vis. Juntorna ”fungerade under hela sin existens som fördämningar mot den revolutionära flodvågen”. De sista existerande var de militärjunter som bildades 1917 som påtryckningsgrupp från en del av armén och lämnade dystra minnen hos det spanska folket.

<sup>48</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 76.

<sup>49</sup> *Ibidem*, s. 32, [Den spanske kommunistens tio budord](#) (15 april 1931)

<sup>50</sup> *Ibidem*, s. 84. [Repressiva åtgärder från den republikanska regeringen](#) (brev 20 april 1931)

<sup>51</sup> *Ibidem*, s. 178. [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#) (17 december 1937). Vi påminner läsaren om Trotskijs uppenbara brist på information när han talar om ”de mest förtryckta”, som aldrig varit fackligt organiserade, medan sanningen var att facklig anslutning under inbördeskriget var obligatorisk i den republikanska zonen.

<sup>52</sup> Det ger ett märkligt intryck att Trotskij i *Ryska revolutionens historia* hela tiden talar om arbetarklassen, om proletariatet, om bönderna men bara någon enstaka gång om deras specifika organisationer och utan att någonsin

annorlunda med välorganiserade arbetare, framför allt fackligt. Vi kan nöja oss med att påpeka att UGT (Unión General de Trabajadores) 1918 hade över 100 000 medlemmar och CNT (Confederación Nacional del Trabajo) kring 700 000, dvs närmare en miljon fackligt anslutna i ett land med 21 miljoner och en aktiv befolkning på 7 miljoner där 57 procent återfanns inom jordbruket. De spanska arbetarna såg sig således fullt ut representerade av sin fackförening eller sitt parti. Under tre kvarts sekel hade de varit inbegripna i strejker, där det inte förelegat något behov av några organisationer av exotisk karaktär som de sovjeter som trotskister och stalinister förordade med blicken fäst vid Sovjetunionen.

Ändå fanns tillfällen då Trotskij insåg det befängda i att envisas med paroller som bildande av sovjeter, som varken svarade mot läget i landet eller önskemålen bland de spanska arbetarna. Således skrev han i ett brev till Andrés Nin den 1 september 1931:

”Jag frågar mig ibland varför det inte finns några sovjeter i Spanien? Vad är orsaken till detta? I ett tidigare brev uttryckte jag flera tankar i detta sammanhang ... Det verkar som om de spanska arbetarna förknippar parollen om ’juntor’ med parollen om sovjeter, som av detta skäl förefaller dem vara för skarp, för avgörande, för ’rysk’. Det vill säga, de ser på den i ett annat ljus än de ryska arbetarna gjorde i motsvarande etapp. Vi står här inför en historisk paradox. Är det så att förekomsten av sovjeter i Sovjetunionen fungerar bromsande på skapandet av sovjeter i andra revolutionära länder? Denna fråga måste ges största möjliga uppmärksamhet i samtal med arbetare i olika delar av landet. Under alla omständigheter, om parollen om sovjeter (*juntas*) ännu inte fått gensvar, då måste vi koncentrera oss på parollen om fabrikskommittéer ... I Spanien kan vi inte skapa några sovjeter just därför att varken socialisterna eller syndikalisterna vill ha sovjeter. Detta innebär att man inte kan skapa en enhetsfront och upprätta organisatorisk enhet bland majoriteten av arbetarklassen under denna paroll.”<sup>53</sup>

Dessvärre skingrades dessa ögonblick av klarsynthet och verklig förståelse av den spanska verkligheten snabbt, nästan omedelbart, för att lämna plats åt sedvanliga recept och scheman med bakgrund i den ryska revolutionen. Denna benägenhet hos Trotskij går att återfinna inte bara vad gäller Spanien utan även i andra sammanhang. Exempelvis skrev han följande om spartakistupproret i Tyskland:

”Spartakusveckan i Berlin i januari 1919 tillhörde samma slag av mellanliggande halvrevolution som julidagarna i Petrograd. Tack vare proletarietets framträdande ställning i den tyska nationen, särskilt inom dess industri, överförde novemberrevolutionen automatiskt statsstyret till arbetar- och soldatsovjeterna. Men proletarietet var i politiskt avseende identiskt med socialdemokratin, som i sin tur identifierade sig med den borgerliga regimen. Det oberoende partiet intog i den tyska revolutionen den plats som i Ryssland tillkom socialistrevolutionärerna och mensjevikerna. Det som fattades var ett bolsjevikparti.”<sup>54</sup>

---

komma med några uppgifter om deras reella inflytande och medlemsantal. Och när han anger statistik över antalet strejker mellan 1905 och 1917 säger han heller inget om vem som legat bakom dem, pekade ut riktningen och ledde dem. Fanns det någon betydande facklig organisering? Trotskij gör två eller tre anspelningar på de ryska fackföreningarna, i ett fall för att säga att de kontrollerades av mensjevikerna, vilket ger en tydlig bild av hans allmänna ringaktning för dem. Av allt detta får man intryck av att Trotskij – i likhet med den tidens bolsjevik och dagens kommunister – upprepade orden *massorna och arbetarklassen* med samma intensitet som borgerliga politiker hänvisar till *folket* och *nationen*. [ Kommentar: Iglesias menar att uppkomsten av arbetarråd/sovjeter i Ryssland till stor del förklaras av att det saknades fackföreningar och arbetarpartier med massförankring och att de inte skulle ha behövts annars. Detta är ett mycket tveklaktigt argument, eftersom arbetarråd och liknande uppstod även på många andra håll, inklusive i Tyskland och Italien. Se E. Mandels antologi [Arbetarkontroll, arbetarråd, arbetarstyre](#). – MF ]

<sup>53</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 176-177. ”Mer om sovjeter och ’balkaniserings’-argumentet.”

<sup>54</sup> L Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 2](#). [ Här misstar sig Iglesias: Med ”oberoende partiet” syftar inte Trotskij på Spartakusförbundet, som Rosa L tillhörde, utan på ”Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands”, som innehöll sådana politiker som K Kautsky och revisionisten Bernstein. Detta framgår också några rader efter de som Iglesias citerar t ex ”Spartakusfolket var ännu för svaga för ett självständigt ledarskap.”]

Utan att direkt namnge henne fäste Trotskij beteckningen mensjevnik på Rosa Luxemburg för att inte långt därefter göra samma sak med Andrés Nin.

För Spaniens vidkommande haglade sådana jämförelser. Emellanåt gick det till ytterlighet som när han jämförde Alcalá-Zamora först med furst Lvov och sedan med Kerenskij, Indalcio Prieto med Tsereteli, Andrés Nin med Martov, osv. De så kallade julidagarna i Petrograd upprepades i hans ögon oundvikligen i Barcelona; de spanska anarkisterna vacklade mellan mensjevism och bolsjevism; trotskisterna i Spanien kallades bolsjevnik-leninister, osv. Mellan detta sätt att tillämpa den ryska revolutionen på Spanien trängde sig emellanåt i hans artiklar också märkligt nog den kinesiska revolutionen in. Således blev Alcalá-Zamora ingen mindre än Chiang Kai-shek och Alejandro Lerroux blev Wang Jingwei, ledare för Guomindang respektive dess vänsterflygel.

## 5. Kommunistiska internationalen i Spanien

Det måste emellertid påpekas att Trotskij syn på revolutionen, trots sina begränsningar och fundamentala misstag till följd av hans fullständiga okunskap om Spanien och språket och en del annat som man skulle kunna kalla hans leninistiska villfarelser, hela tiden i sina bedömningar stod långt över och var mer klarsynt än ledningen för Kommunistiska internationalen, som behärskades av stalinistiska lärjungar. Dessa ådagalade ständigt sin totala okunskap, således hade Manuilskij 1930 djärvheten att föraktfullt hävda att en mindre strejk i vilket land som helst ”var av större betydelse för den internationella arbetarklassen än den sorts aktioner som pågår i Spanien”.<sup>55</sup> Händelserna omedelbart efteråt skulle emellertid visa att *det som pågick i Spanien* skulle få en långt större betydelse än alla strejker i andra länder.

Det var med denna otroliga närsynthet som Kommunistiska internationalen närmade sig den spanska revolutionen. Eller snarare, som Moskva tvingades ta itu med samtidigt som man ägnade sig åt att bygga *socialism i ett land*, dvs Sovjetunionen, som hade högsta prioritet. När general Primo de Riveras diktatur föll kom det som en överraskning för dem, vilket det spanska kommunistpartiets dåvarande generalsekreterare medgav långt senare.<sup>56</sup> Först därefter började byråkraterna inom Tredje internationalen att på allvar ägna sig åt händelserna i Spanien och tvingades medge att de skulle kunna utmytna i en revolution, trots den skepsis som en av dess högsta ledare, Manuilskij, gett uttryck för. Man fick i det tysta erkänna den felbedömning man gjort inledningsvis när en våg av strejker svepte fram över landet strax efter det att Primo de Riveras diktatur störtats och detta inte bara i de stora industriområdena utan även i städer och samhällen ute i landet.

### **Ett överflöd av representanter för Moskva**

Moskvas första åtgärd var att förstärka sin representation i Spanien. Man skickade nya delegater och instruktörer, något som svarade mot de förhärskande byråkratiska metoderna, eftersom vad det bräckliga kommunistpartiet behövde inte i första hand var personer som ägnade sig åt skolning – vars uppdrag i själva verket gick ut på att se till att beslutet vid Kominterns senaste kongress tillämpades i vårt land, beslut som förstas inte hade något samband med den politiska verkligheten i Spanien – utan i stället en tydlig och konsekvent politik som skulle kunna få det att ta sig ur sin isolering. Partiet bestod av ett fåtal grupper, cirka 500 utspridda medlemmar. Och det var ändå inte det värsta: ”Ännu allvarligare än partiets numerära litenhet var dess minimala inflytande inom proletariatet och dess extrema teoretiska svaghet.”<sup>57</sup> Det föll aldrig de självutnämnda ledarna för de spanska kommunisterna något annat in än att pape-

<sup>55</sup> D Manuilskij, *La crise économique et l'essor révolutionnaire. Rapport et discours de clôture au Présidium élargi du Comité Exécutif de l'I.C* (18-20 februari 1930), Bureau d'éditions, Paris 1930, s. 23.

<sup>56</sup> José Bullesjos, *La Comintern en España*, Impresiones Modernas, Mexiko 1972, s. 97.

<sup>57</sup> Fernando Claudín, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#).

gojmässigt upprepa de vänsteristiska och sekteristiska parollerna som överlämnats från Moskva: *För en republik av arbetar-, soldat- och bondesovjeter!* Helt klart är att inte en enda bonde, soldat eller arbetare visste vad detta innebar.

I själva verket låg inte det spanska kommunistpartiet i händerna på spanjorer utan på de agenter som Komintern skickat i all hast. Detta har bekräftats av den som var partiets generalsekreterare vid denna tidpunkt:

”Som tidigare omtalats utövades makten inom ledningen för kommunistpartiet helt och hållet av Kominterns representanter under ledning av Duclos. De var besatta av att tillämpa direktiven från Moskva och kunde varken förhandla med eller ingå allianser med något annat politiskt parti, allra minst socialistpartiet, vilket gjorde att kommunisterna hamnade vid sidan av den revolutionära utveckling som snabbt accelererade. Inte ens efter decemberrevolutionen, strax före utropandet av republiken, upphörde denna stelbenthet.”<sup>58</sup>

Därigenom skulle den revolutionära processen i Spanien inledas utan kommunistpartiets närvaro på den nationella scenen. Dessutom var, vilket kommer att framgå senare, de spanska kommunisterna splittrade.

Moskvas utsända, som pendlade mellan Madrid och Barcelona, var oförmögna att begripa det verkliga läget i landet. (Och om de gjorde det höll de under alla omständigheter tyst med det, eftersom deras uppdrag bara handlade om att se till att ordergivningen från Sovjetunionen åtlyddes.) I detta avseende förfogar vi nu över ett värdefullt vittnesmål från en av dessa utsända från Komintern. Humbert-Droz anlände till den katalanska huvudstaden i januari 1931, där redan fyra andra utsända från Moskva befann sig: fransmännen Duclos och Rabaté, kaukasiern ”Pierre” och schweizaren Stirner (Edgar Woog) vilka snart fick förstärkning av, förutom den ovan nämnde schweizaren Humbert-Droz, tysken Stocker och polacken Purmann. Samtliga utgjorde en okunnig, mycket internationell och inte det minsta spansk samling. Den tidigare protestantiske prästen Humbert-Droz skickade också en kopia av alla rapporter och dokument som han vidarebefordrade till Moskva till sin hustru i Schweiz, vilket gjorde att han när han långt senare återvänt till den socialdemokratiska famnen kunde använda dem vid skrivandet av sina memoarer.

Där överflödar exempel på klarsyntheten hos dessa yrkesrevolutionärer. Det var ofrånkomligt att de var långt mer intresserade av att tjäna ledningen för Komintern, dvs arbetsgivaren, än av vad som hände och var på gång i Spanien. Och enda sättet att hålla sig väl med Moskva och trygga karriären var att inte riskera någonting, inte ha några åsikter om något, säga ja och amen till alla order uppifrån och lydigt vidarebefordra dem utan att glömma ett kommatecken i de order som gavs till ledarna för det spanska kommunistpartiet, som inte ledde någonting utan också bara underkastade sig Moskva. Samtliga var försjunkna i en bedrövlighet. Emellanåt rörde ledningen för kommunistpartiet på sig för att i görligaste mån försöka dölja sin underkastelse inför Kominterns representanter, som i sin tur inskränkte sig till att förse sina överordnade med positiva upplysningar och ägna sig åt att leva kort och gott som turister på Spaniens hälsobringande mark.

Humbert-Droz har värtaligt skildrat vad Moskvas utsända ägnade sig åt, hur de agerade och i synnerhet det spanska kommunistpartiets betydelse i början av 1931, i det läge då kampanjen mot monarkin kulminerade och republiken infördes. Humbert-Droz ger följande panorama:

”I Barcelona var vi fem representanter för Moskva. Det var Jacques Duclos, [...] Kommunistiska internationalens företrädare i Spanien, Rabaté, representant för Röda fackföreningsinternationalen, den unge kaukasiern, [...] representant för Kommunistiska ungdomsinternationalen; Stirner som

<sup>58</sup> José Bullejos, *a.a.*, s. 106.

kommit för att skola upp och organisera partiet på grundval av fabriksceller och så jag själv, vars uppdrag var ganska oprecist.”<sup>59</sup>

### **Ett icke existerande kommunistparti**

I ett brev till hustrun, som han antagligen var mer uppriktig mot än mot den högsta byråkratin i Moskva, skrev Humbert-Droz:

”Jag kan fortfarande inte säga något om mitt arbete. Men genom samtal med Stirner och de intryck jag fått i Madrid och här [i Barcelona] tycks mig läget mycket enkelt att beskriva. Här finns inget, inget, inget [...], inget parti, inga tidningar, inga fackföreningar som tillhör oss. Och där något finns råder splittring och åter splittring.”<sup>60</sup>

Han tillägger:

”Kommunistpartiet existerar inte i Barcelona. [...] På papperet finns 40 partimedlemmar i Barcelona. För första gången består mitt uppdrag i att få fart på ett parti som inte existerar.”<sup>61</sup>

I en rapport till Moskva daterad 14 februari 1931 medger han:

”Vårt parti fortsätter att leva i total passivitet och fruktar att visa sig i dagsljus. [...] Stirner och jag är tvungna att skriva en stor del av artiklarna om tidningen ska utkomma.”<sup>62</sup>

Det var ungefär samma som han skrivit till hustrun några dagar tidigare, den 10 februari:

”Inom partiet härskar fortfarande ett barns djupa sömn i vaggan; eller rättare sagt den som råder på en övergiven kyrkogård eftersom ett barn fortfarande växer.”<sup>63</sup>

Och hur skulle det kunna växa? Eftersom han riktade sig till sin fru i förtroende vågade han uttala det:

”De direktiv vi fått hemifrån [Moskva] är rena rama fantasierna.”<sup>64</sup>

Det är knappast förvånande att delegaterna och instruktörerna under dessa omständigheter valde att fördriva tiden så gott de kunde:

”Rabaté är i sitt rätta element. Han stiger upp mitt på dagen, läser tidningarna på någon kafététerrass, tar en aperitif – gin eller vermouth –, går och äter, kommer tillbaka för att dricka kaffe och tillbringar resten av dagen på bio eller på ölkaféer. Den unge [’Pierre’, kaukasiern] är kanske inte lika slö men låter mer eller mindre dagarna gå på samma vis. Stirner ägnar sig åt promenader och utflykter och jag försöker göra något nyttigt genom att författa dokument åt partiet.”<sup>65</sup>

Humbert-Droz tecknar en oförsonlig bild av det verkliga läget inom kommunistpartiet, det orealistiska i Kominterns politik och amatörmässigheten bland dess representanter i Spanien. Men det måste tilläggas, eftersom han själv drog sig för det, att hans brist på ansvar inte var mindre än kamraternas, liksom för övrigt hans blindhet inför händelserna. Den 5 februari 1931 skrev han till hustrun:

”Tack vare *Berliner Tageblatt* fick vi reda på att en strejk utbrutit på universitetet.”<sup>66</sup>

Med andra ord fick man läsa utländska tidningar för att få reda på vad som hände mitt för deras egna ögon. Rapporterna till Moskva var inte mer framsynta. I mars skrev han:

<sup>59</sup> Jules Humbert-Droz, *De Lénine à Staline, Dix ans au service de l’Internationale Communiste*, vol. II, Ed. A la Baconnière, Neuchâtel (Schweiz) 1971, s. 405-406.

<sup>60</sup> *Ibidem*, s. 405.

<sup>61</sup> *Ibidem*, s. 411.

<sup>62</sup> *Ibidem*, s. 416.

<sup>63</sup> *Ibidem*, s. 420-421.

<sup>64</sup> *Ibidem*, s. 419.

<sup>65</sup> *Ibidem*.

<sup>66</sup> *Ibidem*.

”Illusionerna om republiken och parlamentet är på väg att försvinna.”<sup>67</sup>

En månad senare skulle republiken utropas! Men detta var inte tillräckligt. I slutet av april fastslog han:

”Kommunalvalet blev en stor seger för republikanerna och den småborgerliga vänstern. Kungen abdikerade och lämnade landet [...] Kort sagt: utvecklingen har bekräftat min analys av läget.”<sup>68</sup>

Sammanfattningsvis: Kominterns teoretiker, både de som satt i Moskva och de som for omkring i Spanien, till vilka man måste foga de spanska epigonerna, fattade inget av situationen, kunde inte förutse händelserna och klarade inte av att anta en realistisk och konsekvent taktik. Revolutionen var på väg i Spanien och den långa och smärtsamma process som skulle utmynna i inbördeskriget hade inletts. Men i början av 1931 ansåg de stalinistiska byråkraterna att det inte kunde bli tal om någon revolution eller någon som helst förändring i vårt land eftersom kommunistpartiet inte stod i ledningen. Och hur skulle det kunna göra det när det nätt och jämt existerade? Det enda som de kom sig för var att återfalla i traditionella scheman: kamp för en arbetar- och bonderegering, för en Sovjetrepublik. Ungefär som att yla mot månen.

## 6. Arbetarrörelsen i Spanien

Varje politisk analys måste baseras på kunskap om de olika samhällsklasserna i fråga; om inte blir resultatet som att skriva i tomrum eller i vatten. I det spanska fallet var den organiserade arbetarrörelsen en av de avgörande faktorerna att ta hänsyn till, liksom dess säregenheter till följd av bakgrund och senare historia. Och i detta sammanhang måste man genast understryka att företrädarna för socialismen och anarkismen i Spanien, till skillnad från Tsarrysland, där dessa idéer framför allt spreds av intellektuella ur borgarklassen och rent av aristokratin, så när som på några enstaka undantag hade sitt ursprung i själva arbetarklassen.

I sitt tidigare citerade arbete skriver Santillán:

”I Spanien var såväl den antiauktoritära socialismen som den auktoritära marxistiska direkta skapelser av proletariatet, kroppsarbetare, och vars majoritet utgjordes av personer som befann sig direkt på arbetsplatserna så vitt de inte hade tvingats lämna dem på grund av den förföljelse de utsatts för. Talare, författare eller journalister hade nästan samtliga bakgrund som kroppsarbetare, typografer, skomakare, vävare, mekaniker, osv.”<sup>69</sup>

Denna klassbakgrund hos grundarna och ledarna utgör otvivelaktigt förklaringen till kraften, uthålligheten och förankringen hos den spanska arbetarrörelsen, även om dessvärre dess ideologiska torftighet och oförmåga att gå till kärnan av problemen och rent av dess ringaktning av teoretiska studier försvårade arbetet.

### **Anarkismens inflytande**

Den spanska arbetarklassen hade alltid mer kännetecknats av instinkt än kalkyl, mer av handling än eftertanke, vilket också förde med sig inte så lite okunskap och en hel del bakslag. I gengäld innebar det ett klart hinder för att klasskaraktären skulle gå förlorad, även inom den mer eller mindre reformistiska delen. Det hindrade också uppkomsten av samma groteska byråkratiska apparat som inom den tyska socialdemokratin och fackföreningarna där. Den underminerades heller aldrig av provokatörer och agenter för maktavarna på samma sätt som i Ryssland, där inte ens bolsjevikpartiet undgick att infiltreras av *Ochranan*. (I sitt tidigare citerade verk skriver Souvarine: ”Bolsjevikerna var också infekterade av spioner uppifrån och ner. De mest kända, som Malinovskij, Sjitomirskij, Romanov, Lobov och

<sup>67</sup> *Ibidem*, s. 435.

<sup>68</sup> *Ibidem*, s. 450.

<sup>69</sup> Diego Abado Santillán, *a.a.*, vol I, s. 413-414.

Tjemomazov, hade 'ansvarsposter'. Vid bolsjevikernas hemliga lilla kongress i Prag fanns minst fyra provokatörer, som skulle avslöjas först senare, bland de 28 delegaterna.") Detta är inte betydelselöst eftersom vi har att göra med några av de faror som vilat över den europeiska arbetarrörelsen och för övrigt den spanska också. Vare sig man vill det eller inte hade anarkismen i detta avseende ett inflytande som inte kunde kringgås.

Hur kom det sig att anarkismen fick ett sådant fäste i vårt land, trots de ansträngningar som gjorts av såväl Marx och Engels som deras anhängare inom Internationella arbetarassociationen, Första internationalen, för att förhindra detta? Hur klarade den sig undan den repression den utsattes för av såväl monarkin som republiken? Först och främst måste det påpekas att det inte handlade om någon historisk slump att majoriteten av de spanska internationalisterna anslöt sig till Bakunins tendens. Bl a Joaquín Costa, Giner de los Ríos och Dorado Montero framhöll i slutet av 1800-talet sin förvåning över att bland författare i 1500-talet ha hittat klara föregångare till frihetligt tänkande, som hyllade individernas spontanitet gentemot statens auktoritet. Dessa frihetliga idéer skulle senare falla i god jord. Detta har också framhållits för några år sedan av den framstående historikern Américo Castro.<sup>70</sup>

I detta arbete skriver han bl a:

"Den spanska staten hade aldrig haft någon starkare inre sammanhållning, den hade dominerats av kungadömen och vicekungadömen där det var normalt att beteckna lagarna och de myndigheter som verkställde dem som orättvisa och undermåliga."<sup>71</sup>

Därefter tillägger han:

"Det konstituerande för den spanska anarkismen låg mer i dess kontinuitet gentemot tidigare situationer och stämningar som med tiden gett upphov till olika kulturella förhållningssätt. Det verkligt allvarliga med den spanska anarkismen var dess genuina spanskhet. Allt detta efter sekler av desperat solitär tillvaro, fylld av misstro mot alla former av utifrån kommande rättvisa och ordning men med tillit till någon form av inre ljus."<sup>72</sup>

Några sidor tidigare skriver han:

"Fascism och kommunism, socialism och konstitutionellt styre var saker som injicerades utifrån på det spanska samhället. Anarkismen däremot härrörde ur och var ett uttryck för det spanska samhällets struktur och funktionssätt."<sup>73</sup>

Bättre går det inte att förklara de historiska orsakerna till anarkismens djupa förankring i Spanien.

Mellan 1840 och 1850 spreds verk av Fourier och Cabet i vårt land och senare kom Proudhon i översättning av Pi och Margall. Det som mest lockade i dessa doktriner var otvivelaktigt motståndet mot centralmakt och stat. Några tidningar började utkomma på olika håll där det propagerades för bildande av arbetarföreningar och de lyckades uppnå en viss upplaga. Den växande arbetarrörelsen skulle sakta men säkert frigöra sig från liberala och republikanska politiker, framför allt den federala republikanismen som hade störst inflytande och bland folket började strävanden efter självständigt agerande märkas. Faktum var att arbetarna, som blivit besvikna på politikerna, alltmer började se staten som fiende. Följden blev att italienaren Giuseppe Fanelli när han i oktober 1868 kom till Spanien på Bakunins uppdrag

<sup>70</sup> Américo Castro, *La realidad histórica de España*, Editorial Porrúa, Mexiko, 1962.

<sup>71</sup> *Ibidem*, s. 293-294. Det finns en *soleà*, mycket populär en gång i tiden, som går som följer:

"Jag vill inte vara en tjuv  
som rövar från staten.  
Det är mitt villkor."

<sup>72</sup> *Ibidem*, s. 303.

<sup>73</sup> *Ibidem*, s. 277.



mötte sympatier och stöd från majoriteten av de spanska internationalisterna. När ett hundratal personer i juli 1870 samlades för att bilda den spanska sektionen av Internationella arbetarassociationen segrade följaktligen Bakunins anhängare.

Vid samma tillfälle tog man också avstånd från att arbetarna skulle blanda sig i den politiska kampen. I en av deklARATIONerna hette det:

”Kongressen föreslår alla sektioner av Internationella arbetarassociationen att avstå från allt agerande som syftar till en samhällsförändring genom nationella politiska reformer och uppmanar dem att ägna hela sin verksamhet åt att bilda federationer på arbetsplatserna som enda metod för att göra den samhälleliga revolutionen framgångsrik. Dessa federationer utgör arbetarnas verkliga representation och måste hålla sig utanför politiska regeringar.”

Några månader tidigare hade den frihetliga tidningen *El Obrero*, som utgavs i Palma de Mallorca, utropat: ”Vårt program är det mest radikala som tänkas kan; politiskt är vi anarkister, ekonomiskt är vi för kollektiva lösningar och religiöst är vi ateister”.<sup>74</sup> Och under ovan nämnda kongress sade en av delegaterna, Rafael Farga Pellicer: ”Vi vill ha slut på kapitalets, statens och kyrkans makt för att själva på dess ruiner bygga anarkin, en fri federation av fria arbetarföreningar.”<sup>75</sup>

Det var också den bakunistiska Alliansen som grundade Internationalen i Spanien. Detta medgav också Friedrich Engels, Karl Marx´ oskiljaktige vän och medarbetare, i en rapport till Internationalens allmänna råd i oktober 1872 – en månad efter splittringen mellan marxister och bakuninister på kongressen i Haag: ”I Spanien bildades Internationalen helt och hållet av Bakunins hemliga sällskap, Alliansen, för vilket den kom att fungera både som ett slags rekryteringscentrum och *palanca* för att ta ledningen över hela den proletära rörelsen.” För att motverka den spanska sektionens klart anarkistiska inriktning utsåg Marx sin måg Paul Lafargue, född på Kuba och som 1871 tagit sin tillflykt till Spanien efter repressionen mot Pariskommunen. Men alla ansträngningar av Lafargue och andra anhängare till marxismen i vårt land tjänade inte mycket till, bortsett från att de senare några år efteråt skulle bilda socialistpartiet.

### **Anarkosyndikalismen**

Trots anarkismens inflytande i Spanien kom det aldrig här, till skillnad från andra länder, att bli någon motsättning mellan anhängare av och motståndare till facklig organisering. Alla, eller nästan alla, spanska anarkister var entusiastiska anhängare till en sådan organisering, till skillnad från anarkisterna på andra håll som var mer inriktade på individuellt handlande och med klart förakt gentemot fackföreningarna. Denna inställning gjorde att arbetarkampen i Spanien blev oerhört intensiv i början av 1900-talet. Den nya fixa idén hette generalstrejk som skulle leda till en samhällelig revolution och avskaffande av kapitalismen. De spanska anarkisternas hållning överfördes också till Frankrike, där den revolutionära syndikalismen var kraftfull.

I månadsskiftet oktober-november 1910 hölls i Barcelona en arbetarkongress, där man beslutade att bilda Confederación Nacional del Trabajo (CNT), som antog ”en klart anarkosyndikalistisk inriktning med målsättningen att på revolutionär väg församhälleliga produktionen och politiskt helt frigöra arbetarklassen”.<sup>76</sup> Organisationen hade vuxit snabbt när den första kongressen hölls i september 1911, men den skulle snart olagligförklaras av regeringen Canalejas. 1915 framträdde CNT åter och tidningen *Solidaridad Obrera* började ges ut på nytt för att bli daglig från maj 1916. Tre år senare, 1918, beslutade den konfederala organisationen vid en regional kongress i Barcelona ”om en grundläggande omorganisation av yrkesassociationerna

<sup>74</sup> Anselmo Lorenzo, *El proletariado militante*, vol 1, s. 83.

<sup>75</sup> Diego Abad de Santillán, *a.a.*, vol 1, s. 128.

<sup>76</sup> José Peirats, *La CNT en la revolución española*, vol 1, Ed. Ruedo Ibérico, Paris, 1971, s. 7.

till branschfackföreningar inom industrin och direkt aktion utpekades som kampform”.<sup>77</sup> Detta innebar att denna fackförening nu ställde sig i spetsen för arbetarkampen allmänt.

Vid den omtalade kongressen på Madridteatern La Comedia i december 1919 hade CNT genomgått en storartad utveckling. 450 delegater som representerade 800 000 medlemmar fanns på plats, men eftersom inte alla konfederala fackföreningar hade kunnat infinna sig uppskattade man organisationens medlemstal till en miljon. Det var ”den mest kompakta, största och mest entusiastiska proletära armé som den spanska arbetarrörelsen upplevt”.<sup>78</sup> Entusiasmen och kraften fick kongressen att göra anspråk på att vara på väg att suga upp det socialistiska UGT (Unión General de Trabajadores). Dessutom slog man fast att de arbetare som inte anslutit sig inom tre månader var att beteckna som ”gula”. I de feberstämningar som rådde efter den ryska revolutionen beslutade man dessutom att på prov ansluta sig till Tredje internationalen, även om man samtidigt åter uttalade att slutmålet var en frihetlig kommunism. Denna höjdpunkt för CNT blev emellertid också, som Díaz del Moral mycket riktigt påpekar i sin bok, början till en nedgång under ett antal år.

Repressionen från regeringen och den *pistolerismo* som arbetsgivarna i Katalonien initierat skakade CNT allvarlig och flera av dess dugligaste ledare mördades. Fängelserna fylldes med anarkosyndikalister, fackföreningarna förbjöds liksom tidningarna. Åtskilliga mord genomfördes av gäng från så kallade *fria* fackföreningar betalda av arbetsgivarna och den s k ”flyktlagen” infördes som ledde till att fångar dödades vid överflyttning från ett fängelse till ett annat. I denna ytterst besvärliga situation uppstod dessutom två allvarliga schismer inom organisationen som ledde till att den försvagades. Det handlade om olika syn på taktiken och även om motsättningar mellan anhängare och motståndare till Tredje internationalen. General Primo de Riveras diktatur i september 1924 kom i ett läge när CNT var kraftigt åderlätet och tvingades under jorden för att slicka såren. Men 1931, strax före utropandet av republiken, var CNT tillbaka starkare än någonsin.

### **Socialistpartiet**

Den socialistiska rörelsen i Spanien hade en annan bakgrund än anarkismen och dess utveckling blev långt mer komplicerad, kanske på grund av dess doktrinära uppbyggnad med åtföljande centralistisk och statsorienterad inriktning som föga stämde med det spanska folkets traditioner. Som tidigare konstaterats bildades den första marxistiska kärnan runt Paul Lafargue, som Marx sänt till Spanien för att motverka bakuninisternas agerande. Lafargue översatte *Kommunistiska Manifestet* till spanska, det hade varit okänt i landet fram till 1872, då det började publiceras som följetong i Madridtidningen *La Emancipación*. Denna lilla marxistiska kärna omvandlades 1879 till Partido Socialista Obrero Español (PSOE).<sup>79</sup>

Även om socialistpartiet hela tiden växte, tack vare partiledningens – i första hand Pablo Iglesias – ihärdiga insatser, gick det hela ytterst långsamt. Man lyckades inte dra till sig arbetarmassorna eller ens väcka något intresse, trots att man från 1888 kunde räkna med stöd av UGT, en fackliga organisation som bildats och leddes av socialister. Centralismen och den stränga disciplinen, tron på agerande genom val, stod i motsättning till stämningarna bland löntagarna. Industrins ringa betydelse nationellt och partiets torftiga propaganda, den var

<sup>77</sup> *Ibidem*.

<sup>78</sup> Juan Díaz del Moral, *Historia de las agitaciones campesinas andaluzas*, Alianza Editorial, Madrid, 1967, s. 175. Första utgåvan av detta intressanta arbete utkom 1929.

<sup>79</sup> På mötet deltog 25 personer, av vilka 20 arbetare – de flesta typografer –, fyra läkare eller medicinstuderande och en som doktorerat i naturvetenskapliga ämnen. Denne tog upp begreppet *arbetare* till diskussion eftersom han fann det begränsande; Pablo Iglesias däremot, med stöd av majoriteten, ansåg att man därmed klargjorde partiets klasskaraktär.

varken särskilt omfattande eller kraftfull, bidrog till den svaga utvecklingen för den socialism som företrädades av socialistpartiet.

Dessutom upprätthöll socialistpartiet ett totalt oberoende i förhållande till republikanerna. Först efter den tragiska veckan i Barcelona 1909 upprättades något samarbete mellan republikaner och socialister. Därefter började socialistpartiet och UGT växa snabbt framför allt i centrala Spanien, något som sammanföll med en politisk kris och en industrialiseringsvåg, vilket föranledde följande observation av Díaz del Moral:

”Under seklernas gång har Kastilien utgjort en centralistisk kraft medan kustområdena haft en centrifugal roll. Var det något mer än en tillfällighet att den statsorienterade och centralistiska socialistiska rörelsen kom att dominera i Kastilien medan den decentralistiska, federalistiska och antistatliga anarkismen dominerade i Katalonien, Andalusien och La Coruña?”<sup>80</sup>

Mellan 1910 och 1917 ökade socialisternas aktivitet och inflytande, inte bara i gruvområdena i norr utan också i söder på platser som Riotinto, Peñarroya och Almadén. Socialisternas stärkte också sina positioner på en del mindre ställen på landsbygden i Andalusien och Levante. I augusti 1917 uppmanade socialistpartiet och UGT till en revolutionär generalstrejk med stöd av CNT. Men andra antimonarkistiska krafter svek, i första hand armén som lade ned sina strider med monarkin för att i stället gå till våldsamt attack mot de strejkande. Strejken blev ett misslyckande, men detta ledde inte till något minskat inflytande för socialisterna. Vid valet till *Cortes* i februari 1918 fick socialistpartiet sex platser.

I stället råkade partiet ut för en stor numerär avtappning i samband med brytningen med kommunisterna inom ungdomsorganisationen 1920 och i partiet 1921. Hälften av medlemmarna försvann då och samma inträffade inom UGT, som 1920 hade 211 000 medlemmar för att vid kongressen 1922 bara ha 95 000.<sup>81</sup> De som lämnade socialistpartiet anslöt sig dock inte till det nybildade kommunistpartiet som bara uppgav sig ha 1 200 medlemmar, en med all säkerhet mycket överdriven siffra.<sup>82</sup>

Kanske var det denna avtappning, plus de beska minnen den revolutionära generalstrejken 1917 lämnat efter sig, som fick socialistpartiet att bara orka med formella protester mot general Primo de Riveras statskupp. När dessutom diktaturen i första hand ägnade sig åt att förfölja anarkister och kommunister kunde socialisterna återhämta sig, bygga upp sina organisationer – PSOE och UGT – och vinna nya medlemmar. 1930, strax innan republiken utropades, var man den främsta politiska kraften i landet och UGT hade 300 000 medlemmar.

### **Kommunistpartiet**

För att komplettera bilden av den spanska arbetarrörelsen måste vi också behandla kommunistpartiet, som givetvis bildades långt senare och fram till 1936 inte var mer än en exotisk grupp utan minsta reella inflytande över landets arbetarklass. Som bekant bildades det som direkt följd av bildandet av Tredje internationalen. Den lilla grupp som bröt sig ut från socialisternas ungdomsorganisation i april 1920 och den minoritet som bröt med socialistpartiet ett år senare – och som senare gick samman på initiativ av Moskva – var nästan förblindade av skimret från den ryska revolutionen och redo att utan någon som helst diskussion gå med på allt som kom från Kommunistiska internationalen, inklusive de ryktbara tjugoen villkoren som band varje revolutionär till de beslut som fattades i Moskva, dvs av de ryska bolsjevikerna.

<sup>80</sup> Citerat arbete, s. 437.

<sup>81</sup> Stanley G Payne, *La revolución española*, Editorial Ariel, Barcelona, 1972, s. 84. [Engelsk original: *The Spanish Revolution*, London 1970. s. 77)

<sup>82</sup> José Bullejos, *La Comintern en España*, s. 27.

Den ryska revolutionen fick inte bara stort inflytande över dessa grupper utan även bland anarkosyndikalister och socialister. Vid UGT:s kongress i oktober 1918 antogs enhälligt en entusiastisk hälsning till Sovjetunionen och CNT:s kongress i december 1919 beslutade att på prov ansluta sig till Tredje internationalen. Vid socialistpartiets urtima kongress i juni 1920 beslutade också en majoritet om anslutning till den nya internationalen,<sup>83</sup> även om beslutet gjordes avhängigt av vissa villkor och rätten att pröva Kominterns ställningstaganden. Man enades också om att sända en delegation till Sovjet för att skaffa information om det verkliga läget där.

Om man vill uttrycka det försiktigt kan man säga att Moskva inte förmådde utnyttja det gynnsamma läge som uppstått i Spanien. Vid Kominterns andra kongress 1920 gav Trotskij i sitt bemötande av CNT:s representant Angel Pestaña för första gången prov på sin oförmåga att förstå den spanska arbetarrörelsen i allmänhet och anarkosyndikalismen i synnerhet.

”Men vad har vi att erbjuda då? Vi kan erbjuda er ett internationellt kommunistparti, dvs en förening av de mest framskridna delarna av arbetarklassen med dess erfarenheter, dess olika strider [...] När kamrat Pestaña återvänder till Spanien med resolutionerna från denna kongress kommer hans kamrater att ställa frågan: Vad har du med dig från Moskva? Han kommer då att kunna presentera frukterna av vårt arbete och låta våra resolutioner gå till omröstning och de spanska syndikalister som ställer sig bakom våra teser kommer inte att utgöra något annat än Spaniens kommunistiska parti.”<sup>84</sup>

Det var just motsatsen som inträffade. CNT, UGT och socialistpartiet skilde sig från Moskva och Moskva skilde sig från den spanska arbetarrörelsen och fick nöja sig med ett betydelselöst, om än följsamt och lydigt, parti där. Anarkisterna kom snabbt att ogilla den vändning den nya sovjetregimen antog: uppslukande centralism, bolsjevikernas totala hegemoni, förföljelser av övriga arbetarorganisationer, osv. Socialisterna å sin sida ville inte ovillkorligt underkasta sig den taktik Tredje internationalen anvisade. I ett av partiets dokument hette det:

”Det bör dock inte vara nödvändigt att proletariats diktatur överallt antar samma form. I stället måste den variera allt efter olika nationers eller nationella gruppers nivå och industriell utveckling. Att underdånigt kopiera de metoder som används i ett visst land för att föra proletariats framåt och besegra kapitalismen uppfattas av det spanska socialistpartiet som ett misstag som öppnar dörren för den allra värsta sortens nederlag.”<sup>85</sup>

De så kallade 21 villkoren som Moskva införde för de organisationer som önskade bli medlemmar av Kommunistiska internationalen utgjorde ett oöverstigligt hinder för de gamla socialistpartierna. Bolsjevikerna och deras följeslagare fastslog att dessa villkor var oumbärliga för att hindra osäkra element, reformister eller kort och gott karriärister med ursprung i socialdemokratien och låsta vid borgerlig legalism, från att nästla sig in i den nya revolutionära Internationalen. I det spanska fallet – ungefär samma sak inträffade för övrigt i andra länder också – lämnade några av de mest obevekliga *moskoviterna* kommunistpartiet och återgick till socialistpartiet eller vände sig från all politisk aktivitet. Andra skulle hamna i än värre sammanhang som Ramón Merino Gracia och Oscar Pérez Solís, båda hade ändå varit partiets generalsekreterare, som anslöt sig till den diktatur generalen Primo de Rivera infört genom en statskupp i september 1923. Mellan 1923 och 1930 existerade Spaniens kommunistiska parti nätt och jämt och när republiken utropades i april 1931 ägnade sig partiet åt att trumpeta ut

<sup>83</sup> 8 269 röstade för, 5 016 emot och 1 615 lade ned sina röster. Då partiet hade 52 877 medlemmar är det lätt att inse att majoriteten inte deltog i omröstningen.

<sup>84</sup> Joaquín Maurín, *Revolución y contrarrevolución en España*, Ed. Ruedo Ibérico, Paris 1966, s. 250.

<sup>85</sup> Andrés Saborit, Julián Besteiro, *Impresiones Modernas*, Mexiko, 1961, s. 178. Observera att samma sägs och upprepas – ett halvt sekel efteråt! – och framställs som något helt nytt av ledarna för de italienska och spanska kommunistpartierna, dvs företrädarna för den s k eurokommunismen.

paroller som man fått från Moskva och som hade föga eller ingenting att göra med den politiska verkligheten i Spanien.

Till syvende och sist blev detta resultatet av den splittring som anhängarna till Tredje internationalen, och tack vare ihärdiga insatser från dennas företrädare på spansk mark, åstadkommit. Den förste representanten för Moskva var Borodin men många fler skulle följa. Borodin var ryssen som tillsammans med indiern Roy 1919 bildat kommunistpartiet i Mexiko. Den ovan nämnda splittringen var frukten av otålighet och entusiasm: entusiasm inför den segerrika ryska revolutionen<sup>86</sup> och otålighet över de invändningar som kommit till uttryck från socialistpartiets ledare och anarkismens traditionellt apolitiska hållning. De som bildade det nya kommunistpartiet ville inte lyssna till varningsord från dem som, uppriktigt eller inte, betonade att det inte räckte med att blint och okritiskt acceptera riktlinjerna från en International vars politik dikterades av ett parti – bolsjevikpartiet – som inte respekterade arbetardemokrati och hade infört en egen diktatur i stället för proletariats. Två av de delegater som sänts till Sovjetunionen av sina respektive organisationer – Angel Pestaña från CNT och Fernando de los Ríos från PSOE – publicerade sina intryck vilket inte undgick att få djupa effekter, utom inom den kommunistiska minoriteten som var helt döv för alla förnuftiga resonemang.

Vid en omläsning i dag av Angel Pestañas *Informe de mi estancia en la URSS*<sup>87</sup> och Fernando de los Ríos' *Mi viaje a la Rusia soviética*<sup>88</sup> slås man, trots att perspektiven skiljer sig mellan anarkosyndikalisten och socialisten, av hur båda förmådde inse vissa realiteter och att de rent av förutsåg en del av vad den ryska revolutionen senare skulle leda till. ”Snarare än en direkt arvtagare till allt som bultar och slår inom den stora proletära familjen är Tredje internationalen bara det politiska vapnet för ett beslutsamt och dominerande parti”, heter det hos Pestaña. Och Fernando de los Ríos skriver:

”Om diktaturen måste finnas som sådan för att uppnå vad som inte kan utlovas [...] leder det till att diktaturen blir styresformen [...], folkets röst måste förbli tyst och inte vad gäller medel och taktik särskilja sig från Makten. För det är den, i form av de högsta uttrycken för ’den medvetna förtruppen’ som lagt beslag på rätten att definiera den samhällsliga sanningen, en sanning med karaktär av dogm och som tvingas igenom uppifrån om protester uppkommer underifrån.”

## 7. Från utropandet av republik till Oktoberupproret 1934

Som vi påpekat tidigare uppvisade Spanien följande allmänna sociala mönster i april 1931 vid tiden för störtandet av monarkin och utropandet av republiken: ett högt utvecklat industriproletariat med relativt god levnadsstandard; bönder som var konservativa i områden med småbruk och en klart upprorisk tradition i de områden där latifundierna var förhärskande; en relativt stark industriell bourgeoisie i Katalonien, Baskien och Asturien; en klass av storgodsägare på landsbygden som ofta var frånvarande och med halvfeodal inriktning samt, slutligen, representanter för landets institutioner som armén, polisen, byråkratin och kyrkan. Dessutom fanns en arbetarrörelse i full tillväxt och som var välorganiserad fackligt tack vare CNT och UGT; ett inflytelserikt och välstrukturerat socialistparti och, till sist, ett näst intill icke existerande kommunistparti.

<sup>86</sup> Inte heller de spanska anarkisterna frigjorde sig från denna entusiasm. I sin bok *El movimiento obrero español* (Impresos Costa, Barcelona 1928, s. 71-72) skrev Manuel Buenacasa, CNT:s generalsekreterare 1918-1919:

”Den ryska revolutionen skulle betyda att de upproriska, socialistiska och frihetliga stämningarna blev än starkare bland de spanska anarkisterna [...]. Många bland oss – majoriteten – såg de ryska bolsjevikerna som halvgudar, som skulle föra med sig frihet och allmän lycka [...] Vilken spansk anarkist skulle våga sig på att ifrågasätta denna bolsjevism? Det var bara ett fåtal som inte bländades av skenet från den stora explosionen.”

<sup>87</sup> Editorial ZYX, Madrid, 1968. Första utgåvan utkom 1921.

<sup>88</sup> Alianza Editorial, Madrid, 1970. Först utgåvan trycktes 1921.

All analys och politisk inställning till den revolution som just inletts måste med nödvändighet fördjupa sig i dessa faktorer, som utgjorde det konkreta läget i landet. Man skulle kunna säga att det var här dramat började. Socialisterna saknade idéer, förutom ambitionen att till varje pris konsolidera den nya republikanska styret; anarkisterna ville inte ha några för att när det föll dem in kunna utföra något attentat; kommunisterna slutligen, med sina olika tendenser – stalinister, trotskister, osv – stod ofta för främmande och felaktiga uppfattningar. Fernando Claudín, tidigare i ledande ställning inom kommunistpartiet, uttryckte detta mycket väl:

”Vi spanska kommunister råkade ut för samma sak som den Iberiska halvöns liberaler på 1800-talet: Vi saknade egna idéer som utarbetats på basis av en analys av det spanska samhället. I stället för att tillägna oss marxismen med utgångspunkt i den spanska revolutionens säregenheter, försökte vi att tillägna oss den spanska revolutionen med utgångspunkt i den speciella marxism som hade legat till grund för den ryska revolutionen.”<sup>89</sup>

### **Monarkins fall och republiken**

Mot antagandena från Kominterns representanter i Spanien, vilka trodde att monarkin skulle kunna stabiliseras i varje fall temporärt framför allt sedan resningen i Jaca i december 1930 blivit ett misslyckande; mot Trotskijs bedömning att det var fullt möjligt att tronen skulle bestå, ”även om den skulle vara fullproppad med kardinaler” – så löd hans ord –, ända fram till proletariats diktatur; mot den skeptiska hållning som fanns även bland en hel del socialister och där man höll monarkin för att vara starkare än den i realiteten var, så föll monarkin som ett korthus efter bara några andetag i samband med ett kommunalval. Den avsatte kungen hade inte helt fel när han ett år efter sitt fall deklarerade: ”Jag kan inte säga att jag var den mest förvånade i Spanien. Min häpnad var obetydlig jämfört med den som rådde bland de republikanska ledarna själva.”<sup>90</sup>

För andra gången i sin historia – den första var 1871 då den första, mycket kortvariga, republiken utropades – stod Spanien inför uppgiften att göra slut på feodala rester som bromsade framstegen. Det var dock inte bara så att den demokratiska revolutionen anlände försenad, i andra västliga länder hade den genomförts under 1800-talet, dessutom visade de båda sektorer som stod i spetsen för den nya regimen, socialister och republikaner, snart att de ansåg revolutionen avslutad när den i själva verket knappt hade påbörjats. Socialisterna eftersträvade bara vissa reformer av rent formell karaktär; republikanerna ville inte ens det. Frasmakeriet från de förra och retoriken hos de senare hade inget att göra med de fyra stora frågor landet stod inför och som krävde en snar lösning: att helt riva ned den halvfeodala staten, jordfrågan, att göra slut på kyrkans ekonomiska och politiska makt samt låta de olika nationaliteterna i landet få komma till fullt uttryck.

Socialister och republikaner nöjde sig dock med att författa en till det yttre mycket demokratisk konstitution, där staten och kyrkan skildes från varandra och där man inledde en jordreform som inte bara gottgjorde de frånvarande storgodsägarna utan dessutom satte upp en tidsplan som skulle ta nästan 100 år att förverkliga. I detta läge varade de demokratiska illusionerna länge bland arbetarna. Det är sant att en betydande sektor av dem fortsatte att uttala sitt stöd för socialisterna, vilket med all tydlighet framgår av att UGT i mitten av 1932 hade över en miljon medlemmar och att socialistpartiet gick från 15 000 medlemmar 1929 till 71 000 1932. Men en inte mindre betydelsefull sektor utgjordes av CNT, som ansåg att direkt aktion var enda sättet som arbetarna i städer och på landsbygden kunde genomdriva de krav som republiken inte var beredd att tillgodose.

<sup>89</sup> Fernando Claudín, *a.a.*, del 1.

<sup>90</sup> *La Nación*, Buenos Aires, 1 maj 1932.

Socialisternas medverkan i regeringen ledde också på sikt till ett synbart missnöje. 1933 var strejkerna – totalt 1 200 med 420 000 strejkande mot 402 respektive 247 640 tre år tidigare – inte enbart CNT:s verk utan även UGT låg bakom rätt många. *Juventud Socialista*, socialistpartiets ungdomsorganisation, började propagera för revolution. Missnöjet spred sig, även om orsakerna kunde variera och självaste Largo Caballero, som dittills varit en av de socialistledare som mest nitiskt försvarat samarbetet med republikanerna, började ändra språkbruk och förordade inget mindre än proletariatets diktatur, något som fick de unga socialisterna att kalla honom *den spanske Lenin*. Republikanerna blev hela tiden alltmer högerinriktade, räddhågsna inför den radikalism som började sprida sig inom arbetarklassen. Det ledde till att mandatperioden förkortades för den konstituerande församling som valts i juni 1931 när koalitionen mellan republikaner och socialister sprack och nyval ägde rum i november 1933. Det ledde till en seger för mittenpartierna och högern. Republiken som gett upphov till så många obetänkta förhoppningar skilde sig nu inte mycket från monarkin.

Om än aldrig så lite gav 1933 det sämsta resultatet för industriproduktionen; kolproduktionen minskade liksom svavelkis, bly, tenn och järn. Arbetslösheten ökade både inom industri och jordbruk, framför allt inom det senare där den nådde 40 procent bland de jordlösa. Även antalet strejker ökade från 85 inom jordbruket 1931 till 450 1933. Det försämrade ekonomiska läget bidrog till en radikaliserings av hela arbetarrörelsen. Samarbetetspolitiken och reformismen var misskrediterad bland socialistsympatisörerna, bland vilka propagandan från ungsocialister och anhängare till Largo Caballero till förmån för revolutionär handling växte sig starkare för varje dag. De senare övertog också ledningen för socialistpartiet, UGT och dagstidningen *El Socialista*.

### **Anarkosyndikalisternas inställning**

CNT, som nästan försvunnit från den politiska scenen i slutet av general Primo de Riveras diktatur, återuppbyggdes snabbt 1930 då man kunde dra fördel av regeringen Berenguers beslut att åter tillåta organisationen. Ledningen hade då antagit ”en öppet reformistisk hållning”.<sup>91</sup> Kontakterna med republikanska strömningar med inriktning på en sammansvärjning mot monarkin ökade. Man skickade till och med observatörer till det möte i San Sebastián i augusti 1930 där republikaner och socialister slöt en pakt med målsättningen att stötta monarkin och införa republik. CNT-ledningen hade än närmare relationer till de katalanska nationalisterna. Helt klart är att CNT:s ledning – med Pestaña i spetsen – hade anslutit sig till rörelsen för en borgerlig republik. Peiró skulle några år senare ursäktas sig för detta:

”Folket [...] kände en oemotståndlig lust att förändra Spaniens politiska dekor. Detta ledde till en republikansk iver och vi som var oförmögna att leda in denna kraftfulla antimonarkistiska strömning på något högre plan bestämde att folket som var uppfyllt av en sann entusiasm skulle få sin vilja fram. Vi uppmanade aldrig arbetarna att gå till valurnorna men vi sa heller aldrig att de skulle låta bli att göra det.”<sup>92</sup>

Snart uppstod dock en stark opposition inom CNT, ledd av FAI (Federación Anarquista Ibérica) som bildats i hemlighet i juli 1927 i syfte att återknyta till den anti-politiska traditionen och det omsusade revolutionära arvet från Bakunin. Dess medlemmar hade inga avsikter att ingå någon vapenvila eller göra eftergifter åt den borgerliga republiken. Märkligt nog hade de där samma uppfattning som Trotskij som den 31 maj 1931 skrev: ”Såvitt jag kan bedöma ägnar sig anarkosyndikalisterna åt en försoningspolitik gentemot den avskyvärda regim som överste Maciás, Madridimperialisternas agent i Barcelona, leder. De anarko-

<sup>91</sup> John Brademas, *Anarcosindicalismo y revolución en España (1930-1937)*, Editorial Ariel, Barcelona 1974, s. 42.

<sup>92</sup> Juan Peiró, ”El sindicalismo y el problema político de España”, *El Combate Sindicalista*, Valencia, 6 september 1935.



syndikalistiska krafterna har blivit den nationella samhällsfredens underofficerare och är i själva verket agenter för den katalanska nationalismens samhällsfred.”<sup>93</sup> Den interna krisen framträdde öppet vid CNT:s urtima kongress i Madrid i juni 1931. Mycket snart ledde det till direkta stridigheter. Två månader senare publicerades det s k *Manifiesto de los treinta* (De trettios manifest) undertecknat av bl a Pestaña, Peiró, Ciará, Juan López, Arín, m fl, och där man utan omsvep attackerade ”den lättvindiga, klassiska och något teatraliska syn på revolutionen” som FAI företrädde.

De senare skred genast till handling, förvissade om att det kunde leda till en snabb revolution, utan att basera sig på annat än sina egna styrkor och utan att bekymra sig om de oförutsedda problem som kunde uppstå. Antalet strejker mångfaldigades och en del hade mer allmän inriktning. FAI:s militanta aktioner ledde till att den republikanska regeringen, via arbetsmarknadsministern Largo Caballero, inriktade sin repression mot CNT och favoriserade UGT. I sitt tidigare citerade verk skriver Brademas:

”Ledningen för CNT var säkerligen uppriktig när man sade att FAI hamnat fel i sina taktiska överväganden. Men FAI:s agerande ledde till att de revolutionära stämningarna bland massorna växte. Och detta tycktes bekräfta extremisternas utgångspunkter. Den 21 september uppnådde FAI en stor seger: efter långvarigt infiltrationsarbete inom kommittéer och junter tog man kontrollen över CNT:s tidning *Solidaridad Obrera*.”<sup>94</sup>

Därefter följde olika kupppartade aktioner på varandra från FAI:s sida. Den första ägde rum i Alto Llobregat i Katalonien den 18 januari 1932 då en frihetlig kommunism utropades där. Aktionen varade fem dagar innan den brutalt slogs ned av de republikanska myndigheterna. Den andra inleddes den 8 januari 1933 och utvidgades till flera platser i Katalonien, Levante och Andalusien. Inte heller denna aktion blev förstörd mer framgångsrik än den första. Den tredje genomfördes den 8 december samma år. Nu skedde resningen i Aragonien och Rioja och utan att få någon större effekt än de båda tidigare. Dessa successiva bakslag och uteslutningen 1932 av de fackföreningar som stödde *los treintistas* ledde inte till någon minskning av FAI:s inflytande inom ledningen för CNT. Medlemmarna av FAI tycktes fullständigt besatta och allt mer omedgörliga. I ett av deras manifest hette det: ”Vi tar på oss hela ansvaret och har heller inte begärt samarbete med någon eller stöd från det arbetande folket ...”<sup>95</sup> Uppenbarligen tänkte FAI införa den frihetliga kommunismen på egen hand utan stöd från arbetarna eller befolkningen. De avskydde all diktatur utom den egna.

FAI, som nu ledde CNT, var troget mot sin dogmatism och likgiltig inför vad andra arbetarorganisationer kunde tänkas göra eller tycka. Man vägrade att ansluta sig till de Arbetarallianser, som först bildades i Katalonien i december 1933 och därefter i Asturien i mars 1934 och vars syfte var att skapa en enhetsfront kapabel att förhindra någon definitiv seger för reaktionen. Bara i Asturien gick CNT med på någon pakt och gick därigenom mot resten av organisationen och framför allt mot FAI. Detta ledde till att Arbetaralliansen i Asturien fick en avgörande betydelse, som kulminerade i resningen i oktober 1934. I Katalonien däremot, där CNT inte ingick, fick inte Arbetaralliansen något genomslag, trots att många betydande revolutionärer tillhörde dess led. FAI hade låst in sig i sin självtillräcklighet och saknade minsta förståelse för den sociala verkligheten. Man hade lekt revolution och just när en verklig rörelse uppstått vände man den ryggen och överlämnade den i socialisternas händer.

### **Socialisterna radikaliseras**

Som konstaterats var socialisterna trogna allierade till republikanerna, obönhörliga försvarare av den republik som höll på att födas och heta anhängare av en possibilistisk reformism som

<sup>93</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 87. [Anarkosyndikalismen och Katalanska federationen](#) (31maj 1931).

<sup>94</sup> John Brademas, *a. a.*, s. 83.

<sup>95</sup> ”La Federación Anarquista Ibérica al pueblo”, *CNT*, 11 februari 1933.

enbart var intresserade av att genomföra av vissa omedelbara politiska och sociala krav. Kampen för socialismen däremot var överlämnad *ad calendas græcas*, till en oviss framtid. Den 1 maj 1931 publicerade dess tidning *El Socialista* ett manifest från de verkställande ledningarna för socialistpartiet och UGT som innehöll följande punkter: rösträtt vid 21 års ålder, åttatimmarsdag, införande av socialförsäkringar, åtgärder för att minska arbetslösheten, byggande av skolor, osv. Det skulle visa sig att socialisternas strävanden inte gick mycket längre än så; republikens borgerliga karaktär, som de ställde sig bakom, kunde inte framgå tydligare.

På så vis hade man lyckats omvandla republiken till en monarki utan kung, som ett ganska vanligt talesätt löd. Socialisternas medverkan i regeringen var till liten nytta för dem själva och för arbetarklassen, men även den försiktiga reformismen var tillräcklig för att sätta skräck i den spanska bourgeoisin. Inom socialistpartiet började nu uppstå en opposition mot att dela makten med republikanerna. Det uppkom en klyfta mellan Besteiro och Largo Caballero, de båda tendenserna ägnade sig åt hård polemik mot varandra vilket på sikt skulle försvaga partiet. Under alla omständigheter ledde de obetydliga resultaten av regeringssamarbetet och det faktum att republiken fått en center-högerkaraktär efter det allmänna valet i november 1933 till en grundläggande omsvängning bland en del socialistledare, i första hand Largo Caballero. Händelserna i Österrike och Tyskland och den växande fascistiska faran skulle också bidra.

Nu påbörjades den sk ”bolsjeviseringen” av socialistpartiet och dess ungdomsorganisation. De unga socialisterna kallade Largo Caballero ”den spanske Lenin”. Och denne började också tala om revolution, maktövertagande och proletariats diktatur. Tämligen snabbt kastade han nu över bord 40 år av reformism och började bläddra i Marx´ arbeten och plocka fram ett och annat citat ur dem. I ett tal i Murcia den 14 november 1933 sade han: ”Vi behöver en övergångsperiod till den fullt utvecklade socialismen och den period vi går mot är proletariats diktatur.”<sup>96</sup> Och två månader senare, denna gång i Madrid, fastslog han betydelsen av beväpning, eftersom ”arbetarklassen inte kommer att kunna fullgöra sina uppgifter om den inte är förberedd och redo för gatustrider”.<sup>97</sup>

Largo Caballero stödde öppet Arbetarallianserna, men sant är också att han gjorde mycket lite för att stärka dem och sprida dem runt om i Spanien. Sanningen var att socialistledaren ansåg att den revolutionära rörelsen handlade om socialistpartiet och Allianserna sågs bara som ett

<sup>96</sup> B Díaz Nosty, *La Comuna asturiana*, Ed. Zero, Bilbao 1974, s. 51.

<sup>97</sup> *Ibidem*, s. 67-68. Largo Caballeros radikalisering – som förtjänar en noggrann studie och som måste bli av någon gång – var resultatet av en rad samverkande faktorer, en del av dem av helt subjektiv karaktär: revanschlystnad sedan socialisterna utslutits ur den republikanska regeringen; hans svårigheter att passa in, mer på grund av personliga orsaker än politiska, med andra socialistledare – i första hand Besteiro och därefter Prieto; antagligen fåfänga över att bli en centralgestalt för ungdomen, en revolutionär [*sarapión*] som paradoxalt nog redan hade nått mer än mogen ålder; besvikelsen över att se de reformer han genomfört som arbetsmarknadsminister bara upphävas av de ministrar som efterträdde honom; hans uppriktiga övertygelse om att makten skulle tillfalla socialisterna – i deras egna händer – på grund av republikanernas oförmåga och som skulle ge honom ett slags revansch på allt och alla. Allt detta innebär inte att hans nya åsikter inte skulle ha varit ärliga; vi vill bara säga att det inte handlade om *revolutionära* ställningstaganden. I tid och otid talade han om att makten måste erövras med våld men det står klart att han aldrig menade allvar. Till att börja med hade han sagt att det var nödvändigt att erövra den på konstitutionell väg; därefter att det måste ske på revolutionär väg. Segern för Folkfronten i februari 1936 öppnade båda vägar för honom, det var bara att välja. Men han manade inte arbetarklassen att gå ut på gatorna och ville heller inte bilda regering. Utan tvekan hade han valt den konstitutionella lösningen och väntade nu bara på att republikanerna skulle bli uttrötta och sedan överlämna makten på ett silverfat. Hans politiska närsynthet var enorm i sådana lägen, på grund av att han inte begrep att det hela kunde gå ut över arbetarklassen och framför allt att högern kunde gå stärkt ur det hela och gynna deras planer på en statskupp, vilket också var vad som i realiteten hände. När han väl var regeringschef, i september 1936, strax efter att revolutionen och inbördeskriget inletts glömde han omedelbart bort proletariats diktatur, tog itu med att återuppbygga den borgerliga stat som beseegrats och gjorde sitt bästa för att bromsa revolutionen.

bihang. Largo Caballero skulle säga att han helt och hållet stödde den sovjetiska inrikespolitiken<sup>98</sup>, vilket innebar en klar skillnad gentemot de övriga organisationerna som ingick i Arbetaralliansen, samtidigt som det närmade honom till kommunisterna och vid denna tidpunkt kunde man också konstatera att kommunistpartiets språkbruk förändrades. Largo Caballero var inte längre *socialfascist* utan betecknades som *compañero* med förhoppningen om att senare kunna ändra detta till *camarada*.<sup>99</sup> De socialistiska tidningarna var så upphetsade och talade så mycket om revolution, att de bönder som tillhörde UGT – nästan en halv miljon 1933 – i juni 1934 kastade sig ut i en revolutionär generalstrejk där de skulle stå ensamma, eftersom industriarbetarna och städernas arbetare inte anslöt sig. Naturligtvis ledde det till ett nederlag som blev svårt att komma över. Detta katastrofala nederlag fick följder bara några månader senare under oktoberupproret som de inte kunde delta i.

Resningen i oktober 1934 hade olika aspekter och blev verkligt omfattande bara i Asturien – på andra håll proklamerades generalstrejk men utan att arbetarna gick ut på gatorna –, sannolikt på grund av att proletariatet i denna provins var det mest kampinriktade och att man där lyckats få med alla organisationer i Arbetaralliansen. Denna fick en hel del uppmärksamhet, ibland förtalades den utan misskund och ibland höjdes den till skyarna. I själva verket handlade det för initiativtagarna, socialisterna, om en defensiv åtgärd för att hindra representanter för CEDA, ett religiöst högerparti, att komma med i regeringen. Bara någon tid innan hade Indalecio Prieto i parlamentet varnat för detta. Det skulle snart framgå att Arbetaralliansen varken var väl förberedd eller samordnad. I Madrid, Bilbao och andra ställen där socialisterna var starka nöjde sig rörelsen med att utropa generalstrejk, som för övrigt heller inte var särskilt väl förberedd. Kommunen i Asturien, som varade fjorton dagar, får inte hindra oss från att se fakta i ögonen: det var i själva verket en rörelse som syftade till att skrämja landets president och regeringschefen och hindra dem från att ge grönt ljus för högerns medverkan i regeringen. Det hela förbereddes – ytterst dåligt – av socialisterna och utlöstes och leddes – lika illa – av dem. Endast om CNT deltagit aktivt i hela landet kunde oktoberrörelsen ha fått ett annat utseende, ett omfång och en utsträckning som bara uppnåddes – vi upprepar detta – i Asturien. Under alla omständigheter ådagalades utan minsta tvekan hela den förvirring och revolutionära vanmakt som kännetecknade den s k *largocaballerismen*.

### **Kommunistpartiets svängningar**

Vi har redan påtalat att utvecklingen inte på minsta vis bekräftade förutsägelseerna från Kominterns representanter i Spanien, vilka trots på möjligheten av en stabilisering av monarkin 1931. Och som för att återta förlorad tid skyndade sig kommunistpartiet, när monarkin väl störtats, att kräva bildande av en arbetar- och bonderegering. Var det förvånande att massan av arbetare, där full eufori rådde över republiken, vände dem ryggen? Den dåvarande generalsekreteraren skulle långt senare medge: ”Vår isolering var total dessa dagar. Ändå ändrade vi inte inställning eller tonfallet i propagandan.”<sup>100</sup> Värre än så, enligt en rapport från en av Moskvas utsända:

”Vårt arbete i Spanien sker under direkt fientlighet från de massor som går omkring i ett rus av republikanska stämningar. Arbetarna i Madrid brände upp alla de exemplar av *Mundo Obrero* som fanns i tidningskioskerna. [...] I Barcelona vägrade kamraterna att dela ut våra upprop på grund av massornas fientliga inställning.”<sup>101</sup>

<sup>98</sup> *El Socialista*, Madrid, 13 augusti 1933.

<sup>99</sup> I Moskva tog man däremot inte socialistledaren på något större allvar, om man får tro José Buillejos (*Europa entre dos guerras*, Ed. Castilla, Mexiko 1945, s. 164) som uppger att ”man där gapskrattade när Manuilskij gjorde sig lustig över Largo Caballeros tal och uttalanden”.

<sup>100</sup> José Buillejos, *La Comintern en España*, s. 123-124.

<sup>101</sup> Jules Humbert-Droz, *a.a.*, vol II, s. 453.

Icke desto mindre ansåg Komintern, som äntligen beslutat att intressera sig för det som pågick i Spanien, det nödvändigt att fortsätta, och om nödvändigt skärpa, den ultravänsteristiska politik som gick ut på att bilda sovjeter för att underlätta upprättandet av en arbetar- och bonderegering, samtidigt som kommunistpartiets politik betecknades som sekteristisk. Det minsta som kan sägas är att motsägelsen var uppenbar: hur kunde Moskva förebrå kommunistpartiet för en politik som detta försökte tillämpa enligt givna order? Dessutom, vilket påpekades senare av den dåvarande generalsekreteraren, hade Internationalen aldrig bekymrat sig om att vad som menades med arbetar- och bonderegering. Svarade en sådan regering mot en framskriden fas av den borgerligt-demokratiska revolutionen eller mot en omvandling av denna till en socialistisk revolution? Handlade det om ett organiskt, strukturellt uttryck för en demokratisk allians mellan småbourgeoisin, bönderna och proletariatet eller en form av proletariatets diktatur?<sup>102</sup>

Eftersom läget inte förbättrades riktade Komintern i augusti 1931 ett öppet brev till medlemmarna i det spanska kommunistpartiet, där man skarpt kritiserade de misstag partiet begått och uppmanade det att ändra politik. I brevet hette det exempelvis att kommunistpartiet ”före den 14 april gjort en felaktig analys av det politiska läget i landet”, att man gjort misstaget att anse ”att tiden var inne för en proletär revolution” och visat sig ”oförmöget att mobilisera massorna i någon verkningsfull revolutionär kamp”. Man tillade: ”Men partiets grundläggande misstag den 14 april var att man inte insåg att man då måste föra fram paroller om en demokratisk revolution för att få massorna att skrida till avgörande revolutionär handling.” I en kommentar till detta dokument skrev Nin: ”Det är sedan länge tradition inom Kommunistiska internationalen att lägga skulden för egna misstag på olika partiledningar när de katastrofala följderna av tillämpningen av den berömda allmänna linjen blivit så uppenbara att det inte längre går att blunda för dem.”<sup>103</sup>

Kommunistiska internationalen kunde inte gå med på att den främsta orsaken till att det spanska kommunistpartiet inte hade något inflytande var den politik som man påtvingat det och dikterat för det. Komintern bytte nu ut sina representanter och satte igång med att ersätta ledningen för det spanska partiet. Personer som Bullejos, Adame och Trilla ersattes med sådana som Díaz, Hernández och la Pasionaria. Dessa var varken bättre eller sämre, däremot mer fogliga än de andra. Och tack vare denna gränslösa foglighet fortsatte man att trumpeta ut Moskvans order över Spanien. Som om inget hänt fortsatte man propagandan mot socialister, anarkister, trotskister och ytterst mot hela världen samtidigt som man talade om enighet, enhetsfront, osv. Just när reaktionen höll på att vinna terräng i såväl Spanien som resten av Europa skulle en av de ”moskovitiska” rådgivarna skriva: ”Det spanska kommunistpartiet måste satsa på proletariatets och böndernas diktatur genom att bilda sovjeter [eftersom man] nu inträtt i en fas där arbetarna och bönderna – politiskt och organisatoriskt – förbereder sig på att ta makten.”<sup>104</sup> Den ständiga refrängen.

När Arbetarallianserna bildades räckte det med att det inte var kommunisterna som stått för initiativet för att dessa skulle bekämpa dem energiskt. Så skrev exempelvis partiets huvudorgan *Mundo Obrero* den 25 juli 1934: ”Vid sitt bildande utgjorde dessa allianser ett uppenbart försök att splittra den antifascistiska rörelsen.” En vecka senare fortsatte samma tidning: ”Arbetarallianserna är tomma organisationer som skapats bakom ryggen på massorna, innanför väggarna på ett sekretariat och i syfte att förhindra en verklig enhetsfront.” Men en månad senare – bara en månad – på order från Moskva begärde kommunistpartiet att få bli medlem

<sup>102</sup> José Bullejos, *a.a.*, s. 132-132.

<sup>103</sup> Andrés Nin, *Los problemas de la revolución española*, Ed. Ruedo Ibérico, Paris, 1971, sid 93.

<sup>104</sup> J Chavaroche (pseudonym för bulgaren Stepanov): ”Las tareas fundamentales del PCE en la etapa actual del desarrollo de la revolución en España”, *La Correspondencia Internacional*, Madrid, 21 och 28 april samt 5 maj 1933.

av dessa ”tomma organisationer”. Men det skedde motvilligt, det kostade på att verkställa en så tvär vändning. Upprörsrörelsen den 4 oktober, som i vanlig ordning tagit dem med överraskning,<sup>105</sup> hade gjort det nödvändigt för dem att skyndsamt gå med i Allianserna. Det skedde när rörelsen redan satt igång. Detta hindrade dem inte från att senare, på sedvanligt högljutt vis, försöka framställa sig som upphovsmän och enda drivkraft för dem.

### **Trotsky och de spanska trotskisterna**

Trotskyjs syn på Spanien var i allmänna avseenden felaktig och svarade inte mot verkligheten i landet.<sup>106</sup> Men likväl skulle det vara orättvist att placera Trotskyjs analyser, och därmed även att jämföra de spanska trotskisterna med stalinisterna där, i samma påse som Komintern. Stalinisterna i Spanien var experter på pseudorevolutionära banaliteter medan trotskisterna ansträngde sig för att komma med mer seriösa tolkningar av den politiska utvecklingen. Men det fanns något som omedvetet förenade de båda, trots den avgrund som skilde dem åt: de ständiga hänvisningarna till det ryska schemat, som oundvikligen förvandlades till en gemensam navelsträng. I själva verket handlade konflikten mellan dem om vem som hade mest rätt att åberopa sig på den bolsjevikiska traditionen. Därigenom struntade man i Spaniens historia, den ringaktades rent av, och det framstod som att det inte fanns någon relation med vad som pågick i Spanien. I trotskisternas och stalinisternas publikationer överflödade det av hänvisningar till Lenin, men aldrig någonsin omnämndes Flores Estrada, Jovellanos, de aktiva i Cortes i Cádiz, Costa och många andra.<sup>107</sup> Det går inte att förneka att varje land har sina egna särdrag som man måste ta hänsyn till och som inte har något med nationalism att göra. I Spanien togs ingen hänsyn till detta.

Redan i sina första inlägg betonade Trotsky nödvändigheten, det enda som kunde garantera seger för den spanska revolutionen, av ett starkt kommunistparti. Den hållningen berodde på hans syn på Sovjetunionen och Kommunistiska internationalen. Fram till Hitlers seger i Tyskland i januari 1933 hade han tryckt på att trotskisterna överallt skulle vara aktiva i de olika kommunistpartierna i ett försök att korrigera den felaktiga politiken. Hans enda mål var att rätta till den kommunistiska rörelsen och få den att återgå till den politik som lagts fast av Tredje internationalens fyra första kongresser och göra sig av med – men hur och på vilket sätt? – stalinismens abnorma utväxt. Men där ett kommunistparti existerade blev trotskisternas uteslutna utan möjligheter att kunna lägga fram sina synpunkter. Där partiet nätt och jämt existerade, som i Spanien 1931, var svårigheten för trotskisterna att kunna lokalisera denna

<sup>105</sup> Däremot finns ingen anledning att förvånas över agerandet från Falangens ledare, José Antonio Primo de Rivera, om vi utgår från det häpnadsväckande brev han den 24 september, tio dagar före upproret i Asturien, sände till general Franco. Där talades om ”en socialistisk resning”, ”katalansk separatism” och ”kommunistisk aktivitet” och han tillade också: ”Ni känner redan till vad som är på gång; inte en kaotisk historia av det slag som Guardia Civil kan slå ned utan problem, utan en tekniskt perfekt kupp utformad enligt Trotskijs principer och vem vet om inte det är Trotsky själv som leder den – det finns rätt många orsaker att anta att han befinner sig i Spanien. (José Antonio Primo de Rivera, *Obras completas*, Editora Nacional, Madrid 1942, s. 709-710). Han förutsåg således den kommande rörelsen men med en fullständigt ohejdad fantasi när han talade om att Trotsky kanske befann sig i Spanien och till råga på allt ledde en rörelse där de socialister ingick som sedan länge tagit avstånd från honom på grund av de 21 villkoren och den splittring som följt, med anarkister som avskydde honom och anklagade honom för att ha krossat Kronstadtrevolten, med kommunister som oupphörligt fördömde honom som djävulen själv samt trotskister som just brutit med honom. Möjligen plockade Falangens ledare fram namnet på Röda arméns grundare för att verkligen skrämja slag på de spanska småborgarna.

<sup>106</sup> Kritik framfördes också, om än summariskt och inte alltid särskilt träffsäkert, av ekonomen Juan Velarde Fuentes – som suttit i flera av Francoregimens regeringar och i den första under kung Juan Carlos – i en kort artikel med rubriken ”Trotsky och hans idéer om det ekonomiska och sociala läget i Spanien”, återgiven i hans bok *España ante la socialización económica*, Editorial Zero, Bilbao, 1970, s. 127-135.

<sup>107</sup> I ärlighetens namn måste det sägas att Joaquín Maurín kanske var ensam om att i sina böcker, trots oundviklig påverkan från den ryska revolutionen, hänvisa till personer som var mer representativa för spanskt progressivt tänkande på 1800-talet.

organisation och där kunna gå mot förintelsen. Därigenom kom trotskismen, på grund av Trotskijns insatser, att från dag ett vara dömt att utgöra en minoritetstendens utan något inflytande över arbetarrörelsen, trots kvaliteterna hos en stor del av dess olika beståndsdelar.

Trotskijns uppfattning, att hans anhängare skulle verka inom kommunistpartierna i olika länder, åtföljdes av ett nödvändigt tillägg: att de trotskistiska organisationerna skulle agera som fraktion i den officiella kommunismen, dvs Moskvas filialer. Det handlade följaktligen om att fortsätta den politik som inletts i Sovjetunionen 1927 och som inte lett till något positivt. Det problem som Trotskij aldrig kunde erkänna var uppenbart: hur var det möjligt att uppmana de arbetare som anslöt sig till den trotskistiska fraktionen samtidigt skulle se kommunistpartiet som sitt eget parti, ett parti som nyss nämnda fraktion anklagade för att ägna sig åt en politik som ledde till katastrof? Den 2 november 1930 tog Andrés Nin upp denna fråga i ett av sina brev till Trotskij: ”Dessa personer måste lära sig kommunismens grunder; det går inte att börja med att propagera Oppositionens program för dem.” Några dagar senare svarade Trotskij helt oberörd: ”Jag medger att jag inte kan tänka mig hålla någon föreläsning om kommunismen för de mest efterblivna arbetarna utan att samtidigt ta upp Vänsteroppositionens ståndpunkter.”<sup>108</sup> På papperet var detta argument hållbart, men bara på papperet.

I andra länder som Tyskland och Frankrike, där kommunistpartiet hade tämligen stort inflytande inom arbetarklassen, hade de motsättningar som uppstått i Sovjetunionen mellan Trotskij och Stalin fått efterverkningar. Debatten hade gett eko inom de tyska och franska partierna och i viss mån även inom andra delar av arbetarrörelsen. I Spanien var läget annorlunda: landet hade just lämnat en sjuårig militärdiktatur och kommunistpartiet existerade bara på papperet, utan minsta folkliga förankring. Arbetarklassen var okunnig om tendensstriderna inom det ryska kommunistpartiet, de motsättningar som de tyska och kinesiska revolutionerna lett till samt andra frågor som utgjort ledmotiven i Trotskijns kritik av den stalinistiska ledningen. Att förankra dessa frågor av internationell karaktär bland de spanska arbetarna och bönderna, där det viktigaste var att först få dem att förstå kommunismens *abc*, var lika svårbegripligt som att en fjäder och en sten som faller lyder under samma universella dragningskraft. Men Trotskij, som i första hand intresserade sig för att ha en egen organisation i Spanien, ville inte begripa detta. Hans logik gick ut på att det inte kunde bli någon revolution utan ett kommunistparti, men detta kunde bara segra om det omfattade den trotskistiska oppositionens ståndpunkter och att revolutionens utsikter i sin tur var avhängig av att en sådan opposition existerade.

1930 bildades Oppositionens första kärna, bestående av olika aktivister som kommit från Belgien och Luxemburg samt en del kommunister som brutit med kommunistpartiet och nu var utspridda i Madrid, Valencia, Bilbao och Oviedo. I september fick man förstärkning av Andrés Nin, som blivit utvisad från Sovjetunionen för att ha ingått i den trotskistiska tendensen. Organisationen framträdde öppet i maj 1931 när man började publicera den teoretiska tidskriften *Comunismo*. En månad senare hölls en nationell konferens i Madrid. Därmed hade Trotskij sin spanska grupp efter att ha besekrat invändningarna från en del av sina anhängare, i synnerhet från Nin. Under den första tiden började man med obeveklig logik att inte bara kritisera kommunistpartiets ståndpunkter utan en direkt attack riktades också mot den oppositionella kommunistiska organisation som leddes av Maurín. Trotskisterna, med Trotskij själv i spetsen, kunde inte acceptera vare sig inslagen av katalansk nationalism hos honom eller hans oberoende gentemot Tredje internationalen.

<sup>108</sup> L. Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 55 [ Trotskijns brev daterat 29 november]. Det råder inget tvivel om att Nin, som anlände till Barcelona i september 1930 efter att ha blivit utvisad från Sovjetunionen, visade sig vara tämligen motvillig att i Spanien grunda någon trotskistisk oppositionsgrupp och i stället föredrog att samarbeta med Maurín och dennes organisation. Slutligen gick han med på det efter påtryckningar från Trotskij och några trotskister kring Juan Andrade och Francisco García Lavid (Henri Lacroix).

Nu kunde man säga att Trotskij vunnit striden genom bildandet av Oppositionen, men utan andra konsekvenser än att förhindra något gemensamt agerande bland alla som motsatte sig det spanska kommunistpartiets politik. Genom bildandet av den trotskistiska gruppen splittrades i själva verket oppositionen mot kommunistpartiet, de meningsskiljaktigheter som rådde i de kretsarna fördjupades – ibland på ett något kryptiskt vis – och indirekt möjliggjorde detta stalinismens senare utveckling i vårt land. När POUM bildades i september 1935 – något vi kommer att ägna mer utrymme åt längre fram – just på grundval av vänner som tidigare varit fiender; den trotskistiska opposition som hade namnet *Izquierda Comunista* – och den Katalansk-balejariska federationen – som nu ombildats till *Bloque Obrero y Campesino*, hade fem viktiga och kanske avgörande år gått förlorade, vilket skulle framgå vid de avgörande händelserna i juli 1936.

Den taktik Trotskij genomdrev bland de spanska trotskisterna från 1930 skulle visa sig ödesdiger under den spanska revolutionens senare utveckling. Det var meningslöst att tvinga in medlemmarna av Oppositionen i ett kommunistparti som knappt existerade.<sup>109</sup> Det fick närmast komiska följder i Katalonien eftersom Trotskij betecknade det som ”vanhedrande för Oppositionen” att dess medlemmar anslöt sig till den organisation som leddes av Maurín, som *in æternum* betraktades som centrist – en dödssynd – eftersom det schema som lagts fast fordrade att de var med i kommunistpartiet, trots att detta inte syntes till någonstans och också ansågs vara centristiskt. Det var inte lättare att förstå att de spanska trotskisterna fick se sig tvingade att i sin tidskrift publicera ett upprop som avslutades med: ”Arbetare: Följ kommunistpartiets paroller, anslut er till det!”<sup>110</sup> Dvs arbetarna uppmanades att följa den stalinistiska politik, som Oppositionen på annat håll fördömde som felaktig och kontraproduktiv. Logik och även vanligt sunt förnuft lyste med sin frånvaro. Värst var att de spanska trotskisterna blev tvungna, för att kunna följa Trotskijs politiska strategi, att tillämpa en meningslös taktik som helt upphävde de insatser dess bästa representanter gjort på det teoretiska området i syfte att belysa det verkliga läget i landet i varje givet ögonblick.

Det är nödvändigt att framhäva Trotskijs politiska uppfattningar under denna period på grund av att de nästan till ytterlighet visar hur fången han var i sin syn på den sovjetiska regimen, som han fortsatte att definiera som en arbetarstat med socialistisk grund, där Stalin bara var en simpel inkräktare. Följaktligen såg Trotskij det sovjetiska kommunistpartiet och Kommunistiska internationalen som sitt parti och sin International. Hans förhållningssätt gentemot Sovjetunionen måste följaktligen tillämpas även på andra länder. Således tvingades de spanska trotskisterna att se kommunistpartiet där som sitt eget parti, som bara behövde korrigeras, hjälpas på rätt väg och förses med en bra ledning. Trotskij bekämpade obarmhärtigt alla som hävdade att en ny klass installerat sig i Sovjetunionen och att där rådde en ny sorts utsugning. Och han lade inte ned mindre glöd på att strida mot dem som ansåg det var spilld tid att fortsätta agera som vanlig opposition och fraktion i kommunistpartiet och Tredje internationalen.

Beträffande Spanien höll han obevekligt fast vid denna utsiktslösa taktik ända till 1934. Det rörde sig om ett förenklat synsätt besläktat med utopism: det var tillräckligt att kommunistpartiet gick med på att släppa in oppositionella tendenser för att detta *ipso facto* skulle för-

<sup>109</sup> Det parti som skulle existera senare är en annan fråga liksom att det under inbördeskriget skaffade sig sin välkända dominans, som i första hand berodde på de utpressningsmetoder Sovjetunionen använde sig av och som gick ut på att man sålde vapen till republiken bara på villkor att kommunistpartiet fick en avgörande roll. En del trotskistiska historiker, framför allt i Frankrike, anklagar Nin och Andrade för politisk närsynthet när de 1931-1932 hävdade att kommunistpartiet var betydelselöst och därmed inte ha insett den roll det skulle spela senare. Anklagelsen är grundlös: Nin och Andrade och deras kamrater talade då bara om det faktiska läget men påstod aldrig någonsin att den spanska stalinismen inte skulle kunna komma att bli betydelsefullt. Kommunistpartiet växte tack vare Folkfronten och inbördeskriget, två företeelser som varit omöjliga att förutse flera år innan.

<sup>110</sup> Tidskriften *Comunismo*, n° 15, Madrid, augusti 1932.



vandlas till en organisation i stånd att genomföra revolutionen. Det mest slående exemplet på Trotskijs utopism var det brev han den 24 april 1931 skrev till det sovjetiska kommunistpartiets politbyrå:

”Politiken med artificiella splittringar måste omedelbart stoppas i Spanien och de spanska kommunistiska organisationerna ges rekommendationen ... att så snart som möjligt sammankalla en enhetskonferens ... För att inte skapa yttre svårigheter, framför jag inte detta mitt förslag i pressen, utan i detta brev.”<sup>111</sup>

Det framgår klart att han fortfarande hyste stora illusioner om Moskva och att han inte kunde medge att byråkraterna i Kreml för Spaniens del – och för den delen i resten av världen också – bara var intresserade av en organisation underställd dess diktat och inte något revolutionärt parti utanför dess kontroll.

Meningsskiljaktigheterna mellan den trotskistiska organisationen i Spanien och Trotskij – samt med hans epigoner i det s k Internationella sekretariatet vars målsättning var att de olika nationella grupperna utan diskussion skulle verkställa de order den högste ledaren gav – framträdde redan från början och skulle bli nästan konstanta så till den grad att man kan göra gällande att de spanska trotskisterna var minst trotskistiska av alla trotskister. En av ledarna för Oppositionen i Spanien har avlagt följande vittnesmål:

”Vår huvudsakliga invändning baserade sig på principen att den taktik som utformats nästan uteslutande utgick från den kommunistiska oppositionens politik i Ryssland utan någon hänsyn till läget för arbetarrörelsen i enskilda länder och möjligheterna för Oppositionens nationella sektioner att lägga fram egna handlingsmetoder. Vi vände oss vid olika tillfällen mot Internationella sekretariatets sätt att arbeta och de metoder Trotskij infört [...]. Vi ansåg att den politiska taktiken och inriktningen för stunden inte bestämdes av diskussioner inom sektionerna utan att det skedde via en artikel av Trotskij, som närmast hade karaktär av befallning [...]. Vårt tålamod prövades till bristningsgränsen när Trotskij försökte bilda en villkorslöst beroende grupp i Spanien sedan han insett att den spanska sektionen inte ville veta av någon blind lydnad gentemot honom själv som person eller hans beslut.”<sup>112</sup>

Meningsskiljaktigheterna mellan den trotskistiska organisationen i Spanien och Trotskij och hans närmaste anhängare ledde till en ständig polemik, där tonen pendlade mellan bitterhet och hätskhet: för Trotskij innebar minsta meningsskiljaktighet en otänkbar *avvikelse*, som han omedelbart lät de övriga trotskistiska grupperna ta avstånd från och dessa kontrollerades hela tiden av hans mest glödande anhängare.<sup>113</sup> Trotskij tvekade inte att använda sig av ett typiskt leninistiskt knep: att försöka göra motsättningarna till en personlig fråga och i Spanien uppnå samma sak som i andra länder, dvs åstadkomma en splittring av den trotskistiska organisationen och därigenom bli kvitt de rebelliska. Han gick således in för att polemisera med Andrés Nin utan hänsyn till att denne hade stöd av medlemmarna. Den 21 februari 1933 skrev han:

<sup>111</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 35-36. [För kommunistisk enhet i Spanien](#) (24 april 1931).

<sup>112</sup> Juan Andrade, förord till Andrés Nins bok *Los problemas de la revolución española*, s. 21.

<sup>113</sup> Exempelvis publicerade den tyska sektionen i oktober 1932 en lång resolution där man attackerade den spanska oppositionen för ett banalt namnbyte och för att den ansåg att det måste bli slut på att släpa bakom kommunistpartiet. Tyskarna, som följde Trotskijs anvisningar, ansåg kommunistpartiet var *revolutionens parti, vårt parti*. Tre månader efter detta exempel på germansk tankemöda tog Hitler makten och det tyska kommunistpartiet, *revolutionens parti*, upplöstes som en sockerbit i vatten utan minsta motstånd. Trotskij bytte då radikalt synsätt, avfärdade för gott kommunistpartierna och bestämde sig för att bilda nya partier och en Fjärde international. Det behöver inte sägas att de stränga tyska censorerna skyndade sig att åtlyda och inom loppet av några veckor hade man på ett beklämmande sätt valt att motsäga sig själva.

”Min brevväxling med kamrat Nin, som pågått i två och ett halvt år, har inte varit något annat än en ständig polemik, trots den mycket vänskapliga formen. [...] Jag beklagar att det inte går att återge hela brevväxlingen, som skulle utgöra en tjock volym.”<sup>114</sup>

Den vänskapliga formen skulle vad Trotskij beträffar upphöra därefter, vilket ibland ledde till verbala attacker. Nins påminnelser om att han inte bara diskuterade med honom utan med hela den spanska organisationen ökade bara på hans vrede. Av denna brevväxling som Trotskij inte ville publicera använde han några lösryckta stycken, som han spred åt alla håll för att visa att Nin tveklöst var den spanske Martov, en centrist eller en simpel *mensjevik*.

Hitlers maktövertagande ledde till en total förändring i Trotskij's hållning: den tyska katastrofen – skulle han säga – visade att Kommunistiska internationalen inte gick att förändra; det gällde att inrikta sig på att bilda nya bolsjevikpartier och en ny International. Men genom en osammanhängande vändning skulle man först gå in i socialistpartierna och där arbeta som organiserad fraktion och försöka få med sig största möjliga antal socialdemokrater. I själva verket handlade det om ett försök att tillämpa samma taktik som tidigare och med än sämre resultat men med skillnaden att terrängen nu handlade om socialistpartierna i stället för kommunistpartierna. Detta avgörande beslut fattades dessutom av Trotskij utan någon föregående diskussion, utan att låtsas tillfråga någon och utan att ta hänsyn till de säregenheter som kunde finnas i en del länder. Den trotskistiska organisationen i Spanien gick emot denna nya tur och tillkännagav rent av att man var beredd att bryta med resten av den trotskistiska rörelsen och med Trotskij. I sin tidskrift skrev man utan omsvep: ”Hur tråkigt och smärtsamt det än kan kännas är vi beredda att hålla fast vid den principiella inställning vi lärt oss av vår ledare, även om det skulle innebära att våra vägar skiljs åt.”<sup>115</sup> Den senare utvecklingen skulle fördjupa motsättningarna och leda till en total och definitiv brytning.

## 8. 1935: POUM bildas

Den spanska arbetarklassen hade åsamkats rejäla skador under den revolutionära rörelsen i oktober. Antalet dödsoffer uppgick till några hundra och över 30 000 hade fängslats. Inom medelklassen och bourgeoisin uppstod en direkt kontrarevolutionär psykos, något som understöddes av skrivelser som när det gällde resningen i Asturien bara talade om präster som dödade och nunnor som våldtagits av gruvarbetarna när det i själva verket förhöll sig så att inte ett enda sådant fall hade inträffat. I parlamentet ägnade sig högern vältaligt och mångordigt åt att kräva att regeringen skulle ingripa med skärpa. Melquíades Alvarez, en tidigare liberal, lovordade Thiers och hävdade att de avrättningar denne gett order om under Pariskommunen hade inneburit räddningen för republiken i Frankrike; Calvo Sotelo, reaktionens främste företrädare, tog upp samma argument och sade att ”den franska republiken lever, inte på grund av ’Kommunen’ utan på grund av att ’Kommunen’ slogs ned” och Ramiro de Maeztu, som också han hade glömt sin ungdoms liberalism, påminde triumfatoriskt att 40 000 hade avrättats när Kommunen krossades.<sup>116</sup> Den kontrarevolutionära vågen hotade att dränka Spanien helt och hållet.

De skador som orsakats innebar dock långt ifrån att arbetarrörelsen var utplånad. Arbetarklassen hade misslyckats för att man gett sig in i strid under ogynnsamma förhållanden, i själva verket hade nederlaget framprovocerats av den reaktionära högern och på grund av att

<sup>114</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 103. [Meningsskiljaktigheterna med Nin är inte från igår](#) (21 februari 1933)

<sup>115</sup> Tidskriften *Comunismo*, n° 39, Madrid, oktober 1934. Dessa rader, skrivna av Juan Andrade, återspeglade uppfattningen bland nästan alla spanska trotskister. De var väl medvetna om att det spanska socialistpartiet, till skillnad från exempelvis det franska, inte tillät några fraktioner, vilket skulle leda till omedelbar uteslutning precis som tidigare inom kommunistpartiet.

<sup>116</sup> B Díaz Nosty, *a.a.*, s. 350-351.

ledningen – Largo Caballeros socialister – inte riktigt visste vad man var ute efter och att man varit rådvill ända högst upp. Man hade förvisso misslyckats men man var alls inte besegrad. Den rasande repression reaktionen gav sig hän åt leddes dessutom inte bara till en intensiv solidaritetsrörelse med de fängslade bland arbetare över hela Spanien utan också till att solidariteten spred sig till delar av republikanerna, som betraktade Gil Robles, CEDA:s ledare, som den som var på väg att begrava republiken. Fördömandena blev så kraftfulla av de repressiva handlingar som en del av armén – morer och främlingslegionärer – och Guardia Civil gjort sig skyldiga till i Asturien, att regeringen trots trycket från de reaktionära krafterna såg sig tvungen att ändra 21 av de 23 dödsdomar som militärdomstolarna i Asturien avkunnat.

Under hela 1935, precis som varit fallet 1934, skulle Spaniens historia kännetecknas av det som kallats *el bienio negro* [den svarta tvåårsperioden] – dvs högern fortsatte att riva ned det fåtal reformer republikaner och socialister tillsammans genomfört, hur obetydliga dessa än var. Monarkisten Goicoechea vände sig i parlamentet på följande sätt till regeringen: ”Landets vilja är att ni stryker ett streck över allt som åstadkommits efter den 14 april 1931”.<sup>117</sup> Men det skulle inte dröja förrän den kontrarevolutionära vågen fick känna av en klar tillbakagång. Stridigheterna inom regeringskoalitionen, ministrarnas låga nivå, finansskandalerna, osv medförde att oktoberrörelsen 1934 på sikt skulle bli en stor moralisk och politisk seger. Vänstern i allmänhet och arbetarklassen i synnerhet fick ett nytt uppsving och uppfylldes av en strävan efter enhet.

### **Nya turer inom den spanska trotskismen**

I september 1934 ägde i praktiken den formella brytningen rum mellan de spanska trotskisterna och Trotskij. De åsiktsskillnader som rått i olika frågor, och som lett till stora spänningar, nådde sin kulmen sedan den tidigare grundaren av Röda armén plötsligt fattat beslutet att hans anhängare skulle ansluta sig till socialistpartierna under den helt illusoriska förevändningen att dra till sig tillräckligt många arbetare för att kunna skapa nya bolsjevikpartier och gjuta liv i Fjärde internationalen. De spanska trotskisterna ansåg nästan enhälligt detta vara en utopisk manöver, oskicklig och utan samband med den politiska verkligheten i framför allt Spanien. Det rörde sig inte om, som Trotskij försåtligt hävdade, att ta sin tillflykt i *någon rent propagandistisk och avvaktande anda*,<sup>118</sup> utan tvärtom att inte försvinna i en byråkratisk och hierarkisk organisation som socialistpartiet, där nya medlemmar var tvungna att stå på väntelista under några månader och gå igenom provningstidens skärseld innan de kunde erhålla normala medlemsrättigheter.

En av de mest kända och erfarna trotskisterna, Juan Andrade, har skriftligt förklarat de stämningar som rådde bland dem:

”... och just på grund av att ICE [Izquierda Comunista Española] trots sin auktoritet på det teoretiska området inte i någon nämnvärd grad uppnått något inflytande över arbetarmassorna bestämde sig nästan hela den trotskistiska organisationen i Spanien, när Trotskij genomdrev sin taktik med entrism inom socialistpartierna för att påverka dessa, för att förverkliga en bredare och mer flexibel taktik [...]. Beslutsamheten berodde också på två noga analyserade överväganden: 1) Majoriteten av de trotskistiska arbetaraktivisterna ville bryta den isolering som agerandet i en sektaristisk krets dömde dem till och inlemmas i en ny organisation med större möjligheter att ge utlopp för sin energi; 2) Då reaktionens framryckning varit snabb [...] och på grund av en naturlig försvars- och kampinställning oh känslan av det fanns ett överväldigande behov av enhet bland arbetarna, handlade det för oss inte om att vi skulle underkasta oss alltför allmänna känslomässiga

<sup>117</sup> *Ibidem*, s. 351.

<sup>118</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 269. [Passivitet inför stora händelser](#) (brev till Internationella sekretariatet, 13 december 1934).

mål utan få reda på hur vi skulle kunna ta itu med dem med största möjliga effektivitet på det revolutionära planet.”<sup>119</sup>

De spanska trotskisterna ville upphöra med att vara eftertänksamma kritiker av den revolutionära process, som åter tycktes vara i annalkande efter bakslaget i oktober 1934. För övrigt fanns ingen annan lösning än att ta hänsyn till det nya klimat av arbetarenhet som börjat sprida sig i landet. Det hade varit bekvämt och mycket enkelt att vika ihop banderollerna och kuta iväg för att fylla ut de socialistiska skarorna, men det hade också inneburit en total och helt ärelös självutplåning när uppgiften i själva verket bestod i ...

”... att åstadkomma en verklig koppling till behovet av självständigt agerande och inte den upplösning – individuellt inträde i socialistpartiet – som Trotskij ytterst förespråkade; vi trodde även att enheten på ett naturligt vis skulle förverkligas med dem som stod oss närmast, dvs dem som var lättast att påverka och därmed kunna bilda ett verkligt revolutionärt marxistiskt parti för den spanska arbetarklassen.”<sup>120</sup>

Det var denna väg som följdes genom bildandet av POUM.

Det var långt ifrån givet att de spanska trotskisternas skulle gå emot Trotskij i dessa avgörande ögonblick. Bara några månader senare anslöt sig ett halvt dussin trotskister, mer av personliga skäl än av politiska, till socialistpartiet. Syftet var inte att bokstavligen följa Trotskij's anvisningar, de skulle snart bryta alla brevkontakter med honom. I stället förvandlades de till passiva socialdemokrater och två av dem – de båda lysande teoretikerna och skribenterna L Fersen och Esteban Bilbao – skulle begrava sina fantastiska pennor som nu inte tjänade något till. I stället för att knyta till sig de övriga blev de uppknutna och kom därmed att bekräfta de förutsägelser alla utom Trotskij gjort. Man kan säga att resultatet av denna nya taktik blev lika med noll, även i Frankrike, där socialisterna ändå hade en mer tolerant syn på rätten för olika fraktioners verksamhet. De spanska trotskisterna hade tusen gånger rätt när de, i stället för att spilla tid på barnsliga experiment inom socialistpartiet, valde att söka enhet med mer närstående krafter och grupper.

Under tiden vände Trotskij, förmodligen något irriterad över att inte bli åtlydd, under ganska lång tid ryggen åt Spanien och den spanska revolutionen. Inte ens den oerhörda resningen i Asturien ansågs värd mer än en ytterst kort hänvisning i hans broschyr *Vart går Frankrike?*, där han – detta sagt i förbigående – förutsåg en nära förestående revolution i det landet i enlighet med den ryska revolutionens schema, en revolution som aldrig skulle inträffa. I en del av hans brev finns några lika kortfattade fördömanden av de spanska trotskistledarnas *passivitet* och oförlåtliga misstag att inte ha gått med i socialistpartiet. Och därefter åter en lång tystnad. Han skulle slutligen bryta den i oktober 1935 för att kritisera POUM, som just bildats, för att inte ha anslutit sig till den Fjärde international som bara existerade i hans hjärna. I januari 1936 handlade det inte längre om kritik utan om ett utfall: han inledde de sina otaliga och eviga variationer på temat ”POUM:s förräderi”. Ett tema som han skulle hålla fast vid fram till sin död.

### **Sammanläggningen mellan *El Bloque* och *Izquierda Comunista***

I september 1935 skedde en sammanslagning mellan *El Bloque Obrero y Campesino*<sup>121</sup>, som leddes av Joaquín Maurín, och *Izquierda Comunista* – den trotskistiska organisation som

<sup>119</sup> Juan Andrade, förord till Andrés Nins bok *Los problemas de la revolución española*, s. 6.

<sup>120</sup> *Ibidem*.

<sup>121</sup> Blocket bildades i mars 1931 genom sammanslagningen av Partido Comunista Catalá och Federación Comunista Catalano-balear, som i juli 1930 hade blivit uteslutet ur det spanska kommunistpartiet på grund av att man ställt sig bakom Maurín när denne uteslöts av kommunistpartiets verkställande ledning och av Komintern. (Jfr Victor Albas bok *Història del BOC*, Editorial Portic, Barcelona 1974 [på katalanska]. Den finns i en utgåva på spanska: *El marxismo en España 1919-1939 (Historia del BOC y del POUM)*, Costa-Amic editor, Mexiko

leddes av Andrés Nin. Det hela skedde etappvis efter flera månaders diskussioner.<sup>122</sup> Det var en logisk handling, som borde ha kommit till stånd redan 1931, trots de meningsskiljaktigheter som rådde i olika frågor men som den revolutionära dynamiken tenderat att reducera. Sammanslagningen ägde rum i ett oerhört betydelsefullt ögonblick, 1935 – ett år efter oktoberupproret och ett år före inbördeskriget – när en omgruppering inom arbetarklassen gjorde sig nödvändig och som man måste förbereda sig för. Den tidigare kommunistledaren Claudín skrev:

”Det var definitivt möjligt att skapa det spanska proletariats stora revolutionära parti mellan 1934 och 1936, men bara på grundval av en öppen, icke-dogmatisk marxism. Komintern kunde naturligtvis inte ha tagit itu med frågan på detta sätt utan att upphöra vara Komintern.”<sup>123</sup>

I själva verket kunde detta parti, precis som 1931, bara bildas utanför och mot Kommunistiska internationalsen, utanför och mot stalinismen. Detta var något Trotskij inte kunde förstå. Förhandlingarna om en sammanslagning hade pågått flera månader. Vid de första mötena, i januari 1935, deltog även företrädare för andra organisationer – samtliga numerärt obetydliga – som uppgav sig vara mer eller mindre marxistiska och mer eller mindre revolutionära som *Unió Socialista de Catalunya*, *Partit Catalá Proletari*, *Partit Comunista Catalá* och katalanska federationen av socialistpartiet. När diskussionerna väl påbörjats framgick det snabbt att meningsskiljaktigheterna var alltför djupgående. Tre månader senare återstod bara *El Bloque Obrero y Campesino*, trotskistiska *Izquierda Comunista* och *Partit Catalá Proletari*. De övriga hade dragit sig tillbaka och övergett enhetsförsöken och slutligen hoppade även den sistnämnda organisationen av. Sanningen var att man fullbordat den erforderliga avskiljningen. Det gick inte att enas med *Unió Socialista*, som fortfarande var starkt knutet till *Esquerra catalana* och inte heller med *Partit Comunista*, som försvarade Tredje internationals program och ståndpunkter, eller Katalanska federationen av socialistpartiet, som ju redan tillhörde en annan betydande organisation samt slutligen inte heller med *Partit Catalá Proletari*, som var en grupp med småborgerlig inriktning och hade mycket katalanskt över sig men lite proletärt. Det var ingen tillfällighet att bara *El Bloque* och *Izquierda Comunista* var redo att gå samman. Det var heller inte de som åtskilliga månader senare, strax innan revolutionen och inbördeskriget bröt ut, skulle komma springande för att ena sig med alla andra grupper och bilda *Partido Socialista Unificado de Cataluña* (PSUC), som stod under beskydd av Kommunistiska internationalsen.

Alla de diskussioner som ägde rum mellan ovan nämnda organisationer och grupper skulle sakta men säkert ge belägg för likheterna mellan *El Bloque* och *Izquierda Comunista*. I varje fall framgick att det inte fanns några avgörande skiljelinjer i synen på de viktigaste frågorna. En ömsesidig förändring hade ägt rum, stundtals på grund av händelseutvecklingen men framför allt på grund av rikliga och nya erfarenheter. Den omedgörliga dogmatism som Trotskij, varje ögonblick beredd att ställa sina heliga principer mot hela världen och hos vilken denna suveräna omedgörlighet upphöjts till högsta politiska dygd, påtvingat de spanska trotskisterna tycktes avlägsen. Man skulle säga – så var också i verkligheten fallet – att brytningen med Trotskij frigjort de spanska trotskisterna från ett slags korsett som tvingade dem att upprätthålla en ideologisk stramhet som samtidigt fjärmade dem från allt deltagande i de verkliga

---

1973). [På engelska finns Alba & Schwartz, *Spanish Marxism versus Soviet Communism*, London 2009, som huvudsakligen är en översättning av Albas spanska bok.]

<sup>122</sup> Då båda organisationer var illegala hette det att enhetskongressen ägt rum den 29 september 1935. I själva verket existerade ingen sådan kongress, bara ett vanligt möte mellan representanter för *Bloquet* och trotskistiska vänstern – sammanlagt elva personer – på nummer 24 Calle Montserrat de Casanovas i Horta, en ort i utkanterna av Barcelona. Eftersom allt redan i princip var bestämt utsåg man vid detta möte medlemmarna i exekutivkommittén, centralkommittén och ledningen för ungdomsorganisationen i enlighet med beslut som fattats tidigare inom de båda organisationerna.

<sup>123</sup> Fernando Claudín, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#).

händelserna. För medlemmarna av *El Bloque* verkade nu den första tidens nationalistiska tendenser vara ett minne blott, liksom den tidigare politiska nyckfullheten med åtföljande oklarhet.

Denna ömsesidiga utveckling mot ståndpunkter mer i överensstämmelse med verkligheten, mot mer ansvarsfulla och seriösa ställningstaganden, förstärktes under veckorna av diskussioner med de andra organisationerna och även under den tid då *Bloque Obrero y Campesino* och *Izquierda Comunista* bestämde sig för att stämma av de punkter där man var eniga och lägga åt sidan gammalt groll. Långt innan sammanslagningen blev verklighet, i september 1935, började de bästa pennorna bland trotskisterna – Nin, Andrade, Arenillas, osv – att medverka i Blockets publikationer. Dvs likheterna i sättet att tänka uppkom innan organisationerna gått samman, vilket tydligt visar att det inte handlade om någon sammanslagning genomförd i det fördolda av ledningarna och än mindre någon som åstadkommits i all hast utan alla medlemmars aktiva medverkan. Sällan har demokratin visat sig så verksam, trots att arbetet fått ske i hemlighet på grund av det rådande politiska läget.

Återstår bara att påpeka, om än bara rent anekdotiskt, att det sk Sekretariatet inom den internationella trotskismen vaknade till i juli, när samgåendet mellan de båda organisationerna mer eller mindre var bestämt och de viktigaste politiska dokumenten angående detta var färdiga, och skickade ett brev – Trotskij själv fortsatte att vara instängd i sin tystnad och föredrog att använda sig av sina amanuenser – till verkställande ledningen för *Izquierda Comunista* där det meddelades att man borde bryta med *El Bloque* och gå med i socialistpartiet och ifall det nu råkade vara så att organisationen i Spanien valt en ny kurs så fanns något som hette internationell disciplin och som man måste underställa sig i sista hand. Rent dubbelspel: vad de spanska trotskisterna ansåg hade ingen betydelse, det hade däremot den internationella disciplinen, dvs att lyda Trotskij's order. Detta fräcka och osammanhängande brev besvarades bara helt torrt av Nin i ett brev där han efter att ha avvisat det trotskistiska sekretariatets hållning avslutade på följande vis: ”Av tidsbrist kan vi inte skicka de begärda informationerna. Med tanke på er grundläggande oförmåga att förstå händelserna i Spanien tror vi för övrigt inte att de skulle vara till någon nytta för er.”<sup>124</sup>

### ***POUM:s grundläggande hållning***

Som grundarna såg det hade POUM bildats som en föregångare till det framtida revolutionära partiet. I partiets huvudorgan hette det:

”Det stora revolutionära socialistpartiet kommer att samla de existerande marxistiska, i första hand den nya revolutionära grupp som aktiverar sig på grund av enheten mellan marxister och de element som demoraliserats av uppsplittringen av arbetarrörelsen och därför temporärt förhållit sig passiva.”<sup>125</sup>

Man såg sig därför inte som den slutgiltiga organisationen, den enda företrädaren för det revolutionära proletariatet, utan snarare som ett första steg i den enhetsprocess som de spanska arbetarna såg fram emot. Därför tryckte man på att det i vårt land ännu inte fanns det stora revolutionära socialistparti som revolutionen behövde. POUM, som fortfarande var numerärt svagt och med dålig förankring utanför Katalonien, var det inte. Men inte heller socialistpartiet var det och än mindre kommunistpartiet. Förklaringen var följande:

”Socialistpartiet är inte det parti som revolutionen kräver. Och orsaken är att socialistpartiet, trots den korrigerande som inletts och som man inte får blunda för, i grunden fortsätter att vara ett parti av socialdemokratiskt slag. Där ingår tre mot varandra stridande tendenser: Först högern, reformistisk in i mörket, en trogen avbild av vad den tyska socialdemokratin stod för och vad brittiska labour

<sup>124</sup> *Boletín Interior de la Izquierda Comunista*, n° 14, Barcelona, 1 augusti 1935.

<sup>125</sup> *La Batalla*, Barcelona, 18 oktober 1935.



utgör idag. Därefter centrister, republikanskt inriktad och djupt mensjevikisk, utan någon annan ambition än att stödja de småborgerliga republikanerna. Den centristiska tendensen, som kontrollerar partiledningen, utgår från antagandet att vår revolution är demokratisk och inte demokratiskt socialistisk och förnekar därför nödvändigheten för arbetarklassen att ta makten genom ett väpnat uppror. Slutligen har vi vänstern, representerad av ungdomsförbundet och av en betydande del inom partiet, som bekämpar reformister och centrister. När det gäller frågan om marxistisk enhet är socialistpartiets vänsterflygel mest intressant. Icke desto mindre intar socialisternas vänsterflygel felaktiga ståndpunkter i många avgörande frågor. Till exempel har man börjat orientera sig mot Kommunistiska internationalen just när denna vid sin sjunde kongress företagit en radikal kursändring och närmat sig en politik som ligger till höger om de mest högerinriktade socialdemokraterna.”<sup>126</sup>

”Inte heller det spanska kommunistpartiet är vår revolutions bolsjevikparti. I egenskap av officiell sektion av Kommunistiska är partiet underkastat svängningarna i Sovjetstatens utrikespolitik. Det ser sig inte tvunget att agera i enlighet med behoven hos den revolutionära rörelsen i vårt utan med vad som passar sovjetisk diplomati, vilken i många fall ger uttryck för direkta motsägelser. Kommunistpartiet saknar inre demokrati. Den politiska linjen, taktiken och till och med valet av medlemmar i ledande organ bestäms inte av partiet självt vid kongressen utan på direkt order från Moskva. Det räcker med att betrakta det spanska kommunistpartiets taktiska svängningar från utropandet av republiken till i dag för att inse dess artificiella natur. [...] Och precis i det ögonblick då arbetarklassen, efter erfarenheterna från i oktober, måste inriktas på att ta makten gör kommunistpartiet ett språng, på order från Moskva, och hamnar till höger om högern i socialistpartiet. För kommunistpartiet har dilemmat fascism eller socialism med några snabba drag omvandlats till följande: fascism eller demokrati. En helt borgerligt-republikansk paroll har nu funnit sitt starkaste stöd i kommunistpartiet.”<sup>127</sup>

POUM ansåg dessutom att frågan om bildandet av ett stort revolutionärt parti inte innebar att alla marxister skulle gå till en redan existerande organisation, vilken oundvikligen skulle genomdriva sin politik, utan att man skulle gå samman på basis av några grundläggande förutsättningar. Man angav dem vara följande:

”1) Den spanska revolutionen är av demokratisk-socialistiskt slag. Frågan står: socialism eller fascism. Arbetarklassen kan inte ta makten på fredlig väg, utan genom ett väpnat uppror. 2) Efter maktövertagandet införande av proletariets diktatur under en övergångsperiod. Maktorganen skall uttrycka den bredaste och mest långtgående arbetardemokrati. Det parti som lett revolutionen får inte kväva arbetardemokratin. 3) Arbetarallianser måste upprättas lokalt och nationellt. Arbetaralliansen måste bestå av följande: för det första, utgöra organ för enhetsfronten [...] för det andra, utgöra organ för upprорот och för det tredje utgöra maktorganet. 4) Erkännande av nationalitetsfrågan; Spaniens struktur skall vara en Iberisk Union av Socialistiska Republiker. 5) En demokratisk lösning, under första fasen, av jordfrågan; jorden åt dem som brukar den men för nyttjande och inte som egendom eftersom den kommer att förstärkas. 6) Inför kriget; omvandling av det imperialistiska kriget till inbördeskrig, inga illusioner om Nationernas förbund. 7) Det enade partiet står utanför Andra och Tredje internationalen, som båda misslyckats. Kamp för internationell socialistisk revolutionär enhet på ny grundval. 8) Försvar av Sovjetunionen, men utan att ta ställning för dess pakter med kapitalistiska stater och i stället genom arbetarklassens revolutionära internationalistiska agerande; kritikrätt av sovjetledningens politik, som kan motverka vägen mot världsrevolution. 9) Ett permanent styre genom demokratisk centralism inom det förenade partiet.”<sup>128</sup>

POUM uttalade sig likaledes bestämt mot den folkfrontspolitik som Tredje internationalens sjunde kongress – som ägde rum i Moskva mellan den 25 juli och 25 augusti 1935 – tagit ställning för och som givetvis förespråkades i Spanien av kommunistpartiet.

<sup>126</sup> Exekutivkommittén, *Qué es y qué quiere el POUM*, Ediciones *La Batalla*, Barcelona, februari 1936, s. 5-6.

<sup>127</sup> *Ibidem*, s. 6-7.

<sup>128</sup> *Ibidem*, s. 8-9.

”Folkfronten innebär att klassfrågan går helt förlorad och riktar i stället ett slag mot klasskampen, en hörnsten för marxismen. [...] Borgerliga vänsterregeringar får största möjliga stöd av stalinistiska kommunister. I praktiken leder detta stöd till en inbromsning av massornas kamp på vägen mot den socialistiska revolutionen. Bourgeoisin har idag fått en ytterst värdefull allierad: Kommunistpartiet genom sitt långtgående försvar av folkfronten.”<sup>129</sup>

Beträffande den fackliga frågan, av största betydelse i vårt land, ansåg POUM att det idealiska vore att få ett slut på den rådande splittringen med CNT och UGT i spetsen. Men ”klyftan mellan anarkister och socialdemokrater är för djup för att vinna båda huvudaktörer för denna tanke”.<sup>130</sup> Man förklarade sedan att det viktigaste vara att upprätta en sådan enighet i Katalonien, där den fackliga rörelsen var mer uppsplittrad med representanter för landsorganisationerna, *treintister*, autonoma, osv. Först därefter vore det mer realistiskt att resa frågan om facklig enhet på nationell nivå.

## 9. Folkfronten

POUM bildades utan Trotskijns godkännande. Denne hade inget att göra med de förberedande diskussionerna mellan *Izquierda Comunista* och *El Bloque Obrero y Campesino*. Som redan påpekats hade de spanska trotskisterna redan i praktiken avbrutit alla relationer med honom. Det har framgått att Trotskij under denna period hade uppfattningen att alla hans anhängare, utan undantag, skulle ansluta sig till socialistpartierna. Det står klart att just den synen var huvudorsaken till brytningen. Det är däremot föga förvånande att Trotskij så fort tillfälle gavs skulle kasta sig över POUM. Det skedde den 18 oktober, dvs tre veckor efter att organisationen bildats, men ännu inte öppet utan i ett brev till den nederländske trotskisten Sneevliet, som alltid skulle försvara POUM i synnerhet under spanska inbördeskriget, vilket i sin tur ledde till en häftig polemik mellan de båda och en oundviklig brytning.

Det märkliga är att Trotskij i detta brev inskränkte sig till att kritisera ett enda stycke i det manifest POUM vid sitt bildande riktat till det spanska proletariatet: det rörde beslutet att stå utanför Tredje internationalen och ansluta sig till Internationella kommittén för revolutionär socialistisk enhet med säte i London och där olika socialistiska och oberoende kommunistpartier ingick. POUM ansåg emellertid inte att denna organisation utgjorde något frö till en ny International, utan ett centrum där revolutionära socialistpartier som kämpade för återuppbyggnad av en ny internationell enhet utifrån nya grundvalar kunde stråla samman. Inte mindre märkligt var att Trotskijns skarpa kritik bara grundade sig på ett enda stycke ... som var dåligt översatt och ändrade hela innebörden i vad POUM sagt.<sup>131</sup> Det kan ha varit så att den dåliga översättning han fått ta del av var ett verk av GPU-agenter som tagit sig in i ledande trotskistiska kretsar och som hade intresse av en fullständig brytning mellan POUM och Trotskij. Till detta återkommer vi senare.

### **Socialisternas inställning och kommunisternas nya gir**

Den enhetsprocess som ledde till bildandet av POUM väckte också intresse i andra sektorer, exempelvis bland *Juventudes Socialistas*. Men Santiago Carrillo, ungsocialisternas dåvarande sekreterare, hade en uppfattning som i viss mening sammanföll med Trotskijns. Medan den senare förespråkade att hans anhängare skulle gå med i socialistpartiet ville Carrillo att enheten skulle komma till stånd genom att de strömningar som tappat lusten för kommunistpartiet också skulle ansluta sig till det gamla socialistiska bygget och där genomföra ”en bolsjevisering”. Denna bolsjevisering blev ett ständigt omkväde bland dem som sympatiserade med

<sup>129</sup> *Ibidem*, s. 13.

<sup>130</sup> *Ibidem*, s. 15.

<sup>131</sup> Den franske historikern Pierre Broué, som sammanställt, presenterat och försett med notförteckning de texter av Trotskij som ingår i boken *La révolution espagnole*, har klargjort denna allvarliga felöversättning i en fotnot på s. 272. [ Se not till artikeln [Fjärde Internationals uppgifter i Spanien](#) ]



Largo Caballero, vilket framgår av tal och artiklar från denna tid. Caballero själv skulle rent av skriva: ”Det verkar som en lögn att det skulle finnas socialister som blir skrämde av begreppet bolsjevisering.” Den mening ungdomarna lade i begreppet var inget annat än en upprensning inom partiet, att man slöt upp bakom den marxistiska ideologin och att man genomförde en organisatorisk omstrukturering i syfte att bli ”ett effektivt verktyg i kampen”.<sup>132</sup> För många framstod denna linje som omöjlig: att omvandla det gamla socialistpartiet, impregnerat av reformism, till ett bolsjevikiskt parti.

I augusti-september, när sammanslagningen mellan *El Bloque* och *La Izquierda* för att bilda POUM redan var beslutad, pågick en polemik mellan Santiago Carrillo och Joaquín Maurín i *Claridad* och *La Batalla*.<sup>133</sup> Maurín skrev därvid: ”Vi är inte övertygade om hypotesen om en problematisk bolsjevisering och känner oss heller inte dragna till socialistpartiet på grund av dess historiska tradition.” Detta besvarade Carrillo på följande vis:

”Att hävda att det inte går att bolsjevitera socialistpartiet får oss att tro att en del är mer rädda för bolsjeviseringen än för att reformismen ska segra. En revolutionär, en marxist, måste emellertid anse det önskvärt att socialistpartiet, som bakom sig har den stora kärnan av landets arbetare, bolsjeviteras. Och mer än så, man måste arbeta för att detta resultat uppnås. Och idag, med kännedom om läget i vårt parti, vet vi att man bara kan verka inifrån. Detta är orsaken till vårt beslut att gå med där.”<sup>134</sup>

Carrillo tillade dessutom för att understryka sin övertygelse. ”Jag förnekar att en bolsjevisering av socialistpartiet skulle vara omöjlig; tvärtom anser jag den vara sannolik och nära förestående.”

Det var otvivelaktigt så att den förmodade bolsjeviseringen av den socialistiska organisationen mer än något annat bestod av bruk och missbruk av en ultrarevolutionär fraseologi, med starka inslag av demagogi. Som den engelske historikern och Spanienkännaren Gerald Brenan påpekade var Largo Caballero fortfarande ”i grunden en socialdemokrat som lekte revolution”.<sup>135</sup> Dessutom sammanföll denna radikaliserings – i första hand av verbal natur – med flammande hyllningar till Sovjetunionen och ett närmande till kommunistpartiet, som om allt detta handlade om sammanflöden genom att en del – socialisterna – gick till vänster medan andra – stalinisterna – gick till höger.<sup>136</sup> Largo Caballero skulle rent av säga:

<sup>132</sup> Artikel publicerad i *Claridad*, Madrid, 23 november 1935.

<sup>133</sup> Sammanställt i broschyrform av Editorial Marxista, Barcelona, som publicerade den i början av 1937.

<sup>134</sup> Artikel publicerad i *Claridad*, 17 augusti 1935.

<sup>135</sup> Gerald Brenan, *El laberinto español. Antecedentes sociales y políticos de la guerra civil*. Ed. Ruedo Ibérico, Paris 1962, s. 230. [Engelska originalets titel: *The Spanish Labyrinth* (första upplaga 1943) ]

<sup>136</sup> I artikeln *Trotsky y la guerra civil española*, Ed. Alvarez, Buenos Aires 1966, s. 25 [engelsk översättning: [Trotsky and the Spanish Revolution](#)], försvarar den franske historikern Pierre Broué de trotskistiska teserna och påpekar att ”strömningen som var för bolsjevisering av socialistpartiet och byggande av Fjärde internationalen var oerhört dynamisk” och ger som exempel en skrift av Luis Araquistáin där denne skriver: ”Jag tror att både Andra och Tredje internationalen är i praktiken döda; den reformistiska, demokratiska och parlamentariska socialism som Andra internationalen representerade är död; död är även den Tredje internationalens revolutionära socialism som hade Moskvas välsignelse runt om i världen. Jag är övertygad om att det måste bildas en Fjärde international grundad på de båda tidigare och som från den senare hämtar den revolutionära taktiken och från den förra principen om nationell autonomi ...”. Men har detta något samband med bolsjevismen och den Fjärde international Trotskij och trotskisterna ville bilda? För övrigt får man inte glömma att man vid denna tid hade lite tendens att tala om Fjärde internationalen utan rim och reson. Jean Rous, som då var Trotskijs förtroende, skulle långt senare i boken *Itinéraire d'un militant*, Jeune Afrique Edition, Paris 1968, s. 20-21, göra följande kommentar:

”Skribenter som Emile Buré tvekade inte att skriva att ’den nya tiden kommer att vara Fjärde internationalens’. I *Le Temps* ägnade Raymond Millet oss en studie: ’Mot en ny yttersta vänster’. När vi klagade över att vi vår få och inte hade några resurser uppmuntrade Trotskij oss med historiska exempel: ’I april 1917 var bolsjevikerna

”Låt oss göra de ansträngningar som ankommer på oss för att hindra den så nödvändiga fackliga och politiska enheten blir ett misslyckande ... Det är nödvändigt att samarbeta med de element inom Andra internationalen som är inriktade på enhet med den Tredje, vilket blir mer och mer nödvändigt. Om detta visar sig omöjligt är ögonblicket inne för att på ett avgörande sätt ta ställning till vårt medlemskap i Andra internationalen.”<sup>137</sup>

Saken var den att Kommunistiska internationalens sjunde kongress hade ägt rum strax före, i juli-augusti i Moskva och där man antagit folkfrontspolitiken, vilket innebar att socialisterna upphörde att vara *socialfascister* och förvandlats till kommunisternas främsta allierade. Var låg orsaken till en sådan avgörande förändring, som kom som en överraskning för många och förbryllade dem? Helt enkelt i att den nya sovjetiska utrikespolitiken fordrade att dess redskap, Kommunistiska internationalen, också behövde en ny politik. Och denna nya sovjetiska utrikespolitik var en direkt följd av att Hitler kommit till makten i Tyskland, något som innebar en total omvälvning av styrkebalansen i Europa. Dittills hade Stalin och hans kamarilla sett Frankrike som den mest militaristiska och aggressiva nationen och tysk neutralitet innebar för Sovjet en garanti mot ett eventuellt franskt angrepp. Från 1933, med en segerrik Hitler i hjärtat av den europeiska kontinenten, ändrades det politiska landskapet fullständigt. Sovjetunionen, dvs despoten i Kreml, såg det nya Tyskland som sin huvudfiende, den farligaste och mest omedelbara.

Återstod sedan bara att modifiera utrikespolitiken, ansluta sig till Nationernas förbund och underteckna avtal om ömsesidig hjälp med Frankrike och Tjeckoslovakien på samma gång som man ansträngde sig för att upprätta närmare relationer med Storbritannien. I den kommuniké som offentliggjordes efter de officiella samtalen mellan Eden och Litvinov – utrikesministrar i Storbritannien respektive Sovjetunionen – hette det att ”det rådande internationella läget mer än någonsin kräver en fortsättning på försöken att stärka planerna på ett system av gemensam säkerhet i Europa [...] i enlighet med de principer Nationernas förbund förespråkar”. Denna nya sovjetiska politik förutsatte också en ny politik för Tredje internationalens del och därmed givetvis också för de olika kommunistpartierna. Folkfronten var denna nya politik med antifascismen som enda rättesnöre vilket gjorde att stalinisterna kunde framträda med nytt ansikte och uppnå samarbete med socialistpartier och borgerliga liberaler.

Hur kom det sig att inte Trotskij förstod att socialisterna skulle vara de första att falla för denna nya taktik från Moskvas sida? Hur kom det sig att han inte insåg att man skulle vara bunden till händer och fötter om man anslöt sig till de socialdemokratiska partierna, som vara dömda att bli försoningsoffer i detta spel?<sup>138</sup> Sanningen är att Trotskij inte klargjorde vidden av den nya situationen eller inte ville göra det. För honom var detta inte något annat än sim-

---

inte mer än en handfull och i oktober tog de makten”. Som vanligt handlade det om exalterade jämförelser med det ryska oktober. Dessvärre skulle utvecklingen avlägsna sig rejält från detta schema.”

Vi ska återvända till Araquistáin, som mellan 1934 och 1936 så att säga var teoretikern inom vänsterflygeln i det spanska socialistpartiet, dvs den s k *largocaballerismen*. I motsats till vad Broué gör gällande lade Araquistáin inte någon som helst vikt vid behovet av en ny International och heller inte att behålla de båda existerande. Om denna fråga skrev han följande: ”Idag behöver inte ett stort arbetarparti, i synnerhet om det är ett enda parti, några anvisningar från Zürich eller Moskva: den egna organisationen och talangerna och medvetenheten hos de egna ledarna räcker mer än väl. Kommunist? Socialist? Andra, Tredje internationalen? Ord, bara ord! Det avgörande är om det är ett parti – oavsett vad det kallar sig – som har den nivå som krävs i den historiskt avgörande stunden.” (Tidskriften *Leviatán*, n° 16, Madrid, augusti 1935, s. 6).

<sup>137</sup> Artikel publicerad i *Claridad*, 23 november 1935.

<sup>138</sup> Beträffande Spanien var Trotskij, när han förordade att hans anhängare skulle ansluta sig till socialistpartiet, okunnig om något betydelsefullt som Maurín inte försummade att påminna Santiago Carrillo om i den skriftliga polemiken mellan de båda: att de interna reglerna i socialistpartiet gjorde fordrade att en viss period hade gått innan de nya medlemmarna fullt ut kunde åtnjuta sina rättigheter. Dvs man fick tillbringa tid i väntrummet eller under någon tid gå igenom skärselden.

pelt virrvarr från Stalins sida. *Ne varietur*. Som han såg det måste kampen mot stalinismen verkställas via socialistpartierna, just i samma ögonblick som dessa gjorde sig redo till intimt samarbete med kommunisterna. Såg han aldrig den stora motsägelsen? Vi kan tillägga att i sin oresonlighet hemföll Trotskij till flagranta motsägelser, till exempel i artikeln ”Fjärde internationalens uppgifter i Spanien” – en direkt anklagelseakt mot POUM och dess ledning – där han slog fast att ”i sin strävan efter revolutionär klarhet, föll emellertid de socialdemokratiska arbetarna offer för stalinistiska bedragare. Sammansmältningen mellan de två ungdomsorganisationerna [de socialistiska och stalinistiska] betyder att de bästa revolutionära krafterna kommer att missbrukas och skingras av Kominterns legosoldater.”, men likväl var hans slutsats att det var absolut nödvändigt att ”ansluta sig till socialistpartiet och *La Juventud Unificada*”.<sup>139</sup> Trotskij var ute efter att på det politiska planet lösa frågan om cirkelns kvadratur.

### **Folkfronten och valalliansen**

Den 15 januari 1936 slöts i Madrid den valallians som skulle bli basen för folkfronten i Spanien.<sup>140</sup> Trotskij, som vägrade att lyssna till POUM:s motiveringar till att man undertecknat denna pakt och förvrängde till och med dem för att lättare kunna bekämpa dem, betecknade POUM:s ställningstagande som ett förräderi mot proletariatet och revolutionen:

”Undertecknare av detta skamliga dokument är företrädare för två vänsterborgerliga partier, socialistpartiet, UGT, kommunistpartiet (naturligtvis!), Socialistiska ungdomen (synd!), ’syndikalistpartiet’ (Pestaña) och slutligen Arbetarpartiet för marxistisk enhet [POUM] (Juan Andrade). Under åren av uppsving stod de flesta av dessa partier i spetsen för den spanska revolutionen och gjorde då allt som stod i deras makt för att förråda den och trampa den under fötterna. Det nya är underskriften från Maurín-Nins parti. De f d spanska ”vänsterkommunisterna” har förvandlats till blott och bart en svans till ”vänster”-bourgeoisin. Det är svårt att tänka sig ett mer vanhedrande förfall!”<sup>141</sup>

Och därefter tillade han:

”I försöken att rättfärdiga sin politik pekar Maurín och Nin på det spanska valsyste­met som gör det ytterst svårt för ett nytt parti att ställa upp med oberoende kandidater ... Men detta argument är värdelöst. *Valteknik* kan inte rättfärdiga en förräderiets *politik*, vilket ett *gemensamt program med bourgeoisin innebär*.”<sup>142</sup>

Trotskij:s dialektiska spel är lustigt: POUM:s signatur betecknar han som ett förräderi, ungsocialisternas – som han hyst otroliga förhoppningar om – beklagar han och socialistpartiets – som han ansåg att man måste ansluta sig till – kommenterar han inte ens. Det räcker med att känna till att denna valallians, som Trotskij kritiserade så häftigt, godkändes i medlemsmöröstningar i december 1935 av 1 393 sektioner inom socialistpartiet – bara sju gick emot –, ett beslut som därefter ratificerades av UGT och ungsocialisterna. Varför förtjänade inte dessa organisationer en enda kritisk rad av Trotskij? Kanske såg han det som naturligt att de var *förrädare*. Men om så var fallet, varför då detta insisterande på att hans anhängare skulle ansluta sig till dem trots att de var *förrädare*?

<sup>139</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 130-131. [Fjärde Internationalens uppgifter i Spanien](#), 12 april 1936.

<sup>140</sup> I själva verket anslöt sig POUM aldrig till Folkfronten utan nöjde sig med att underteckna en valallians med övriga vänsterpartier. Granskar man ifrågavarande dokument kommer man att inse att det alls inte rörde sig om någon Folkfront. Georges Garnier har tusen gånger rätt när han skriver:

”I alla valtal använder sig Folkfrontens kandidater aldrig av Folkfronten för att mobilisera stöd – i sina memoarer skryter Largo Caballero med att aldrig ha använt detta uttryck i tal eller skrift under denna tid – utan hela tiden frigivning av de fångslade.” (Introduktion till Manuel Grossis bok *L'Insurrection des Asturies*, EDI, Paris 1972, s. 26).

<sup>141</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 123-124. [POUM:s förräderi](#), januari 1936.

<sup>142</sup> *Ibidem*, s. 126.

Låt oss titta på hur läget såg ut. De spanska arbetarna befann sig i en svår situation till följd av repressionen efter händelserna i oktober 1934 och drygt 30 000 av dess bästa företrädare hade fängslats. Det krav som var mest populärt, det som kom före alla andra, gällde amnesti för de fängslade. Men arbetarna var inte i stånd att tvinga högerregeringen till detta. Den oväntade upplösningen av parlamentet med åtföljande nyval tände förhoppningarna bland de spanska arbetarna och bönderna. Inte ens den anarkosyndikalistiska rörelsen, av tradition apolitisk, lyckades undkomma detta avgörande val, vilket en av dess skribenter medgav i följande ordalag:

”Vid möten med medlemmar som fortfarande är på fri fot [...] studerades den uppkomna situationen och för första gången i den frihetliga rörelsens historia enades dessa medlemmar om att det i rådande läge inte var möjligt att hålla fast vid den traditionella kampanjen för att inte gå och rösta. Den slutsatsen drog CNT:s och FAI:s medlemmar i Barcelona utan nästan några avvikande uppfattningar bortsett från några enskilda utan större betydelse. [...] Otvivelaktigt var det så att de 30 000 politiska fångarna betydde mer än alla andra överväganden och exemplet från Barcelona möttes av de stora medlemsmassorna runt om i Spanien som ett korrekt ställningstagande.”<sup>143</sup>

Så såg verkligheten ut också: de 30 000 fångarna tyngde de spanska arbetarnas samvete mer än varje doktrinärt hänsyn. Detta var orsaken till POUM:s beslut att delta i vänsterns valpakt. Flera år tidigare hade Trotskij själv skrivit: ”Ett revolutionärt parti grundar – på vinst och förlust – sin taktik på en uppskattning av förändringarna i massornas medvetande.”<sup>144</sup> Helt rätt. POUM kunde inte på grund av doktrinär renhet ta risken att isolera sig från den mäktiga strömning som uppstått eller slå dövörat till inför ett allmänt önskemål. I en kommentar flera år senare påminde Andrade, som för POUM:s räkning hade skrivit under det dokument som tillkännagav pakten, om detta speciella läge:

”Även om det fanns bedömningar som skulle kunna kallas pragmatiska bakom vårt beslut, exempelvis att utnyttja alla möjligheter att agera öppet och ta alla tillfällen att skapa kännedom om vårt parti och vårt program inför den breda allmänhet som väckts av den politiska kampen i samband med valet och samtidigt bekämpa alla illusioner om Folkfronten, gav POUM därigenom ett principiellt svar på det enhälliga önskemålet bland de spanska arbetarna att sätta sig upp mot militärens och kontrarevolutionens offensiv. Denna önskan var något som även delades av de antipolitiska inom CNT-FAI, som med sina röster skulle bli avgörande för valblockets seger i februari 1936.”<sup>145</sup>

<sup>143</sup> Diego Abad de Santillán, *a.a.*, vol III, s. 266-267.

<sup>144</sup> L Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 1](#).

<sup>145</sup> Juan Andrade, förord till Andrés Nins bok, *Los problemas de la revolución española*, s. 28. Andrade, som varit en av Trotskijs främsta anhängare i Spanien utsattes för ett hårt angrepp av denne: ”För några månader sedan utgavs i Madrid en bok av Juan Andrade, *La burocracia reformista en el movimiento obrero* (Den reformistiska byråkratin inom arbetarrörelsen) [...] Juan Andrade har skickat boken till mig två gånger, båda gångerna med varma dedikationer där han kallar mig sin ’ledare och läromästare’. Under andra omständigheter hade detta förstås bara varit glädjande. Nu är jag däremot tvungen att med största bestämdhet deklarera att jag aldrig någonsin lärt ut ’politiskt förräderi’ åt någon. Och Andrades agerande är inget annat än ’förräderi mot proletariatet till förmån för en allians med bourgeoisin’.” (L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 124.) I en kommentar till detta utfall skulle österrikaren Kurt Landau, f d trotskist och POUM närstående och slutligen mördad i Spanien av GPU, skriva: ”Att beteckna kamrater som förrädare är ett oförlåtligt politiskt brott. Det är lätt att inse vilka medel Trotskij skulle använda sig av om han inte bara hade tillgång till sin penna utan också hade makten.” (text återgiven i *Juin 36*, organ för de franska vänstersocialisterna, Paris den 26 maj 1939). Och vi vet ju att Trotskij – med Lenins medgivande – använde sig av sina maktmedel för att krossa matroserna i Kronstadt vars Kommun gick under den 18 mars 1921 på femtioårsdagen av Pariskommunens bildande och hur han – även då med Lenins samtycke – var med om att förbjuda de tendenser som uppstått inom bolsjevikpartiet – Demokratiska centralister och Arbetaroppositionen – samt ställa sig bakom repressionen mot mensjeviker och socialist-revolutionärer. I grunden delade han, i likhet med övriga bolsjeviker, Bucharins uppfattning att ”under proletariatets diktatur kan det finnas två, tre, ja ända upp till fyra olika partier, men på villkor att ett av dem har makten och att de andra tre sitter i fängelse”. [ Iglesias gör här flera fel, men det mest anmärkningsvärda är att han antyder att Trotskij, om han kunnat, skulle ha tagit till våldsmiddel för att tysta Nin & Co. Att Kronstadt skulle visa detta är sannerligen inte särskilt övertygande, ty oavsett vad man anser om Kronstadttupprörets berättigande så

De flesta historiker som ägnat sig åt revolutionen och det spanska inbördeskriget är eniga om den begränsade karaktären hos Folkfronten. Gerald Brenan skriver: ”Folkfrontspakten i Spanien hade bara handlat om en överenskommelse inför valet.”<sup>146</sup> Payne påpekade att det rörde sig om ”en bred valallians inom vänstern”.<sup>147</sup> John Brademas gjorde följande kommentar: ”Det stod klart att Folkfronten hade mycket begränsad räckvidd och med mål som helt inriktade sig på valet.”<sup>148</sup> Enligt Salvador de Madariaga: ”För det som hände sedan var pakten bara något på papperet.”<sup>149</sup> Franz Borkenau skrev: ”Det var underförstått att de partier och enskilda grupper som medverkade i denna allians inte var bundna av någon gemensam handlingslinje när valet väl var förbi.”<sup>150</sup> I själva verket var det bara kommunisterna, som lydde order av Tredje internationalen, som försökte göra Folkfronten till något mer än vad den var och kunde vara i Spanien. Den 17 april 1936 skrev partiets generalsekreterare José Díaz i *La Correspondencia Internacional*: ”Med undantag för kommunistpartiet [...] ser ledarna för alla andra partier inom Folkfronten den enbart som en valkoalition utan andra målsättningar.”

### **POUM och Folkfronten**

POUM hade vid upprepade tillfällen, och så tydligt som möjligt för att inte orsaka minsta missförstånd, förklarat sin syn på valpakten och Folkfronten, två helt separata frågor men som Trotskij och trotskisterna gjorde sitt bästa för att blanda samman – förmodligen för att göra sina överdrivna anklagelser mot Nin och Andrade mer trovärdiga. Från det ögonblick som Komintern efter sjunde kongressen började föra fram parollen om Folkfront i alla länder bekämpades denna politik av POUM som uttryck för att man övergivit klasständpunkten till förmån för samarbete med den bourgeoisie som kallades *demokratisk*. POUM upphörde inte med detta fram till inbördeskriget, som var just själva följden av den oförmåga de partier som ingick i Folkfronten uppvisat i kampen mot reaktionen. I god tid hade POUM förklarat att det stöd ledningarna för socialistpartiet och kommunistpartiet gav till Folkfronten ”innebär att man bromsar upp massornas marsch mot den socialistiska revolutionen”.<sup>151</sup>

Vi har redan konstaterat att flera av de historiker som ägnat sig åt händelserna i vårt land inte gick i de trotskistiska förenklingsarnas fälla, antagligen på grund av att deras mål inte varit att polemisera högt och ljudligt utan granska utvecklingen med öppna ögon. En av dem skrev mycket pregnat:

”POUM såg sig tvunget att underteckna pakten på grund av att det spanska valsyste­met gjorde det så gott som omöjligt för partiet att ställa upp med egna kandidater samt på grund av det utbredda önskemålet att få fångarna frigivna och spärra vägen för reaktionen. Så snart valet var över varnade

---

var det i alla fall ett *väpnat* uppror och det är väl inte så märkligt att bolsjevikerna använde våld för att slå ned det. Repressionen mot mensjevikerna och socialistrevolutionärer följde också efter att dessa tagit till våld mot sovjetmakten. Att tillgripa våld mot meningsmotståndare *utan* att dessa själva tillgripit våld är en helt annan sak och det återstår att visa att Trotskij skulle ha förespråk­at något sådant mot t ex POUM om han fått chansen, detta oavsett det hårda språket, som fö­rekom ofta i bolsjevikpartiet utan att det ledde till någon repression – det mest välkända är väl Zinovj­evs och Kamenevs ”förräderi” i oktober 1917, då de offentligt tog avstånd från det stundande upproret, vilket inte hindrade att de togs med i sovjetregeringen efter upproret segret.]

<sup>146</sup> Gerald Brenan, *a.a.*, s. 227.

<sup>147</sup> Stanley G Payne, *a.a.*, s. 181.

<sup>148</sup> John Brademas, *a.a.*, s. 160.

<sup>149</sup> Salvador de Madariaga, *España. Ensayo de historia contemporánea*, sjunde upplagan, E Sudamericana, Buenos Aires 1964, s. 446.

<sup>150</sup> Franz Borkenau, *El reñidero español*, Ed. Ruedo Ibérico, Paris 1971, s. 45. Engelska originalets titel: *The Spanish Cockpit* (1937)

<sup>151</sup> POUM:s exekutivkommitté, *Qué es y qué quiere el POUM* (Vad är och vad vill POUM), s. 13.

POUM det spanska proletariatet för Folkfronten [...]. Allt detta hade man redan förklarat, framför allt genom Nins insatser, innan pakten undertecknades.”<sup>152</sup>

Före och efter stod det klart för alla och envar att POUM var den mest obevekliga motståndaren till Folkfronten. T ex hade man sagt:

”Vår tolkning av Folkfronten står inte i motsättning till, vilket man hade kunnat tro, det faktum att POUM undertecknade det dokument som utgjorde grunden för agerandet i de allmänna valen den 16 februari 1936. Den handlade om en enkel pakt inför valet där huvudmålet handlade om amnesti.”<sup>153</sup>

I februari 1936 bara några dagar efter valet skrev Nin en artikel som inleddes på följande vis:

”Segern för den arbetar-republikanska sidan [...] innebär att det huvudsakliga målet uppnåtts: att sätta hinder i vägen för den påvliga reaktionen, för de grymma anförarna av repressionen i oktober samt amnesti för de 30 000 kämpar som suttit fängslade. Det är inte på minsta vis vår avsikt att förminska betydelsen av denna seger. Det som uppnåtts är omfattande, men vi skulle inte vara oss själva trogna om vi inte kom med några varningsord till arbetarna mot all ogenomtänkt optimism, alla troskyliga demokratiska illusioners avkomma, som oundvikligen kommer att leda revolutionen till katastrof. [Men] att kräva att arbetarklassen avsäger sig sina mest långtgående mål – krossande av bourgeoisins makt och erövring av makten – på grund av behovet av att ’konsolidera’ republiken vore brottsligt och ett förräderi. Översatt till normalt språkbruk innebär ’en konsolidering av republiken’ att göra det möjligt för bourgeoisin att konsolidera sitt klassvälde bakom republikanska former. Detta och inget annat är innehållet i Folkfrontens politik [...]. Med detta vill vi ha sagt att Folkfrontens politik inte svarar mot de livsviktiga intressena hos proletariatet och för revolutionen i nuvarande ögonblick.”<sup>154</sup>

En månad tidigare, i januari, hade en annan av POUM:s ledare skrivit följande:

”Taktiken med ’den antifascistiska folkfront’, som initierats i Frankrike och som utropades till universalmedel vid Kominterns sjunde kongress, är en defensiv hållning som karakteriseras av ett övergivande av det egna programmet och sökande efter stödjepunkter bland småborgerliga kretsar, arbetararistokratin och reformister av alla sorter efter att man först aktivt bidragit till att rubba och göra de verkligt kommunistiska och revolutionära krafterna obrukbara. [...] Vi anser att det historiskt avgörande problemet i vår övergångsepok inte står mellan fascism och borgerlig demokrati utan mellan fascism och socialism.”<sup>155</sup>

Och tre månader efteråt påpekade en annan partimedlem i en analys av Folkfrontens karaktär:

”Folkfronten är en konstgjord organism som upprättats på en instabil och långt ifrån solid grund. Där sammanstrålar fullständigt olika strömningar, uttryck för fullständigt heterogena klassintressen, och som när politiska mål och samhällseliga uppfattningar som är helt väsensskilda.”<sup>156</sup>

Trotsky och trotskisterna såg emellertid det faktum att POUM undertecknat valpakten som ett tillfälle att visa sitt häftiga motstånd mot det unga partiet i Spanien. Redan den 22 januari, bara några dagar efter undertecknandet av valpakten, skyndade sig Trotsky att publicera en kortfattad artikel<sup>157</sup>, där han talade om ”detta skamliga dokument”, ”förräderi mot proletariatet”, ”en förnedring och prostituerande av marxismen”, ”marxistisk enhet ... med bourgeoisin”, osv. Mer än någon grundläggande kritik av Folkfronten och valalliansen rörde det sig i själva

<sup>152</sup> Georges Garnier, *Presentación del libro de Manuel Grossi L'Insurrección des Asturies* (Introduktion till Manuel Grossis bok Upproret i Asturien), s. 28-29.

<sup>153</sup> POUM:s exekutivkommitté, *a.a.*, s. 13-14.

<sup>154</sup> Andrés Nin, ”Después de las elecciones del 16 de febrero” (Efter valet den 16 februari), tidskriften *La Nueva Era*, n° 2, Barcelona, februari 1936.

<sup>155</sup> Jordi Arquer, ”Frente Popular Antifascista o Frente Único Obrero?” (Antifascistisk folkfront eller arbetarnas enhetsfront?), *La Nueva Era*, n° 1, januari 1936.

<sup>156</sup> José Luis Arenillas, ”Qué es el Frente Popular?” (Vad är Folkfronten?), *La Nueva Era*, n° 4, maj 1936.

<sup>157</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 123-126. [POUM:s förräderi..](#)



verket om att ställa POUM vid skampålen för att ”kort och gott förvandlats till den borgerliga vänsterns svans” och ”som inte gör något annat än att underdånigt verkställa den politik som Kommunistiska internationalens sjunde kongress påtvingat alla sina sektioner”. Och med en mycket karakteristisk teatral vändning tillade Trotskij:

”I Spanien kommer det säkert att finnas riktiga revolutionärer som skoningslöst avslöjar Mauríns, Nins, Andrades och deras medhjälparens förräderi, och lägger grunden till en spansk sektion av Fjärde Internationalen.”

I en av sina oräkneliga profetior hade Trotskij än en gång hamnat fel: Ingen revolutionär, riktig eller inte, skulle ta avstånd från detta *förräderi* och inte heller bildades någon sektion av Fjärde internationalen.<sup>158</sup>

## 10. På väg mot 19 juli

I början av januari 1936 publicerade POUM:s huvudorgan en ledarartikel med profetiskt innehåll, där det bl a hette:

”Två vägar öppnar sig för oss och enbart två: antingen vägen mot socialism, mot en andra revolution eller en ljungande tillbakagång och seger för kontrarevolutionen [...]. Vi befinner oss nu en period av omfattande strider.”<sup>159</sup>

En korrekt bedömning, som man avsåg att basera sin politik på. I sitt första inlägg i parlamentet förklarade Maurín, som valts till deputerad för Barcelona:

”Det råder ingen tvekan, det står mellan två saker: antingen kommer socialismen eller fascismen att segra. Demokratien under tjugonde seklet, efter den ryska revolutionens triumf, i denna tid av sociala spänningar, politiska omvälvningar och imperialistiska krig, är bara ett kort övergångsskede mellan två mot varandra stående etapper. Frågan står: fascism eller socialism.”<sup>160</sup>

Samme Maurín hade i en artikel på samma sätt betonat:

”Mot socialister och kommunister finns en marxistisk sektor, vår, som utgår från standpunkten att vi står inför, inte en borgerligt-demokratisk revolution utan en demokratisk-socialistisk, eller för att vara mer exakt, en socialistisk. [...] Vår revolution är demokratisk och socialistisk på samma gång eftersom det segrande proletariatet kommer att tvingas att utgöra en stor del av den revolution som ankom på bourgeoisin samtidigt som man påbörjar den socialistiska revolutionen.”<sup>161</sup>

Trots att formeln inte kunde vara tydligare – demokratisk-socialistisk revolution eller för att vara mer exakt socialistisk – tillät sig Trotskij, som hade lätt för att jonglera med dialektiken, ge sig hän åt spetsfundigheter och än en gång gå till attack mot POUM:s ledare – Nin och Andrade uppträdde med ”föraktet hos konservativa filistéer”, Maurín ”verkar vara själva inkarnationen av en småborgerlig revolutionär, ytlig, kvicktänkt och ombytlig”, som ”inte studerar någonting, förstår föga och sprider förvirring omkring sig”; att Andrade, Nin och Maurín ”springer gemensamt efter Folkfronten”, osv. – och hävdade på fullt allvar att dessa tre kämpade för ”en demokratisk-socialistisk revolution, dvs för ett socialdemokratiskt förräderi”. Och för att ge en teoretisk motivering till detta förvirrade påstående påminde han om att Marx talat om ”det falska i begreppet ’socialdemokrat’”, vidare att ”socialismen kan inte underordnas demokratin” och att ”socialism – eller kommunism – är nog för oss”.

<sup>158</sup> Man skulle kunna påminna trotskisterna, som har sådan aptit på hänvisningar till Lenin, följande rader av Lenin som återfinns i en av hans mest kända böcker (*Vad bör göras?*): ”Endast den som inte litar på sig själv kan frukta för att ingå temporära förbund även med opålitligt folk, och inte ett enda politiskt parti skulle kunna existera utan sådana förbund.”

<sup>159</sup> ”El año crucial de nuestra revolución” (Ett avgörande år för vår revolution), *La Batalla*, 3 januari 1936.

<sup>160</sup> Joaquín Maurín, *Intervenciones parlamentarias*, Editorial Marxista, 1937.

<sup>161</sup> Joaquín Maurín, ”Revolución democrático-burguesa o revolución democrático-socialista?” (Borgerligt demokratisk eller socialistiskt-demokratisk revolution?), *La Nueva Era*, n° 4, maj 1936.

Därefter tillade han att ”den ’demokratiska’ revolution och den socialistiska befinner sig på olika sidor av barrikaderna” samt att ”den ’demokratiska’ revolutionen i Spanien personifieras av Azaña”. Han avslutade i affekterade termer; ”Vad innebär då denna syntes som kallas ’demokratisk socialistisk revolution’? Absolut ingenting. Det är bara en eklektisk röra.”<sup>162</sup>

### **Radikaliseringen bland arbetarna**

Valnederlaget för högern blåste, som väntat, på ett uppseendeväckande sätt nytt liv i arbetar- och bonderörelsen i Spanien. Utan att bry sig om Folkfrontens program – inte mer än ett uppblött papper som POUM förutsagt mot Trotskij – tog bönderna på många håll över den mark de arbetade på och förverkligade därigenom den jordreform som man väntat på sedan urminnes tider. Arbetarna för sin del inledde en omfattande rörelse för att driva igenom sina krav. Och på gatorna blev sammanstötningarna allt fler mellan embryon till arbetarmiliser – som framför allt bildats av unga socialister – och den spanska Falangens chockgrupper. Tiden mellan valet i februari och militärupproret i juli gav prov på växande oro. Under tiden ansträngde sig den republikanska regeringen för att upprätthålla en omöjlig balans mellan högern och vänstern, eller rättare sagt mellan reaktionärer och revolutionärer och försökte undvika alla åtgärder som kunde rubba den bräckliga stabiliteten i samhället. Man ville placera sig över klasserna och i själva verket flöt man omkring i ett tomrum.

I en artikel publicerad strax före händelserna i juli sammanfattade Nin läget på följande vis:

”För de borgerliga demokraterna är revolutionen avslutad. För arbetarklassen befinner den sig under utveckling. För de förra måste därför alla aktioner som syftar till att driva på den revolutionära processen slås ned beslutsamt. För de senare är det en oundviklig plikt att påskynda processen och förse den med en kraftfull rytm. [...] Medan den nuvarande regeringen för de borgerliga demokraterna, småborgarna och de republikanska kommunisterna är folklig och ’antifascistisk’ är denna regering i marxisternas ögon borgerlig till såväl klassinnehåll som politik. [...] Följaktligen får proletariatet inte, utan att svika sina klassintressen som i detta historiska ögonblick sammanfaller med de allmänna intressena i landet, bromsa in sitt kamp [...]. Om arbetarklassen lånar öronen till de sirensånger som uppmanar till att lägga ned kampen i ett läge då det är mer nödvändigt än någonsin att vara utrustad med alla slags vapen skulle det direkt hjälpa bourgeoisin att stärka sitt utsugarsystem, lägga grunden för en kraftig statlig mekanism med demokratisk etikett och, tack vare den oundvikliga besvikelsen bland folket och bana väg för den diktatur av fascistiskt slag”.<sup>163</sup>

Om denna intressanta period, som varade bara knappt fem månader men som karakteriserades av en klar radikaliserings bland de spanska arbetarna, känner vi bara till en Trotskij-text daterad den 12 april<sup>164</sup>, ett par brev till Victor Serge den 3 och 5 juni<sup>165</sup> och ytterligare ett den 16 juli till den trotskistiska organisationen i Nederländerna.<sup>166</sup> Det första bidraget inleddes med en korrekt bedömning: ”Läget i Spanien är åter revolutionärt.” Men återstoden utgår från så på förhand bestämda antaganden att den förefaller klart vid sidan av de politiska realiteter som var för handen. Än en gång hemföll han åt sin benägenhet att bedöma de spanska

<sup>162</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 130-131 [[Fjärde Internationalens uppgifter i Spanien](#), april 1936]. Vi har noterat att det i denna utgåva på spanska på Ruedo Ibérico försvunnit några intressanta rader med förvånansvärda påståenden som exempelvis att ”den demokratiska revolutionen är redan genomförd i Spanien” (se *La revolución española*, s. 296.) Där borde han ha förklarat vad han menade med demokratisk revolution för att verkligen kunna se om den genomförts i vårt land. I övrigt inser den uppmärksamme läsaren att Trotskij i detta fall inte har något annat att komma med än eklektisk gallimatias. Vad har dessa meningslösa subtiliteter om socialdemokrater och socialdemokrati med POUM:s syn på *den demokratisk-socialistiska revolutionen* att göra? Ingenting, tusen gånger om.

<sup>163</sup> Andrés Nin, ”La acción directa del proletariado y la revolución española”, *La Nueva Era*, n° 6, juli 1936.

<sup>164</sup> ”Qué deben hacer los bolcheviques-leninistas españoles?” (Vad bör de spanska bolsjevik-leninisterna göra?), *Escritos sobre España*, s. 129-132. [[Fjärde Internationalens uppgifter i Spanien](#) (12 april 1936)]

<sup>165</sup> *La révolution española*, s. 300-302. [Är ett närmande till Nin möjligt?](#) (juni 1936)

<sup>166</sup> *Ibidem*, s. 304-307. [POUM och folkfronten](#) (16 juli 1936)



politikerna utifrån historiska paralleller. Således var Alcalá-Zamora nu Hindenburg före nazisternas maktövertagande och samtidigt ”representant för den bonapartistiska jämvikten”; hans avsättning – den banala följden av en parlamentarisk manöver från Prietos sida – blev till inledningen på ”en tillspetsad revolutionär period”. Men hade vi inte kommit överens om att undertecknandet av valalliansen och upprättandet av Folkfronten bundit arbetarna till den borgerliga vänstern och satt stopp för revolutionen?

Resten av artikeln upprepar de sedvanliga utfallen mot tidigare trotskistiska kamrater, som nu förvandlats till *förrädare* på grund av att de inte godtagit hans politik. Om de inte bildat POUM och hade fortsatt som den spanska sektionen av Fjärde internationalen, ”med en korrekt politik” – Aladdins magiska lykta! – skulle de enligt Trotskij ”idag ha kunnat stå i ledningen för det spanska proletariet”. Och sedan fortsatte han: ”I Spanien kan ett marxistiskt agerande endast börja med ett oförsonligt fördömande av Andrés Nins och Andrades hela politik, som var och fortsätter att vara inte bara felaktig utan också kriminell.” För Trotskij framstår därför POUM som huvudfienden på den politiska scenen. Det var organisationen redan vad stalinisterna beträffade och nu skulle den bli det för trotskisterna. Förutom dessa attacker, klara och tydliga, är artikeln i övrigt abstrakt och blott och bart frasmakeri: ”mäta temperaturen bland massorna och inte temperaturen i parlamentariska klickar”, ”samlas under Fjärde internationalens fana”, ”vara närvarande i varje strid”, osv. Vad beträffar de båda brev han skrev till Victor Serge och det som han skickade till de nederländska trotskisterna vore det nästan bäst att låta tystnaden råda.<sup>167</sup>

Frågan inställer sig om det inte förutom de djupa politiska meningsskiljaktigheterna också fanns något annat bakom Trotskijs orubbligt omedgörliga inställning till POUM: förbittring. Ingen ska komma och säga att psykologiska faktorer inte har något med politik att göra, eftersom politik – bra eller dålig, det spelar ingen roll i detta fall – är något som utförs av mänskliga varelser som inte kan frigöra sig från den egna psykologin. Allt som POUM gjorde efter att ha bildats mot Trotskijs vilja framstod för honom som felaktigt, som irrläror, antibolsjevickiskt, antileninistiskt, centristiskt och *tutti quanti*. Det råder inget tvivel om att känslorna gjorde honom blind och fick honom att flöda av agg gentemot de gamla spanska trotskister, som beslutat att gå en annan väg än den han pekat ut. Så länge som meningsskiljaktigheterna rymdes inom den trotskistiska organisationen kunde Trotskij diskutera på ett mer eller mindre våldsamt sätt. Men när POUM väl bildats förvandlades debatten till angrepp och fördömanden och denna ack så typiska bolsjevickiska last att beteckna den som vågade opponera sig som förrädare. Det har gått tre sekler sedan Bossut slog fast att den som hyser en uppfattning, dvs den som reflekterar på egen hand är en avfälling. I Trotskijs ögon var således de som bildat POUM avfällingar trots att de med sina verkliga och inbillade brister stod honom närmare än någon annan organisation i Spanien.

### **Socialister, anarkosyndikalister och kommunister**

Långt mer intressant än alla sådana utbrott och förolämpningar från Trotskijs sida, som bara kunde tjäna som andlig spis för hans fåtaliga och trofasta följeslagare, är det när allt kommer omkring att ha kännedom om läget under denna betydelsefulla period inom de största organi-

<sup>167</sup> Alla tre ägnades åt attacker, utan minsta hänsyn, på Andrés Nin. Låt oss ta några exempel: om denne slagit sig ihop med Mauríns så organisation var det för ”att det gav honom möjlighet till en bekväm tillvaro”; Nin ”visade han sig under hela revolutionen vara en helt passiv dilettant som inte på minsta sätt tänkte på att verkligen delta i masskampen”; ”han nöjde sig med små artiklar som varit mycket kritiska till stalinisterna, socialisterna, osv, vilket i dag är något ganska lättköpt”; han har bara ”ägnat sig åt sin egen passivitet, sin egen futila politiska bekvämlighet, där inga viktiga händelser får störa hans kritiska ’amatörmässiga’ verksamhet”; för övrigt ”begriper han inget vare sig av revolutionär politik eller marxism”, osv. Vi kan än en gång påminna oss om Kurt Landaus korthuggna och träffsäkra kommentar: ”Det är lätt att föreställa sig vilka metoder Trotskij skulle ha använt sig av om han inte bara haft pennan utan också makten.” [ Se kommentarer till not 145 ovan ]

sationerna i Spanien, där den accelererande utvecklingen ofrånkomligt avspeglade sig. För på samma gång som arbetarna radikaliserades skedde också en uppgång för de reaktionära krafterna. I själva verket hade erfarenheterna från den s k *bienio negro* och resultatet av valet i februari övertygat den kontrarevolutionära sektorn – militärer, falangister, monarkister och carlister – om nödvändigheten av att lämna den parlamentariska vägen och direkt inrikta sig på den hårda linje som i deras ögon var enda sättet att krossa den arbetarrörelse, som för varje dag som gick blev alltmer besluten att driva sina revolutionära strävanden till det yttersta. Av denna anledning finns skäl, jag upprepar det, att kasta ett öga på dess viktigaste organisationer.

Vad beträffar socialistpartiet sammanföll det förvärrade politiska läget med en djup kris internt, något som inletts ett par år tidigare och som orsakades av konfrontationen mellan en sektor ledd av Largo Caballero och som kunde få majoritet. Denna flygel ansåg att samarbetet med republikanerna var över och hävdade att arbetarklassen skulle ta makten. Mot denna stod en flygel som kanske var i minoritet, även om man fortfarande kontrollerade ledningen för partiet och dess dagstidning. Denna flygel leddes av Indalecio Prieto och var anhängare till att förnya den tidigare alliansen med de republikanska demokraterna och inskränka sig till ett försvar av republiken mot den reaktionära faran. Dessutom fanns ytterligare en sektor, men klart mindre, ledd av Besteiro och dennes politiska vänner. De stod dock vid sidan av den bittra fraktionskampen: man hade alltid varit emot regeringssamarbetet men ansåg å andra sidan inte att tiden var mogen för att uppmana arbetarklassen att ta makten med våld.

I sina anföranden hävdade Largo Caballero, precis som *Claridad* – den tidning som var tendensens huvudorgan och som blivit daglig, att Folkfrontens program inte kunde lösa Spaniens problem och att det var nödvändigt att införa proletariats diktatur. Samtidigt hade Largo Caballeros anhängare bidragit till att begrava Arbetarallianserna för att ägna sig åt att odla vänskapen med kommunisterna. De gav sitt stöd åt sammanslagningen av den obetydliga landsorganisationen CGTU (Confederación General del Trabajo Unitaria) och socialisternas UGT samt förespråkade en sammanslagning av de socialistiska och kommunistiska ungdomsorganisationerna. Dessutom var de för att socialistpartiet och kommunistpartiet skulle gå samman i en enda organisation. De var övertygade om att det ovedersägliga anseende Largo Caballero åtnjöt bland arbetarna skulle räcka för att alla dessa sammanslagningar skulle gynna honom och att han skulle bli den ende och oomstridda ledaren. Det man i själva verket lyckades med var att reducera socialisternas inflytande och underlätta det vinglande och underjordiska arbete kommunistpartiet ägnade sig åt. Detta skulle med kraft tränga in i UGT och ta kontrollen över det nybildade *Juventudes Socialistas Unificadas*. Det minsta man kan säga är att Largo Caballero lyckades uppnå motsatsen till vad han talade om, om det nu var så att han över huvud taget hade något konkret att komma med.

Som noterats hade anarkosyndikalismen en betydande del i vänsterns valseger i februari och nu verkade man inse att det inte tjänade något till med lokala uppror på initiativ av FAI:s anarkistiska grupper. Den 1 maj inledde CNT sin kongress i Zaragoza, där representanter för 600 000 medlemmar var samlade. Det var långt mindre än på andra kongresser men mer än man kunde vänta sig på grund av den kris man genomlevt. Den förfärliga repression man utsatts för åren innan, de besvikelser som orsakats av misslyckandena för de resningar man obetänkt gett sig in i orsakade en del skada men inverkade inte på entusiasmen. På denna kongress avgjordes slutgiltigt frågan om *los treintistas*, alla fackliga organisationer som uteslutits på grund av att man ogillat FAI:s taktik återfick medlemskapet. Och kritik mot det tidigare agerandet saknades inte. Exempelvis förklarade en delegat från Pasajes:

”Det är nödvändigt att säga att den 8 januari [det syftar på rörelsen den 8 januari 1933 då den frihetliga kommunismen utropades i flera byar i Levante och Andalusien] var ett misstag, landsorganisationens första revolutionära misstag. [...] I januari togs ingen hänsyn till arbetarna. Januari för-

blev begränsat till några enstaka ställen. Under förberedelserna handlade det mer om djärvhet än om andra oundgängliga inslag som organisation och läget. [...] Vi tog inte hänsyn till att proletariatet som levtt sju år under diktaturen med nödvändighet skulle hysa illusioner om demokratin och att det skulle ta tid för dem att få upp ögonen för villfarelserna och ansluta sig till de revolutionära leden.”<sup>168</sup>

Det saknades förvisso inte röster som var av motsatt uppfattning. Exempelvis klagade en delegat från Sanjurjo i följande ordalag:

”Sedan oktober har organisationen förändrats radikalt. Det anarkistiska blod som strömmade genom våra ådror har minskat avsevärt om det inte helt försvunnit. Om det inte kommer till stånd en frisk motreaktion kommer CNT snabbt att röra sig mot den mest kastrerade och obehagliga reformism. CNT av idag är inte samma som 1932 och 1933”<sup>169</sup>

”Men ingen bekymrade sig heller om att klargöra vilken linje som skulle följas inför de händelser som närmade sig. Än en gång skulle anarkosyndikalismen förlita sig på improvisationer. I resolutionen om CNT:s ideologiska mål hette det: ’vi går inte i fällan att som politikerna komma med definitiva lösningar på alla frågor. [...] När vi drar upp riktlinjerna för den frihetliga kommunismen framställer vi den inte som ett enda program, som inte kan förändras. Förändringarna kommer att följa helt logiskt och det är just behoven och erfarenheterna som kommer att tala om vilka det blir fråga om.’”<sup>170</sup>

Och sedan följde en idyllisk beskrivning av den frihetliga kommunismen. CNT undvek åter frågan om makten; i stället diskuterades hur man skulle se på naturist- och nudistgrupper ”som var fientligt inställda till industrialismen”. Det behöver inte sägas att CNT, och med den hela den revolutionära rörelsen i Spanien, några månader senare skulle få betala ett högt pris för denna undervärdering av den konkreta verkligheten – politiskt och ekonomiskt.

Kommunistpartiet kunde under denna period slutligen – tack vare bildandet av Folkfronten och den naiva underskattning Largo Caballero gjorde sig skyldig till, vilket var fallet med hela hans tendens – förvandlas till en politisk kraft med visst inflytande, även om medlemsantalet var mycket lågt jämfört med socialister och anarkosyndikalister. Sammanslagningen av de socialistiska och kommunistiska fackföreningarna gjorde att man, trots de senares svaga fackliga förankring, skaffade sig positioner som man senare skulle dra fördel av. För kommunistpartiet var sammanslagningen av ungdomsorganisationerna av större betydelse, den nya organisationen skulle omedelbart kontrolleras av kommunisterna eller rättare sagt av Komintern. Samtidigt satsade man på att stärka Folkfronten tack vare sina relationer med vänsterrepublikanerna och sitt otvetydiga stöd till regeringen. På detta sätt uppfyllde man de uppgifter man fått av Moskva efter Kominterns sjunde kongress. En antifascism som helt skedde i den borgerliga demokratis namn, övergivandet av tidigare paroller om sovjeter och betoningen av att tiden inte var inne för någon socialistisk revolution stämde väl med partiets strävan efter att till varje pris samarbeta med republikanerna. Partiets generalsekreterare José Díaz skulle skriva:

”Vi måste bekämpa alla sorters uttryck för överdriven otålighet och mot alla försök att splittra Folkfronten i förtid. Vi har fortfarande lång väg att gå tillsammans med vänsterrepublikanerna.”<sup>171</sup>

Med sitt dubbelspel förminskade man samtidigt skillnaderna gentemot vänstern kring Largo Caballero – som ju var för att arbetarna skulle ta makten –, man tryckte på att det var nödvändigt att denne tog över socialistpartiet, eftersom kommunistpartiet skulle bli den som gynnades mest av en splittring där, vilket också blev fallet. Man intensifierade propagandan

<sup>168</sup> José Peirats, *La CNT en la revolución española*, vol I, Ed. Ruedo Ibérico, Paris 1971, s. 120.

<sup>169</sup> *El Congreso confederal de Zaragoza*, Ediciones CNT, Toulouse 1955, s. 145-146.

<sup>170</sup> José Peirats, *a.a.*, s. 125-126.

<sup>171</sup> José Díaz, ”Cómo ha contribuido el Frente Popular al triunfo electoral de España? (Vilket var Folkfrontens bidrag till valsegern i Spanien?), *La Correspondencia Internacional*, Madrid, 17 april 1936.

på ett dittills aldrig skådat sätt tack vare till synes obegränsade resurser och där samordnades stödet till den borgerliga regeringen med att man gick emot arbetarna på ett sätt som inte var befriat från demagogiska inslag. Den politiska närsyntheten var obotlig. Den 12 maj, två månader före militärkuppen, slog partiets dagstidning *Mundo Obrero* fast: ”Den fascistiska reaktionen, som besegrats genom det arbetande folkets initiativ, använder sig av alla metoder, särskilt terrorism.” Medlemsantalet fördubblades mellan januari och maj och gick från 30 000 till 60 000. Det var fortfarande inte mycket, men genom sin omåttliga parlamentariska representation få in en fot i landets politiska liv. De nya medlemmarna rekryterades främst bland de mest efterblivna sektorerna, framför allt bönder, eftersom de mest medvetna arbetarna i industriregionerna fortsatte att hysa stark misstro till kommunistpartiet, något som kanske spädades på av den radikala förändringen av partiets politik. Det enda som var oföränderligt bland kommunisterna var dess villkorlösa trohet mot Sovjetunionen.

## 11. Inbördeskriget och Revolutionen

Den 19 juli 1936 gick den spanska reaktionen, med armén som murbräcka, till attack i de största städerna, en uppföljning av den resning som inletts i Marocko några dagar tidigare. Nu stod på ett tragiskt vis all vanmakt hos den republikanska regeringen, det totala misslyckandet för Folkfronten – som kommunisterna stödde – i öppen dager. Man hade inte ägnat sig åt annat än att bromsa in arbetarklassens krav samtidigt som man låtit högerns kontinuerliga sammansvärjning pågå. Ytterst var det också utslag av Largo Caballero-tendensens närsynthet, som omedvetet spelat på ett fiasko för republikanerna utan att kunna förutse militärkuppen. Varningssignaler hade inte fattats, inte heller offentliga avståndstaganden, men inom regeringen hade inte funnits en enda minister kapabel att med energi vidta nödvändiga åtgärder för att förhindra resningen. Ingen åstadkom något annat än retorik och då i första hand Azaña, republikens president. Det står klart att man fruktade en militärkupp, men man fruktade än mer en socialistisk revolution och sin förblindelse trodde man att militärkuppen skulle vara ännu en mindre historia, liknande den som general Primo de Rivera stått för 1923, dvs blott och bart *un pronunciamiento*, lite vapenskrammel. Historien hade inte lyckats lära dem särskilt mycket.

De flesta organisationerna i landet, inklusive arbetarnas, kunde inte förstå det självklara: att utvecklingen i Spanien tider efter valet i februari inneburit ett parallellt uppsving för de båda antagonistiska krafter som var ute efter hegemoni och därför oundvikligen måste kollidera. Det handlade således inte om att en klass stärktes medan den andra försvagades, som varit fallet i andra revolutioner i andra länder, utan om två mot varandra stående klasser som gjorde en avvägning av styrkeförhållandena inför slutstriden och överlade om hur man definitivt skulle skaffa sig övertaget. Nu var det de kontrarevolutionära styrkorna som först gått till attack. Även om det är sant att arbetarna svarade på ett fullgott sätt och lyckades på några ställen övergå från defensiv till offensiv var det ändå avgörande att det var reaktionen som bestämt sig för att slå till. Av detta skäl stod arbetarna den 19 juli från första stund inför enorma svårigheter, i synnerhet som arméledningen förberett resningen minutiöst. Ändå skulle de första dagarnas begeistring förblinda allt kritiskt tänkande. Nästan alla tyckte sig få en bekräftelse på den optimism som efter strejkrörelsen i Frankrike i juni lett till en oemotståndlig revolutionär flodvåg. I själva verket var det dock så att dessa händelser, som uppstått i otakt med historiens gång, dolde en tillbakagång eftersom fascismen och reaktionen börjat sprida sig i en stor del av Europa.

### **Statens sammanbrott och revolutionens betydelse**

Den militära resningen i Marocko och att den därefter spred sig till hela Spanien förvånade dem som snurrade kring de republikanska institutionerna och även nog så många arbetarledare. Regeringen avgick skyndsamt, ett försök att få till stånd en uppgörelse med kupp-

makarna misslyckades och staten föll ihop som ett korthus för minsta vindpust och republiken stod utan något som helst skydd mitt i ovädret. Från detta ögonblick fanns i en halvan av Spanien ingen annan auktoritet än upprorsarmén, i den andra halvan hade makten förflyttats ut på gatorna. I den senare delen, där militärens resning misslyckats, upplöstes försvarsmakt, polis och administration fullständigt, dvs allt som utgjort statens grundvalar. Inte heller arbetarnas organisationer hade planerat för något i stånd att fylla det tomrum som uppstod genom händelseutvecklingen. Man måste ha upplevt dessa dagar för att kunna förstå den genuina frihetskänsla som gick att andas in med djupa andetag. Det gällde att improvisera allt och allt improviserades också, väl eller illa, fast oftast illa. Men man skulle ändå kunna hävda att det hela gick bättre när det var revolutionär improvisation som fick gälla än när man senare återupprättat institutioner och andra delar av statsapparaten.

Fremsta syftet med den militära resningen var att göra slut på den revolutionära rörelsen. På de ställen där den inte segrade ledde det till motsatt effekt: Pandoras ask öppnades och revolutionen spred sig som en löpeld. Nu måste man ändå komma med vissa nyanseringar när man talar om den spanska revolutionen, det har funnits tendenser att göra den till något större än vad den var. Revolutionen genomfördes huvudsakligen i Katalonien och Asturien, om man inskränker sig till industriområdena där, men också i jordbruksområdena i Aragonien och Levante; Madrid var ett särfall, staden skulle inom några veckor bli belägrad, och Baskien, där de borgerliga nationalisterna dominerade, upplevde inte minsta revolutionära förändring. Att tala om den spanska revolutionen i juli innebär därför att man i första hand tänker på det scenario som utspelades i Katalonien och Asturien, två regioner där för övrigt kommunisternas nästan obefintliga inflytande innebär att de inte kunde bromsa revolutionära initiativ på samma sätt som man från första stund försökte göra runt om i den republikanska zonen. De var i själva verket ute efter att åter tillämpa folkfrontspolitiken för att därigenom sudda ut alla revolutionära drag och lugna de västliga demokratierna, vars vänskap var viktigt för Stalin. Det kan ändå sägas att även om den spanska revolutionen var geografiskt begränsad blev den den mest djupgående och snabbaste som historien upplevt.

Nin hade därför rätt när han i ett tal i Valencia i början av augusti hävdade att det rörde sig om ”en mer djupgående proletär revolution än själva ryska revolutionen”. Detta medgav också Trotskij delvis några månader senare:

”Det spanska proletariatet utvecklade en förstklassig militär kapacitet. Genom sin speciella tyngd i landets ekonomi, genom sin politiska och kulturella nivå, stod det spanska proletariatet från revolutionens första dag inte under utan över det ryska proletariatet i början av 1917.”<sup>172</sup>

Proletariatet skapade egna miliser, polis och rättsväsende samtidigt som man omorganiserade ekonomin via fackföreningarna; bönderna för sin del lade beslag på mark och upprättade kollektiv. På sina håll omvandlades samhällsordningen oerhört genomgripande och snabbt. Detta var de spanska arbetarnas styrka samtidigt som svagheten bestod i att de omedelbart konfronterades med inre och yttre fiender: Francosidans arméer, de kapitalistiska staterna, Sovjetunionen, stalinisterna. De senare ville i den republikanska zonen inskränka sig till försvar av demokratin. I viss mening var revolutionen belägrad från första stund.

Och så måste det vara eftersom revolutionen inte var beredd att hejda sig inför något eller någon. Inte bara kapitalisterna exproprierades utan även småbourgeoisin, dvs hantverkare och småföretagare, köpmän och affärsmän. En författare som noga studerat den spanska revolutionens inledning har sagt:

<sup>172</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 185. [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#) [december 1937 – det är något märkligt att som förf. om detta Trotskij-citat skriva ”några månader senare” – eftersom Nins uttalande är från augusti 1936, dvs över ett år tidigare! ]

”I de provinser där resningen misslyckats tog arbetarna från de båda fackliga organisationerna, socialistiska UGT och anarkosyndikalistiska CNT, över större delen av ekonomin... Jordegen- domarna exproprierades, några kollektiviserades medan andra fördelades mellan bönderna. Notariehandlingar och egendomsregister brändes... Järnvägar, spårvagnar och bussar, taxibilar och båtar, elbolag, gas- och vattenbolag, verktygs- och bilfabriker, gruvor och cementtillverkare, textil- och pappersindustri, verkstads- och kemisk industri, glasbuteljfabriker och parfymbolag, livs- medelstillverkare och bryggerier samt en rad andra företag, övertogs eller kontrollerades av arbetarkommittéer ... Biografer och teatrar, tidningar och trycksaker, varuhus och hotell, restauranger och barer övertogs eller kontrollerades på liknande sätt ...”<sup>173</sup>

De ekonomiska förändringarna i stad och på land inskränkte sig inte till enbart de mest framträdande delarna av samhället.

Statens sönderfall innebar också att alla de spärrar försvann som kunde få arbetarna att stanna upp halvvägs och inte fullborda omvandlingen av ekonomin. I ett annat anförande, i Barcelona den 6 september, sade Nin:

”Vi har en hård och svår kamp framför oss, kamrater, men vi har redan åstadkommit mycket. Arbetarklassen i Katalonien, de spanska arbetarna, har på några veckor av kamp visat sin offervilja och sin organisatoriska förmåga. Ni tycker kanske att det inte är något att komma med att på bara några veckor ha klarat av att förstöra en hel armé, förstöra dess funktionssätt, dess disciplin och bygga upp en ny armé? Ni tycker kanske inte att det är något, kamrater, att arbetarklassen trots den ekonomiska oredan lyckats få ordning i företagen så att alla offentliga tjänster fungerar och livet fortgår normalt som ni alla kan se? Jag säger er att det arbetarklassen i vårt land genomfört ger anledning till de största tänkbara förhoppningar.”<sup>174</sup>

Men det måste tilläggas att ytterst var arbetarklassen beroende av hur dess organisationer agerade.

### **CNT:s betydelse**

De anarkosyndikalistiska massorna kämpade, trogna sin revolutionära tradition, oförväget och heroiskt för att hindra den militära resningen från att segra. För dem handlade det inte om att försvara den Folkfront de tidigt med berätt mod struntat i eller den republik som utsatt dem för förföljelser in i det sista före den 19 juli, utan snarare och framför allt att stå upp mot den mest omedelbara och farligaste fienden. Därigenom visade de en klar klasskänsla. Deras agerande blev avgörande framför allt i Barcelona. Efter denna första och betydelsefulla seger skyndade CNT sig att bilda väpnade miliser som skickades ut till de olika frontavsnitt som höll på att uppstå i kriget samtidigt som man bakom fronten införde en revolutionär ordning där dess fackliga organisationer utan att spilla någon tid började organisera produktionen. På båda dessa områden – ekonomin och kriget – improviserade anarkosyndikalisterna med imponerande resultat, de väntade inte på order uppifrån; initiativförmågan ledde i vissa avseenden till rena under. Dessvärre hade deras främsta ledare ingen aning om vad som skulle göras på det politiska området, som också var av högsta prioritet, och skulle lida ett bedrövtligt skeppsbrott.

En kännare av anarkosyndikalismen har förklarat det som hände på följande sätt:

”I Katalonien, i synnerhet, behövde staten inte störtas; den hade sjunkit ihop på egen hand. Och trots detta utbröt panik bland de mest framstående medlemmarna av den anarkistiska rörelsen. Inte

<sup>173</sup> Burnett Bolloten, *La revolución española (Las izquierdas y la lucha por el poder)*, Ed. Jus, Mexiko 1962, s. 42-44. [ Det finns en nyare, utvidgad utgåva av detta arbete, publicerad 1989 under titeln *La Guerra Civil Española: Revolución y Contrarrevolución*. Den är delvis översatt till svenska på marxistarkivet: [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) ]

<sup>174</sup> Nins tal ingår i boken *Los problemas de la revolución española*, s. 183-184. Svensk översättning: [Det spanska proletariatet inför den pågående revolutionen](#)

så att de fruktade att bli slagna eller hamna i strid, de hade redan visat att de kunde slåss och räkna med att bli dödade; inte heller plågades de av de mest brådskande frågorna eftersom de visste att arbetarnas och böndernas organisationer garanterade att samhällslivet skulle fortsätta och förbättras. Men de måste fylla olika uttryck för tomrum, karaktären på de internationella relationerna, det som var obekant i modern krigföring och allt detta skapade plötsligt ett mindervärdeskomplex. De ansåg sig inte ha någon som helst fallenhet för de klassiska uppgifter som ankommer på staten: ekonomin, diplomatin, utrikeshandeln, att leda kriget.”<sup>175</sup>

En spansk anarkist har sammanfattat det läge som uppstått och lägger betoningen på det speciella läge anarkosyndikalismen hamnat i:

”Efter den 20 juli var en av de mest avgörande faserna avslutad; centralregeringen och La Generalitat befann sig under upplösning; folket var herre över nationens och sitt eget öde, CNT och FAI hade visat sig vara den dominerande kraften. Nu uppstod behovet av att ge uttryck för den revolutionära ordningen. Den anarkistiska rörelsen, som hade det absoluta herraväldet, stod nu inför sitt kanske största dilemma.”<sup>176</sup>

I själva verket såg sig anarkosyndikalismen tvingad att gå från rena idealistiska spekulationer till att rätt och slätt utgå från konkreta fakta. Nu gick det inte längre att bara propagera om den frihetliga kommunismens stora förträfflighet, utan att komma med precisa riktlinjer för hur revolutionen skulle segra. För första gången i historien var anarkismen herre över situationen i en klar industriell region. Två vägar, och enbart två, stod till buds: att agera i konsekvens med sin ideologiska historia och definitivt likvidera all statsmakt eller ta över denna – ensamma eller tillsammans med andra arbetargrupper – och använda den som ett redskap för kampen. Paradoxalt nog hittade man emellertid en tredje väg, den mest oväntade och sämsta: tillåta att statsmakten bestod, underlätta dess återuppbyggnad och göra det möjligt för andra krafter, med intressen direkt motsatta revolutionens, att ta över den. Anarkismen i Spanien blev därigenom fånge i den nu återupprättade statens mekanismer och det som skulle hända senare, dvs att alla revolutionära erövringar obevekligt likviderades, blev mer eller mindre ödesbestämt. För en sak stod klar: den spanska revolutionens öde hängde på den politik CNT och FAI valde att följa.

Flera år senare när tiden var inne för en summering skrev den anarkistiske skriftställaren Santillán, som hade haft en betydande roll för anarkisternas politik under den spanska revolutionen: ”Vi hade kunnat gå vår egen väg, driva igenom våra yttersta önskemål, förklara Generalitat för helt överspelat och införa en sann folkmakt i dess ställe; men vi trodde inte på diktaturen när den utövades mot oss och vi ville inte ha den när det var vi som kunde utöva den till förfång för andra.”<sup>177</sup> För García Oliver, en annan av anarkisternas ledare, stod frågan på följande sätt: ”Antingen frihetlig kommunism, som är lika med anarkistisk diktatur, eller demokrati, som är lika med samarbete.” Och för att ytterligare understryka detta skrev han:

”CNT och FAI bestämde sig för samarbete och demokrati, tog avstånd från revolutionär totalitarism som skulle ha lett till att revolutionen kvävdes av anarkisternas och CNT:s diktatur. Man förlitade sig på den katalanska demokratins ord och personligheter och behöll och understödde Companys som president för la Generalitat.”<sup>178</sup>

För att tala klarspråk: anarkisterna hade haft revolutionens öde i sina händer, men lät den glida iväg. Hur långt borta var inte de väpnade upproren från 1932 och 1933 då man ville införa frihetlig kommunism! Då varken samhället eller naturen står ut med tomrum åter-

<sup>175</sup> Luis Mercier, *L'incroyable anarchisme* (Den oförstörbara anarkismen), Union Général d'Éditions, Paris, 1970, s. 120.

<sup>176</sup> José Peirats, *a. a.*, s. 158.

<sup>177</sup> Diego Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra* (Varför vi förlorade kriget), Ediciones Imán, Buenos Aires, 1940, s. 169.

<sup>178</sup> Se boken *De julio a julio* (Från juli till juli), utgiven av *Tierra y Libertad* i juli 1937, Barcelona.

upprättades den gamla borgerliga makten när den revolutionära politiska makten uteblev. Och ledningen för anarkisterna, som inte ville gå med på någon revolutionär makt på grund av att den innebar *diktatur* såg nu med blida ögon på bourgeoisins makt som innebar ... *demokrati*. Därigenom kastade man över bord årtal av obeveklig apolitisk hållning. Mercier, som citerats tidigare, kommenterar skarpsinnigt:

”Att anarkisterna gick med på att en officiell republikansk regering återupprättades, under förvändning att denna bara skulle betyda något på ytan eftersom den fackliga rörelsen satt på den verkliga makten, utgjorde första steget mot en form av kapitulation. Den officiella staten växte snabbt tack vare mobilisering av alla kontrarevolutionära eller icke revolutionära element. Från att inledningsvis ha varit så svag stärktes den genom det sovjetiska ingripandet och intrigerna från den demokratiska sidan.”<sup>179</sup>

### **Socialister och kommunister**

Socialistpartiet var djupt splittrat när militärernas uppror inträffade. Indalecio Prietos tendens hade stärkts veckorna före. Han hade fått kännedom om vad som försiggick inom armén och försökte få till stånd en republikansk-socialistisk regering i stånd att stå upp mot vad som närmade sig. Förslaget stupade på att Largo Caballero var motståndare till alla tankar på nytt samarbete med republikanerna. Att det inte lyckades är föga förvånande eftersom de båda socialistledarna också var oeniga om vilken hållning man skulle inta när inbördeskriget väl startat. För Prieto handlade det om att försvara republiken och endast den, samma uppfattning som kommunisterna hade. Largo Caballero däremot fortsatte med samma revolutionära språkbruk som tidigare och fastslog att det var nödvändigt att driva revolutionen till det yttersta, något som han såg som enda möjligheten till seger i kriget. Det måste emellertid framhållas att han i allmänhet intog en passiv hållning och att han inte gjorde något för att omsätta sina ord i handling.

Largo Caballero-tendensens åsikter kom tydligast till uttryck i Madridtidningen *Claridad*. Hans anhängare förespråkade, precis som ledaren själv, en socialistisk revolution. Den 1 augusti, dvs strax efter militärernas resning, hette det således i nämnda tidning: ”Vi befinner oss efter militärernas fräcka kupp i en djup revolutionär process ... Och det är också så att alla statens redskap, i synnerhet armén, är revolutionära.” Den 22 underströk man ytterligare sin inställning: ”Revolutionen innebär att fascismen krossas ekonomiskt och är för övrigt första steget på att även krossa den militärt. Folket kämpar inte längre för det Spanien som fanns den 16 juli, som fortfarande var ett Spanien socialt dominerat av de traditionella kasterna, utan för ett Spanien där dessa kaster uttraderas för gott.” Men nästan samtidigt började Largo Caballero dämpa sina revolutionära uttalanden och tala om försvar av demokratin. I själva verket förberedde han sig på att ersätta republikanen Giral som regeringschef.

Och så blev också fallet: den 5 september bildades en ny regering under Largo Caballero med sex socialister, två kommunister och fyra vänsterrepublikaner. Det var den typ av folkfrontsregering som kommunisterna förordat sedan valet i februari och som Largo Caballero då hela tiden avvisat. En anarkist skulle senare på ett onekligen politiskt klarsynt sätt analysera denna händelse:

”Det viktiga var att hitta något som gjorde det möjligt att återuppbygga statsapparaten, överlämna tömmarna i händerna på en regering, vilken regering som helst, som kunde se till att folket avväpnades och tvinga det till lydighet. Kort sagt, att sätta tvångströja på revolutionen. Och för detta var Largo Caballero den rätte. [...] Largo Caballeros extrema ställning inom sitt parti, hans prestige bland UGT-medlemmarna, den respekt han åtnjöt i anarkisternas och CNT:s tidningar, gjorde

---

<sup>179</sup> Luis Mercier, *a.a.*, s. 121.



honom till situationens herre. [...] Och 'den spanske Lenin' skulle bli ett brohuvud för den spanska revolutionens mest tragiska etapp.”<sup>180</sup>

Och ändå gick anarkisterna med i samma regering två månader senare och fick fyra ministerposter. De eftergifter som påbörjats i Barcelona den 19 juli fortsatte nu med orubblig logik och utan minsta motprestation.

Kommunisterna å sin sida ändrade inte den politiska linje som bestod i att framställa Folkfronten som republikens styrande organ och som till varje pris måste försvaras. Natten mellan den 18 juli deklarerade Dolores Ibárruri från Unión Radio de Madrid på kommunistpartiets vägnar:

”Arbetare, antifascister, arbetande folk: Alla på fötter, redo att försvara republiken .... Kommunistpartiet uppmanar er att inta stridsställningarna och definitivt krossa fienderna till republiken och folkets rättigheter. Leve Folkfronten! Leve enheten mellan alla antifascister! Leve folkets republik!”<sup>181</sup>

Hur som helst fick kommunisterna passivt bevittna de första dagarnas revolutionära våg, då arbetarna gjorde sig av med Folkfronten och republiken. De skulle själva medge:

”Under det första utbrottet rörde det sig om en rörelse där spontanitet och organisering blandades. Spontaniteten kom till uttryck i att massorna tog upp kampen på eget initiativ och ofta utan att invänta uppmaningar eller direktiv från existerande arbetar- eller demokratiska organisationer.”<sup>182</sup>

Trogna mot politiken att försvara den borgerliga demokratin, vilket var Kominterns nya linje och svarade mot Sovjetunionens intressen, stödde kommunistpartiet regeringen Giral, som under dessa veckor av inbördeskrig inte representerade något. I själva verket inskränkte sig denna regering – vad annat kunde den göra? – till att på papperet notera vad som skedde på gatorna. Inte desto mindre skulle kommunisterna ännu trettio år senare sjunga lovsånger till den:

”Regeringen Girals historiska förtjänst låg i att den förmådde anpassa sig till den nya politiskt-sociala verklighet som var på väg att uppstå i Spanien. Trots att denna regering inte innehöll en enda företrädare för arbetarklassen vidtog den en rad åtgärder på det juridiska området som legitimerade vad massorna redan åstadkommit.”<sup>183</sup>

Och det var också så att regeringen serverade den fiktion som Komintern och kommunistpartiet ville sprida om att det rörde sig om en kamp mellan fascism och demokrati. Om man senare, den 5 september, skulle gå med på bildandet av en ny regering under Largo Caballero berodde det på att man inte hade någon annan utväg, men det skedde motvilligt. Det var ingen tillfällighet att man skulle skriva:

”Largo Caballeros systematiska och negativa kritik av regeringen Giral och de republikanska partierna hämmade den brådskande uppgiften att upprätta en enhetlig ledning med fullt ansvar för krigföringen; försvagade enheten mellan antifascisterna och eldade på anarkisternas äventyrliga planer, som gick ut på att likvidera republiken och Folkfronten.”<sup>184</sup>

Och tack vare denna Largo Caballeros regering kunde kommunisterna stärka sina positioner och vidga sitt inflytande, nu på ett avgörande sätt förstås med bistånd av det sovjetiska ingripandet, som de var de främsta representanterna för och de stora vinnarna på. För man måste ha klart för sig att nämnda regering var den som påbörjade återuppbyggnaden av den

<sup>180</sup> José Peirats, *a.a.*, s. 199.

<sup>181</sup> Dolores Ibárruri, M Azcárate, L Balaguer, m fl, *Guerra y revolución en España*, vol I, Editorial Progreso, Moskva, 1967, s. 122.

<sup>182</sup> *Ibidem*, s. 255.

<sup>183</sup> *Ibidem*, s. 265.

<sup>184</sup> *Ibidem*, s. 264.

republikanska staten och militariseringen av miliserna, omorganiseringen av politiken och upprättandet av en ny statlig administration – samtliga åtgärder till förfång för revolutionen. Kommunister, som omedelbart insåg vilka möjligheter som bjöds, upphörde med sina invändningar mot Largo Caballero och omvandlades till hans mest hängivna försvarare, eftersom denne tillät dem att stärka sitt inflytande på regeringshåll och i synnerhet inom den nya republikanska armén. Flera månader därefter när Largo Caballero insett den fälla han gått i och försökte bromsa kommunisterna såg dessa till att han blev tvungen att avgå och ersatt med en mer foglig person: doktor Negrín. Med hans hjälp kunde de göra sig till situationens herrar ända tills motgångarna i kriget och slutligen överste Casados kupp satte stopp för deras hegemoni.

## **POUM**

Under dessa dagar i början av juli 1936 fanns farhågor för att militären skulle slå till. POUM hade öppet talat om denna risk. Man hade också betonat att det skulle bli frågan om revolutionens eller kontrarevolutionens år, socialismens eller fascismens. Och ändå sades det när militärernas resning verkligen inträffade att hela Spanien inte kunde dölja sin förvåning. Det föreföll som om politiska prognoser var en sak och den brutala verkligheten något helt annat. Men mer häpnad väckte arbetarmassornas omedelbara reaktion, som inte nöjde sig – där det var möjligt – med att krossa upproret, utan satte igång en mer djupgående revolutionär process än någonsin i historien: en omvandling av hela den politiska och ekonomiska ordningen.

Vi talar om arbetarmassorna på grund av att de från första stund var oändligt mycket djärvare och framskridna än sina organisationer. I själva verket kan det fastslås att inte något parti eller någon facklig organisation dessa dagar kunde mäta sig med vad som krävdes.

Organisationerna var segerrika i några provinser och större städer men förstod inte vidden av händelserna, kanske bedövade av militärens resning.

Vilken var POUM:s inställning i detta läge? Det står klart att inte heller där slapp man undan den närsynthet de övriga organisationerna skulle ge prov på. Det framgår av de krav som partiets exekutivkommitté framförde den 24 juli: 1) Trettiosex timmars arbetsvecka; 2) Tioprocentig ökning av alla löner under 500 pesetas i månaden; 3) Hyressänkningar med 25 procent; 4) Betalt för strejkdagar; 5) Arbetslöshetsersättning; 6) Kontroll av produktionen via fabrikskommittéer, verkstäder och gruvor; 7) Fördelning bland fattigbönderna av storgodsägarnas mark; 8) En revidering i progressiv riktning av Kataloniens statut; 9) Upprensning inom armén och rätt för soldater och gardister att välja sina befäl; 10) Bibehållande av de väpnade miliserna; 11) Ståndrätter mot ledarna för det fascistiska upproret.<sup>185</sup> Några av dessa krav svarade mot det nya läget, i synnerhet de sista, men allmänt sett avspeglade de inte de förändringar som var på väg att genomföras, såväl på det politiska området som på det ekonomiska och framför allt det ekonomiska. Det var ingen tillfällighet att POUM bara några dagar senare, efter att äntligen ha insett den verkliga innebörden av skeendet, förklarade sig vara för en arbetarmakt kapabel att bidra till den socialistiska revolutionen och slå ned militärernas uppror och att kriget och revolutionen var oskiljaktiga.

Den 19 juli hade POUM knappt existerat i tio månader. Alltför ung hade organisationen inte haft tillräckligt med tid på sig för att utvecklas på bästa sätt och ytterst för att klara av att ta sig an det som hände och försöka ge ledning och peka ut målen. Dessutom såg man sig heller inte som det stora arbetarparti som de spanska arbetarna behövde, utan snarare som ett första försök på vägen mot enande av de revolutionära marxistiska grupperna, något som partiets

<sup>185</sup> *Avant* – POUM:s tidning på katalanska – den 24 juli 1936. Det är förvånande att trotskisterna, som annars alltid är redo att häftigt kritisera allt och alla, avstått från att attackera denna samling krav. Kanske för att även de togs på sängen av revolutionen?

tidningar upprepade ständigt. Den 19 juli kom således alltför tidigt och POUM hamnade i ett läge där man inte hunnit organisera sig tillräckligt. Något liknande hade fallet varit med spartakisterna i Tyskland vid revolutionen 1918: ”spartakusfolket var ännu för svaga för ett självständigt ledarskap”.<sup>186</sup> Däremot kan vi påminna dem som är förtjusta i historiska exempel att bolsjevikerna vid revolutionen 1917 hade bakom sig mer än tio år av organisatoriskt arbete. Det var därför logiskt att denna oerfarenhet och svaghet skulle spela in i händelserna, där POUM framstod som en liten minoritet, i synnerhet jämfört med anarkosyndikalisterna.

Fernando Claudín skriver:

”För POUM var den spanska revolutionens socialistiska karaktär klar och partiet förespråkade upp-  
rättandet av en proletär makt. Men dess styrkor var mycket begränsade. Partiet var förankrat prak-  
tiskt taget bara i Katalonien och där stötte det på anarkosyndikalismens enorma inflytande i de vik-  
tigaste proletära fästena. Samtidigt ansattes det av kommunistpartiets oförsonliga fientlighet.”<sup>187</sup>

Så såg läget ut. Men om POUM ända från början hävdade att revolutionens framtid till stor del hängde på vilken inställning CNT och FAI skulle inta orsakades detta inte bara av ren ”svanspolitik” eller mindervärdeskomplex och än mindre att man sökte skydd mot stalinis-  
ternas attacker; det berodde inte på något annat än att man var fullt på det klara med att anarkosyndikalismen samlade bakom sig de mest osjälviska och kampvilliga aktivisterna inom den spanska arbetarklassen. Att strunta i dem och bekämpa dem på grund av ideologiska skillnader skulle vara djupt felaktigt. Denna övertygelse hindrade dock inte POUM från att när tiden var inne påpeka vad man såg som felaktigt och farligt i CNT-FAI:s agerande, men detta uttryckte man på ett kamratligt sätt och inte på det burdusa vis som exempelvis Trotskij hade en benägenhet att hemfalla åt.

Oavsett vad man kan tycka fanns ingen annan politik då. Att försöka skapa skiljelinjer mellan ledare och ledda, och därefter försöka ställa de förra mot de senare, vore att hamna i den avvikelse som fått namnet ”enhetsfront underifrån”, en politik som Komintern drivit med katastrofalt resultat åren 1928-1933. Och i det läge som rådde i Spanien 1936-1937 skulle det dessutom ha lett till isolering av POUM och att man underlättat stalinisternas repression mot sig. Det gällde därför att föra en politik som tog hänsyn till anarkosyndikalismen och försöka hindra dessa från att i sin politiska tröghet bädda för de sektorer som ville begränsa arbetarna till att försvara demokratin. Betydde misslyckandet för detta synsätt att taktiken varit felaktig? Bara oförbätterliga pragmatiker som har praktiska resultat som enda måttstock kan hävda att POUM var fel ute från början till slut.

POUM, i likhet med hela den samlade spanska arbetarklassen, föll offer för de avgörande misstag som begicks av såväl CNT som FAI, som på grund av dessa båda organisationers stora inflytande, i synnerhet den förstnämndas, inte kunde undgå att på ett eller annat sätt avgöra revolutionens öde. Det handlade om huvudsakligen fyra felsteg:

”1) Att man gick med på upplösningen av Miliskommittén i Katalonien, vilket innebar att de små-  
borgerliga republikanska partierna åter kom i förgrunden [...]; 2) att man erkände stalinisternas  
obetydliga fackliga organisation i Katalonien i stället för att upprätta en enad facklig allians med  
FOUS, den fackliga organisation som stod POUM nära och som var mer betydelsefull och bättre  
förankrad inom den katalanska arbetarklassen; 3) att man gav efter för stalinisternas påtryckningar  
för att driva ut POUM från Generalitat-regeringen, vilket ur taktisk synvinkel dessutom ledde till  
att CNT-FAI förlorade den sektor som i många frågor stod dem närmast; 4) att ha lämnat Barce-  
lonas arbetare obehävar och utan garantier efter majdagarna 1937, just när dessa visat sin styrka  
och svagheten hos Generalitats kontrarevolutionära styre.”<sup>188</sup>

<sup>186</sup> L Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 2](#)

<sup>187</sup> Fernando Claudín, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#).

<sup>188</sup> Juan Andrade, förord till Andrés Nins bok *Los problemas de la revolución española*, s. 4-5.

Bara sådana som nöjer sig med att se tjurfäktning från första parkett och aldrig går ut på arenan kan hävda att POUM var offer för ett fatalistiskt synsätt och inskränkte sig till att skugglikt svansa efter CNT-FAI. Onekligen var det så att det fanns något oundvikligt över utvecklingen som fick POUM, även om man förutsåg de ödesdigra konsekvenserna av vissa beslut, inte kunde göra annat än att acceptera fullbordat faktum och böja sig för detta även om man ogillade det som skett. Det gällde inte bara att undvika än större felsteg utan även och i synnerhet att inte i onödan hamna i konflikt med de breda arbetarlagren som ansåg att fakta ytterst betydde mer än alla politiska överväganden: kriget, dvs kampen mot fiendearmén i första hand. En del tycks ha glömt en speciell omständighet: det pågick ett krig och för majoriteten var det viktigaste att kunna vinna det. Att hävda, som Trotskij gjorde vid mer än ett tillfälle, att från det ögonblick då arbetarna och bönderna inte fullkomligt kontrollerade sitt öde så var det likgiltigt om det blev Franco eller Largo Caballero är en abnormitet som utan tvekan är frukten av det mest renodlade och sterila schematiska tänkande.

Nej; under kriget jämställde aldrig en spansk arbetare Largo Caballero med Franco, inte ens Negrín med Franco. Dessutom hindrade kampen mot den senare – även bland rätt många anarkistiska ledare – majoriteten från att kunna inse vidden av de katastrofala resultat den förda politiken ledde till. Av detta skäl var POUM:s position ytterst svår. En ung katalansk historiker skriver apropå POUM:s beslut att gå med i det styrande rådet för Generalitat:

”... från det ögonblick detta bildades började politiken om enhet mot den gemensamma fienden, om antifascistisk enhet, att ta form och skulle förbli en myt under resten av kriget. Om POUM ställt sig utanför denna enhet och avslöjat dess reella klasskaraktär skulle det, när CNT gått med på att ansluta sig till rådet, med lätthet ha kunnat betecknas som kontrarevolutionärt och kunnat fjärra POUM från de katalanska arbetarmassorna.”<sup>189</sup>

Dessutom skulle Milisrådet och olika lokala kommittéer – de verkliga maktorganen – ändå med eller utan POUM:s medverkan ha upplösts till följd av CNT-FAI:s beslut att gå med i rådet för Generalitat. POUM stod ensamt, såväl när det ingick i Generalitat som när det utslöts ur detta efter påtryckningar från stalinisterna och under anarkisternas likgiltighet. De senare hade, i likhet med socialisterna, kommit fram till att de ryska vapnen var mer värdefulla än klassolidaritet.<sup>190</sup>

Ensamma skulle de också stå när de tog avstånd från Moskvarättegångarna 1936-1938, när de i arbetarsolidaritetsens namn begärde att Trotskij skulle beviljas asyl i Katalonien, när de fördömde Sovjetunionens noninterventionspolitik i Spanien under de första månaderna, när de utan omsvep brännmärkte den sovjetiska inblandningen i vårt lands angelägenheter, osv. POUM ställdes då mot stalinismen under sämsta tänkbara förhållanden, eftersom Sovjetunionen framstod som det enda land som hjälpte Spaniens folk i dess kamp mot Francos trupper och samtidigt var offer för den italienska och tyska interventionen. Runt om i Europa rådde den största undergivenhet gentemot Stalin, både i intellektuella kretsar på vänsterkanten och i breda lager bland socialisterna. Men POUM:s agerande, som ledde till dess undergång, innebar att stalinismen avslöjades och framstod för vad den i själva verket var: ett parti som med *antifascism* och *demokrati* som mask med alla medel försökte dominera alla andra organisationer och införa sin egen totalitära diktatur. När allt kommer omkring var detta POUM:s stora historiska insats. Resten, inklusive de taktiska misstagen, hade ingen större betydelse.

<sup>189</sup> Pelai Pagès, *Andreu Nin: su evolución política (1911-1937)*, Ed. Zero, Bilbao, 1975, s. 222.

<sup>190</sup> César M Lorenzo, [Syndikalismen vid makten](#), Federativs 1969. På s. 279 [i tryckta upplagan] heter det: ”CNT ställde av flera skäl inte upp till POUM:s försvar [...], syndikalisterna ville inte komma i opposition till kommunisterna av fruktan för att Sovjetunionen skulle suspendera all vapenhjälp ...”

## Trotskyjs kritik

De händelser som inleddes den 19 juli i Spanien gjorde Trotsky belåten av två skäl: hans förutsägelser hade uppenbarligen ”besannats”<sup>191</sup> och ”kommer att få historisk betydelse för Fjärde internationalens utveckling i såväl Frankrike som på andra håll”.<sup>192</sup> Varför Frankrike? På grund av Trotskyjs uppfattning att ”julidagarna i Spanien fördjupar och kompletterar och lärdomarna från junidagarna i Frankrike med exempellös styrka”. Han tillade: ”Det måste hädanefter stå klart för varje fransk arbetare att blocket med Radikalerna innebär en juridisk förberedelse av en statskupp av den franska generalstaben under krigsminister Daladiers täckmantel.”<sup>193</sup> Dvs de revolutionära händelser som utspelades i Spanien verkade få underordnad betydelse eftersom Trotskyjs intresse koncentrerades till Frankrike, där han förutspått att en socialistisk revolution var nära förestående. Hans politiska klarsynthet var här inte särskilt framträdande; revolutionen kom inte i Frankrike – där detta inte kunde ske – utan däremot i Spanien med en omfattning och en intensitet av extraordinärt slag. Men för övrigt skulle inte heller den spanska revolutionen på minsta sätt bidra ”till Fjärde internationalens utveckling”, en helt och hållet subjektivistiskt påstående.

I sitt brev till trotskisternas Internationella sekretariat, daterat den 27 juli, fortsatte Trotsky utan att bekymra sig alltför mycket om den revolution som pågick i Spanien. Allt han hade att säga var följande:

”Idag kan vi också med större klarhet se vilket brott som POUM-ledarna Maurín och Nin begick i början av detta år. Varje tänkande arbetare kan och kommer att fråga dessa människor: ’Förutsåg ni ingenting av detta? Hur kunde ni underteckna Folkfrontens program och få oss att sätta vår tilltro till Azaña och hans gelikar, i stället för att ingjuta oss med den största misstro mot den radikala bourgeoisin? Nu måste vi betala för era misstag med vårt blod.’ Arbetarna måste känna ett särskilt raseri mot Nin och hans vänner.”<sup>194</sup>

Än en gång verkar Trotsky befinna sig på ljusårs avstånd från den spanska verkligheten. Är det ens mödan värt att påpeka att det inte föll någon som helst in att rikta sådan kritik mot *Nin och hans vänner*? Sanningen var att arbetarna stod inför långt större och brådskande frågor än allt sådant löjeväckande agerande.

Några dagar senare skrev han en artikel med rubriken ”De första lärdomarna av Spanien”, där han åter ådagalade sin bristande information och sin oförbättrliga idealism:

”Man måste kungöra att från och med nu kommer jorden, fabrikerna och butikerna att överföras från kapitalisternas till folkets händer. Man måste omedelbart börja genomföra detta program i de provinser där arbetarna har makten. Den fascistiska armén skulle inte kunna stå emot ett sådant program ens 24 timmar; soldaterna skulle binda sina officerare till händer och fötter och överlämna dem till högkvarteret för närmaste arbetarmilis.”<sup>195</sup>

Han framhöll också att armén måste ”brytas sönder, upplösas, i grunden krossas i sin helhet” och ”officerskåren måste av ersättas med en *folkmilis*”. Och just när Trotsky skrev dessa rader existerade inte armén i de revolutionära områdena, eftersom de förband som inte anslutit sig till upproret hade upplösts; vad kapitalister och storgodsägare beträffar hade de gett sig iväg, fängslats eller fallit offer för exekutionsplutoner. Trotsky förordade att man skulle öppna en dörr som redan var det på vid gavel.

<sup>191</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 333-334. [Folkfronten i inbördeskrig](#) (juli 1936)

<sup>192</sup> *Ibidem*, s. 335. [Brev till det Internationella sekretariatet](#) den 27 juli 1936

<sup>193</sup> *Ibidem*, s. 334. [Folkfronten i inbördeskrig](#)

<sup>194</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 138. [Brev till det Internationella sekretariatet](#) (27 juli 1936)

<sup>195</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 341. [De första lärdomarna av Spanien](#) (30 juli 1936)

Den 16 augusti skickade han ett brev till sin representant i Barcelona, fransmannen Jean Rous.<sup>196</sup> Tonen var nu helt ny på ett överraskande sätt:

”Ni förstår nog att jag inte kan ge er några råd härifrån. Väpnad kamp pågår just nu, situationen ändras från dag till dag och jag ingen som helst information. Folk talar om Mauríns försvinnande. Vad innebär det? Jag hoppas att han inte har blivit dödad. Vad gäller Nin, Andrade och de andra skulle det vara kriminellt att nu under denna stora strid låta oss styras av minnen från den föregående perioden. Även efter de erfarenheter vi har haft, om det finns programmatiska och metodologiska skiljaktigheter, får dessa inte på något sätt hindra ett *ärligt och varaktigt närmande* ... Den fråga som mest upptar mina tankar är relationerna mellan POUM och syndikalisterna. Det tycks mig att det skulle vara ytterst farligt att låta sig styras *uteslutande* eller ens *främst* av dogmatiska överväganden. Det är nödvändigt att till varje pris förbättra relationerna med syndikalisterna, trots alla deras fördomar.”

Därpå avslutade han med följande betydelsefulla ord:

”Mina varmaste hälsningar till alla våra vänner, även – och framför allt – de som anser sig ha anledning att vara missnöjda med mig.”<sup>197</sup>

Vad var det som hade inträffat? Vad låg bakom denna plötsliga vändning som innebar att gårdagens *förrädare* åter skulle bli dagens *vänner*?

Helt enkelt att POUM öppet begärt asylrätt i Katalonien för Trotskij. Det citerade brevet utgjorde svar på ett telegram från Jean Rous, där denne informerade – sannolikt något förhastat – om möjligheten att få visum. Trotskij, som vid tillfället befann sig i Norge isolerad och i det närmaste reducerad till tystnad, såg himlen öppna sig. ”Natalja och jag skulle vara helt redo att omedelbart bege oss till Barcelona. För att lyckas måste ärendet behandlas med största möjliga diskretion.”<sup>198</sup> Han var inte omedveten om att han behövde POUM:s hjälp för att erhålla detta efterlängtnade visum, i synnerhet då av sina gamla vänner Nin och Andrade och samtycke från syndikalisterna, dvs CNT. Trotskij bestämde sig då för att gräva ned stridsyxan. Glömda var alla hårda ord som nyligen kommit till användning mot anarkisterna och mer anmärkningsvärt var att han apropå POUM:s ledare – bara några dagar tidigare favoritmål för hans utfall – fastslog att ”det skulle vara kriminellt att i denna stora strid låta oss styras av [...] minnen från den föregående perioden”. Som den brittiska Strumpebandsordens valspråk lyder: *Honni soi qui mal y pense*.

Planerna gick i stöpet, eftersom ingen förutom POUM – som lät sig vägledas enbart av solidaritetskänslor och inte av politiska överväganden – hade något intresse av Trotskijs närvaro i Spanien. Denne skulle därefter inte omnämna vårt land förrän den 19 februari 1937 i form av ett längre uttalande i Mexiko – som blivit hans tillflykt sedan en månad tillbaka – för nyhetsbyrån Havas. Och det behöver inte påpekas att han nu återupptog attackerna mot POUM. De uppfattningar han framfört förorsakade en replik i POUM:s dagstidning *La Batalla*, där man pekade på hans bristande information och hans felbedömningar av läget i Spanien. Trotskij hade åter betonat att det inte fanns någon större skillnad mellan det program regeringen Largo Caballero stod för och general Francos, ”om inte de arbetande massorna, i synnerhet bönderna, i verkligheten får se de radikala skillnader som skiljer de två programmen kommer

<sup>196</sup> Otroligt nog skickade Trotskij detta brev med vanlig postgång till Hotel Falcón, som POUM tagit över för att inkvartera sympatisörer och utländska gäster. Brevet nådde aldrig adressaten och återfanns många år efteråt i den italienska polisens arkiv av historikern Paolo Spriano; texten publicerades i *Le Monde* den 5 december 1970. Troskyldigheten bland dessa yrkesrevolutionärer upphör aldrig att förvåna. De brydde sig inte ens om att skicka sina brev till en adress om inte skulle väcka uppmärksamhet. En av Trotskijs representanter, tjecken Erwin Wolf, skulle några månader senare använda en privat adress i Barcelona, som visade sig tillhöra ... en GPU-agent.

<sup>197</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 135-136. [Brev till Jean Rous](#) (16 augusti 1936)

<sup>198</sup> *Ibidem*, s. 135.



de att förfalla till likgiltighet”.<sup>199</sup> Kommentaren i *La Batalla* löd: ”Det är häpnadsväckande att en person med Trotskij's politiska erfarenhet så billigt slungar ur sig så allvarliga påståenden och som så uppenbart strider mot verkligheten.”<sup>200</sup> Det var dessvärre varken första eller sista gången som han kom med billiga argument av detta slag.

En månad senare, den 20 mars, skickade Trotskij ett nytt brev till Internationella sekretariatet, där han återkom till sina anklagelser mot POUM:s politik, trots att han medgav att hans ”informationer inte bara var ofullständiga utan nästan icke existerande”.<sup>201</sup> Men det spelade ingen roll: Trotskij använde sig av på förhand fastslagna begrepp som inte krävde några som helst fakta. Sanningen att säga argumenterade han inte förnuftigt utan oförnuftigt. Exempelvis när han hävdade att [ILP- och SAP-ledarna] ”har genom att stödja Nin mot oss gjort allt de kunnat för att förhindra en seger i Spanien”.<sup>202</sup> eller när han utropade att ”seger är möjlig enbart genom den väg som vi har pekats ut”<sup>203</sup> eller när han skrev att det var nödvändigt ”att få anarkisterna, stalinisterna och socialisterna att resa sig mot sina ledare, som inte vill bryta med de borgerliga ministrarna”.<sup>204</sup> Dvs de eviga refrängerna. Han medgav att han inte förfogade över tillräckliga fakta för att kunna ha någon åsikt men inte desto mindre hade han åsikter och dåliga sådana. I sitt vittnesmål den 14 april 1937, inför den av den amerikanske pedagogen och filosofen John Dewey ledda undersökningskommission, gjorde han sig skyldig till samma billiga argumentering som *La Batalla* kritiserat honom för: ”Franco eller Caballero är samma sak”<sup>205</sup>, ”men massorna ser inte skillnaden mellan de båda regimerna”<sup>206</sup>, ”tyvärr har massornas majoritet förlorat alla illusioner”,<sup>207</sup> osv. Och ändå har trotskister på alla breddgrader gett sken av, och fortsätter att göra det, att dylikt tomt prat skulle vara en seriös politisk analys!

## 12. Den sovjetiska hjälpen och dess följder

Som redan framgått hade Stalin stort intresse av att stärka alliansen med de västliga demokratierna i syfte att skydda Sovjetunionen gentemot hotet från Tredje riket. Detta förklarar hans försiktighet i Spanien under de första veckorna av inbördeskriget, hans försiktighet motiverades också av det handlade om en revolution som han varken ledde eller önskade sig, eftersom han såg den som olämplig både på det europeiska och på det internationella planet i stort. Men den italiensk-tyska interventionen till förmån för de upproriska militärerna var något som bekymrade Sovjet. Även om det var svårt för Stalin att strunta i solidariteten med det spanska folket utan att löpa risk att bli misskrediterad i ögonen på arbetare världen över var likväl hans huvudmål att konsolidera den militära alliansen med Frankrike och stärka det politiska avtalet med Storbritannien, vilket fick honom att i första hand, i början av augusti 1936, ingå den noninterventionspakt som innebar att inga vapen skulle skickas till Spanien. Men när Italien och Tyskland intensifierade stödet till general Franco, trots att båda länderna

<sup>199</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 357. [Intervju med Havas](#) (19 februari 1937) [Iglesias citerar här på ett tendentiöst sätt – Trotskij säger inte att massorna är likgiltiga, utan att de kommer att bli det om man inte för fram ett program som kan inspirera dem. Dessutom är förf. tidigare anmärkning om att Trotskij från slutet av augusti 1936 höll tyst om Spanien (hans sista kommentar är från 26 augusti) ända till februari 1937 minst sagt demagogisk, eftersom anledningen till denna tystnad inte var självvald från Trotskij's sida, utan berodde på att han internerades av de norska myndigheterna och inte kunde kommentera något överhuvudtaget förrän han anlände till Mexiko i början av 1937]

<sup>200</sup> ”A propósito de una declaración”, *La Batalla*, 25 mars 1937.

<sup>201</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 362. Trotskij, [Den föreslagna Barcelonakonferensen](#), 20 mars 1937

<sup>202</sup> *Ibidem*, s. 363.

<sup>203</sup> *Ibidem*.

<sup>204</sup> *Ibidem*, s. 363-364.

<sup>205</sup> *Ibidem*, s. 376. [Revolutionär strategi under inbördeskriget](#), 14 april 1937.

<sup>206</sup> *Ibidem*, s. 379.

<sup>207</sup> *Ibidem*.

också undertecknat noninterventionspakten, öppnades oväntade perspektiv för Sovjetunionen. Stalin skymtade både politiska och handelspolitiska möjligheter genom inbördeskriget i Spanien.

Då det var sannolikt att inget land skulle vilja sälja nödvändiga vapen till den spanska republiken, som var relativt rik med en mycket betydande guldreserv, valde Sovjetunionen att göra det, men inte genom krediter som Italien och Tyskland gav till general Franco, utan genom kontant betalning. Det innebar en strålande affär ekonomiskt och politiskt på samma gång eftersom man nu inför hela världen kunde framstå som enda land som undsatte en demokratisk regim – också orsaken till att kommunisterna inte nämnde ordet revolution utan bara talade om antifascistisk kamp – som attackerats av reaktion och fascism. Ett lysande propagandatema som kommunistpartierna och dess sympatisörer utnyttjade under stor uppståndelse! Dessutom innebar propagandan om den ryska *hjälp* att det blev minsta möjliga uppmärksamhet kring Moskvarättegångarna, som inletts i augusti och avslutades med att flera gamla bolsjevikledare dömdes till döden och fördes inför exekutionsplutonen utan att ett enda protestrop hördes. I det slags slutledning som stalinisterna var mästare på kunde man framställa dem som vågade sig på att ta avstånd från rättegångarna som fiender till det spanska folket och bundsförvanter till fascismen.

### **Ryska vapen och kommunisternas inflytande**

Kommunisternas politik i Spanien, i andra länder med bistånd av Internationals effektiva propagandaapparat, som gick ut på ”försvar av den republikanska ordningen och respekt för privategendom” blev, om man vill uttrycka det så, något som kunde inkasseras av den sovjetiska utrikespolitiken: det handlade enbart – hävdade Kreml – om att hjälpa den demokratiska republiken att försvara sig mot en gemensam fiende, fascismen. För att med järnhand kunna styra de spanska kommunisterna hade Internationals försett sig med en stark uppställning med namn som argentinarerna Codovila, bulgaren Stepanov, ungraren Gerö och, framför allt, italienaren Togliatti, Moskvas verkliga grå eminens i Spanien.<sup>208</sup> Samtidigt skickade Stalin ett inte mindre kompetent team av militära och ekonomiska *rådgivare* tillsammans med de oundvikliga GPU-agenterna. Tack vare denna insats började kommunistpartiet – som i Katalonien representerades av PSUC – efter bara några veckor att förvandlas till en betydande faktor i det politiska livet, något som sedan accentuerades långt mer när ryska vapen började anlända. Partiets numerär ökade kraftigt och inom några månader hade man flera hundratusen medlemmar.

Kommunistpartiets osedvanliga tillväxt är ändå lätt att förklara. En socialistisk skribent, som på intet vis var någon motståndare till kommunisterna, har avlagt följande vittnesmål:

”Den republikanska medelklassen, som blev överraskad över den återhållsamma tonen i kommunisternas propaganda och enheten och målmedvetenhet inom detta parti, anslöt sig i stort antal till deras led. [...] De anställda inom armén och statstjänstemän som aldrig tagit i ett flygblad med marxistisk propaganda gick med i kommunistpartiet, några av beräkning, andra av moralisk svaghet och ytterligare en del på grund av den inspiration som strömmade ut ur denna organisation.”<sup>209</sup>

Enligt en rapport från José Díaz, partiets generalsekreterare, till centralkommittén i mars 1937 fördelades kommunisternas medlemsantal, som uppgick till 249 140, på följande sätt: 55,7 procent lantarbetare, arrendatorer och småbönder; 32,5 procent industriarbetare och 9,1 procent intellektuella, fria yrkesutövare och medelklass.<sup>210</sup> Sannolikt hade kommunistledarna,

<sup>208</sup> I Spanien använde sig alla sovjetiska agenter – politiska, militära, poliser, osv – sig av spanska namn för att lättare kunna dölja sin identitet och sitt uppdrag. Gerö kallade sig således Pedro, Togliatti Alfredo, osv.

<sup>209</sup> A Ramos Oliveira, *Politics, Economics and Men of Modern Spain*, Ed. Victor Gollancz, London, 1946, s. 599.

<sup>210</sup> José Díaz, *Tres años de lucha*, Ed. de la Librairie du Globe, Paris, 1969, s. 390.



som de hade för vana, korrigerat procenttalen något för att framhäva partiets arbetarkaraktär, men även om man accepterar siffrorna var de ändå värtaliga; kommunistpartiet, ”proletariatets avantgarde”, hade bara en tredjedel medlemmar bland industriarbetarna. Dess sociala sammansättning avspeglade således politiken.

Inför de oväntade och optimala möjligheter som Spanien erbjöd bestämde sig Stalin för att intervensera. Men han ville inte ta några risker, vare sig ekonomiskt eller politiskt. Innan det första ryska vapnet kom till användning på spansk mark hade han redan försäkrat sig om att en stor del av den guldreserv som den republikanska regeringen förfogade över skulle överföras som garanti. (Det guld som fördes till Moskva vägde exakt 510 079 529,3 gram.) Medan militärrevolten startat i det spanska Marocko den 17 juli och upprorssidan erhållit de första italienska och tyska flygplanen de sista dagarna i samma månad hann det gå tre långa månader innan de första sovjetiska vapnen anlände. De ryska stridsvagnarna sattes in vid Madridfronten den 28 oktober och flygplanen var synliga på himlen över huvudstaden den 11 november medan guldreserven lastats i Cartagena den 25 oktober för att anlända till Odessa den 2 november, avslöjande datum. Och dessutom tillgodosåg Sovjetunionen aldrig de krav som gjordes; i själva verket inskränkte man sig till att leverera de vapen som krävdes för att fortsätta motståndet men aldrig några som var kapabla att leda till seger i kriget.

Alla som studerat den militära aspekten av inbördeskriget – då talar jag givetvis om seriösa historiker och inte om bestickliga propagandamakare – är eniga om att de vapen som Tyskland och Italien försåg general Franco med var överlägsna, såväl kvalitativt som kvantitativt. Och ändå blev inte kostnaden för den sovjetiska *hjälpen* till republiken särskilt lägre än för den italiensk-tyska. Till de 510 ton guld som *los tovaritjij* lade beslag på får nämligen också läggas deras import av apelsiner, bly, textilier, osv, att de därtill lade beslag på hela fabriker, exempelvis för cigarettpapper, vilket den anarkistiske författaren Diego Abad de Santillán har påtalat. Tilläggas bör också att ett tjugotal spanska handelsfartyg blev kvar i Sovjetunionen vid krigsslutet.<sup>211</sup> Detta visar den ekonomiska betydelse som hjälpen hade för Stalin och den politiska var inte mindre, eftersom kommunisterna kunde ta över de viktigaste posterna inom armén, polisväsendet, propagandan, osv., vilket gav dem möjlighet att utöva hegemoni inom den spanska republikanska zonen, något som framför allt stod klart under 1938.

Det råder inte minsta tvivel om att Largo Caballero och hans ministrar, i synnerhet doktor Negrín – finansministern som hade en viktig roll när guldreserven skeppades till Ryssland – som från dag ett arbetade för Moskvans räkning, bar ett enormt ansvar. Överförandet av guldreserven till Sovjet skulle visa sig avgörande under den senare händelseutvecklingen. Från den stunden såg sig regeringen och de organisationer som stödde den tvungna till eftergift efter eftergift för att kunna skaffa vapen och fortsätta kriget och ständigt foga sig efter kommunisternas krav. Dessa drev steg för steg igenom sina anspråk på såväl det militära som det politiska området och sakta men säkert kunde man göra sig av med dem som inte ville underkasta sig deras diktat. Med den spanska guldreserven i sina händer hade Stalin de facto blivit situationens herre, något som förstärktes ytterligare genom det stora antal rådgivare som fanns på plats sedan tidigare och kommunistpartiets, helt underställt hans order, insatser. Samtliga dessa agerade efter eget gottfinnande, en del i det fördolda och andra helt öppet, och utnyttjade omgivningens undfallenhet eller benägenhet till underkastelse. Largo Caballero var ett offer för undfallenheten på samma sätt som Prieto senare och därefter också CNT.

*Hjälpen* från Sovjet skulle få en avgörande roll i det spanska inbördeskriget. Utan den skulle kommunistpartiet aldrig ha lyckats tillskansa sig den ställning man uppnådde och som gjorde det möjligt att kväva revolutionen – genom att koncentrera sig på det som gynnade sovjetisk

<sup>211</sup> Andrés Suárez, *Un episodio de la revolución española: el proceso contra el POUM*, 1974.

utrikespolitik – och lämna i sticket både sina politiska motståndare och det fåtal som tycktes kunna göra någon form av motstånd. De ryska vapen var lika mycket politiska vapen, vid olika frontavsnitt och bakom fronten, i händerna på stalinisterna. I en rapport från Manzana – som efterträtt Durruti sedan denne dödats – och Esglesas – som varit försvarsminister i La Generalitat i Katalonien – hette det beträffande den sovjetiska *hjälp*en:

”Vilken tyngd finns bakom den brottsliga politik som kommunisterna, bara en minoritet i Spanien, bedriver? Det är välkänt: Ryssland. Ryssland sätter villkor för den hjälp man levererar. De säljer den mot guld och kontanter [...]. Ryssland har satt ett pris på sin ’solidaritet’: beslutanderätt för det parti som lyder dess order, politisk och militär ledning åt dem som håller med och genomför deras planer. För denna skamliga utpressning använder sig Ryssland av sitt kommunistparti [...]. Den frihetliga rörelsen var mycket väl medveten om de faror som den sovjetiska hjälpen skulle medföra.”<sup>212</sup>

Det minsta som kan sägas är att om den frihetliga rörelsen visste om dessa faror fick den inte desto mindre acceptera dem.

### **POUM:s inställning**

Det kan utan omsvep fastslås att POUM var enda organisationen som ända från början vågade sig på att öppet kritisera det sovjetiska intrånget. Därmed gick man emot den allmänna strömmen för även om inte alla godvilligt gick med på de oundvikliga följderna av den ryska hjälpen föredrog de missnöjda ändå att tuga eller inskränka sin kritik till rapporter av konfidentiell eller hemlig karaktär, en inställning som såväl CNT som FAI gav prov på mer än en gång. Den allmänna uppfattningen var att krigets intressen stod över allt, något som var uttryck för svår politisk närsynthet, eftersom det sovjetiska ingripandet just orsakade dessa intressen svåra skador. I själva verket hamnade man i beroendeställning av vad ryssarna och deras spanska disciplar bestämde sig för utifrån sina egna intressen som ingalunda var samma som spanska folkets. Den rena och skära kapitulationen inför kommunisternas krav är ett av de mest beklagliga kapitlen i olika politiska och fackliga organisationers agerande under inbördeskriget.

POUM tog också avstånd från Moskvarättegångarna, som de övriga höll tyst om för att inte orsaka problem med kommunisterna när man inte rätt och slätt felaktigt bedömde att det handlade om *uppgörelser* i maktkampen mellan sovjetiska ledare. Vid den första rättegången, som ägde rum i augusti, dömdes 16 gamla bolsjevikledare till döden, bland dem Zinovjev och Kamenev. POUM:s exekutivkommitté lät offentliggöra en kommuniké där det hette:

”[...] Denna likvidering av Oktobers essens har inte bara lett till att Stalin gjort en radikal förvrängning av den revolutionära socialismens principer utan också till fysisk likvidering av det gamla gardet bland bolsjevikerna något som systematiskt och långsamt planerats med alla de medel som står till makthavarnas förfogande. Den monstruösa Moskvarättegången och dess tragiska följder är till denna inriktning på politisk och fysisk likvidering till vilken man måste foga Tomskijs självmord och den förföljelse som inletts mot Bucharin, Pjatakov och Radek. Av Lenins gamla medarbetare, av de stora aktivisterna under oktober, kommer nu inte att finnas kvar någon som på minsta sätt kan utmana Stalin [...]. På den revolutionära marxismens vägnar förklarar vi oss som orubbliga fiender till all personlig diktatur och byråkrati, som det inte går att hitta något berättigande för i socialismens principer.”<sup>213</sup>

De första dagarna i september bröt POUM:s språkrör den rådande tystnaden i frågan om den sovjetiska icke-interventionen i en ledarartikel med följande talande rubrik: ”Det finns inget

<sup>212</sup> Memorandum *La CNT y la FAI en la guerra. Encuesta reservada del Comité peninsular de la FAI sobre la ayuda de Rusia. Dos respuestas de militantes destacados del movimiento libertario*, juni 1937. Se även John Brademas, *Anarcosindicalismo y revolución en España*, s. 238.

<sup>213</sup> *La Batalla*, 28 augusti 1936.

berättigande för den sovjetiska regeringens neutralitet. Med vilken rätt förnekar Stalin oss sitt bistånd?”<sup>214</sup> Och sex veckor senare, när Sovjetunionen äntligen var redo att ändra politiken gentemot Spanien deklarerade Nin på ett möte:

”Det finns ett land, ett enda, där man gett uttryck för, i synnerhet bland massorna, en uttalad önskan att solidarisera sig med oss, att bistå med hjälp och samarbeta med vår revolution. Det är Sovjetunionen. Vid ett möte som vi höll i just denna lokal kritiserade vi energiskt den s k neutralitetspolitik som Sovjet då ägnade sig åt. Det som vi då var tvungna att säga står vi fortfarande helt och hållet fast vid. Den neutralitetspolitik som Sovjetunionen då följde var fullständigt oacceptabel, ett rent politiskt brott mot socialismens sak. Och än en gång har utvecklingen gett oss rätt. Sovjetunionen håller på att korrigera sin politik, som vi en gång karakteriserade på det sätt den förtjänade. Idag är man redo att hjälpa den spanska revolutionen. Men denna hjälp borde ha kommit, som vi påpekade, för två månader sedan och då skulle det rådande läget ha varit något helt annat än vad det nu är ...”<sup>215</sup>

Nin hyste helt klart inte mycket till illusioner om den verkliga karaktären av denna *hjälp*, som i själva verket syftade till att etablera en maktställning för kommunistpartiet och på så sätt definitivt göra slut på revolutionen. En ledarartikel i *La Batalla* några dagar senare, när de omedelbara följderna av Stalins *solidaritet* började framgå, gick mer rakt på sak:

”Därefter har det skett en förändring i den sovjetiska regeringens inställning, en förändring som vi revolutionära marxister inte kan nöja oss med att välkomna och entusiasmeras över, utan som vi måste tolka och förklara för arbetarklassen. Vad beror denna förändring på? Har Stalin kanske insett det misstag han gjorde sig skyldig till under två och en halv månad och som han nu velat rätta till? Att det var ett misstag framgår av det enkla faktum att det skett en korrigerande, en förändring. Men den viktigaste orsaken till denna förändring är att Stalin insett att Franco, med det fräcka biståndet från Hitler och Mussolini, skulle kunna vinna inbördeskriget, något som skulle stärka de politiska och strategiska ställningarna för Hitlerfascismen, som Stalin betraktar som sin dödsfiende. Han har inte inlett korrigeringen av sitt misstag på grund av någon önskan att tjäna den spanska revolutionens intressen [...], utan av utrikespolitiska skäl, på grund av en instinkt att vilja bevara styrkepositionerna internationellt. Kort sagt: det som verkligen vägleder Stalin är inte det spanska och internationella proletariats väl och ve utan att försvara den sovjetiska regeringen i enlighet med den mellanstatliga allianspolitiken.”<sup>216</sup>

Detta var exempel på frispråkighet i dessa tider av konformism, särskilt i de republikanska områdena, där den sovjetiska inblandningen var uppenbar. POUM utfärdade en varning:

”Det är i alla avseenden oacceptabelt att [Sovjetunionen] på grund av den hjälp man förser oss med anser sig ha rätt att driva igenom vissa politiska regler, lägga in veton, ingripa i och rent av styra spansk politik. Detta förefaller oss oacceptabelt ur taktisk synvinkel. För intet i världen – och lägg märke till detta – kommer vi att avsäga oss vår frihet att göra bedömningar och framföra kritik eller vår självständiga organisering i det spanska och det internationella proletariats revolutionära intressen. Vi anser oss vara trogna mot de goda traditionerna hos Marx och Lenin för om vi håller de materiella vapnen högt håller vi ännu högre de vapen som kan kallas moraliska; tankefrihet och en självständig politisk linje för revolutionär frigörelse.”<sup>217</sup>

Denna salva visste var den tog och den sovjetiske konsuln i Barcelona – den tidigare trotskisten Anonov-Ovsejenko – skyndade sig att offentliggöra en not, där det hette:

”En av de metoder som den press som sålt sig åt den internationella fascismen utnyttjar sig av är förtal av de representanter för Sovjetunionen som är ackrediterade hos den regering som de fakta leder den spanska republikens utrikespolitik. Det står helt klart vilka syften fascismens tjänstefolk har när de sprider liknande insinuationer. De vill i första hand skada anseendet utomlands för den

<sup>214</sup> *Ibidem*, 13 september 1936.

<sup>215</sup> *Ibidem*, 27 oktober 1936.

<sup>216</sup> *Ibidem*, 15 november 1936.

<sup>217</sup> *Ibidem*, 27 november 1936.

regering som leder den spanska republiken; i andra hand försvaga den broderliga solidaritet som hela tiden stärks mellan de spanska och sovjetiska folken och som utgör den moraliska grunden för den antifascistiska kampen; i tredje hand vill man stödja och stärka olika okontrollerade och ansvarslösa grupper som är ute för att undergräva den republikanska enhetsfronten. Och nu har vi inom den katalanska pressen stött på ett blad som åtagit sig uppgiften att stödja denna fascistiska kampanj. Den 27 november försökte 'La Batalla' förse de fascistiska insinuationerna med material. Sovjetunionens generalkonsul i Barcelona tillbakavisar med förakt denna tidnings beklagliga påhitt.”<sup>218</sup>

Ett tecken på den allmänna underkastelsen var att denna not – ytterligare ett bevis på den ryska inblandningen – spreds av propagandakommissariatet inom La Generalitat, i vars regering POUM då fortfarande ingick, och publicerades i alla tidningar, inklusive CNT:s huvudorgan i Katalonien.

### **Trotskijs bedömning**

Hur såg då Trotskij på den sovjetiska interventionen i Spanien? Hur tolkade han den politiskt? I sanningens namn måste det sägas att han dröjde med att omnämna den och dessutom att han inte gjorde någon korrekt bedömning av den. Han betraktade den uteslutande ur politisk synvinkel, utan att någonsin nämna vapenleveranserna. Oberoende av om man betonade revolutionens socialistiska karaktär eller ville få den att krympa till något som kunde jämföras med den situation som rått för den 19 juli 1936 fanns ett klart problem som ingen kunde komma undan: den absoluta nödvändigheten av att besegra den militära resningen. Om inte skulle det handla om en ren chimär och – i det revolutionära lägret, det reformistiska eller det kontra-revolutionära – leda till något som liknade att skriva i vatten. Det gällde således att segra militärt och för detta behövdes alla slags vapen – gevär, kulsprutor, kanoner, flygplan, stridsvagnar, osv – vilket i sig också innebar att man måste ta hänsyn till de nödvändiga kunskaperna för att kunna hantera dem. Och detta krävdes ända från första början av inbördeskriget.

Det var dessutom nödvändigt med en global kamp, där man inte kunde tillåta skilda avdelningar eller autonoma inslag. Medan POUM och ytterligare några grupper – vänstersocialister och anarkister fast i det fallet enbart i början – hävdade att revolutionen och kriget var oskiljaktiga, en följd av revolutionens arbetarkaraktär, ansåg Prietos anhängare och republikanerna å sin sida att man först måste vinna kriget och skjuta upp till senare frågan om vilken regim man skulle ha och dess sociala karaktär. I realiteten började man redan att upprätta en ny regim genom att, utan att invänta segern, sakta men säkert eliminera de revolutionära landvinningar arbetarna åstadkommit. Alla var ändå eniga om att samtidigt ta sig an de politiska och militära frågorna, fast på olika vis. Den ende som tycktes skilja sig från alla andra var Trotskij genom att han helt ägnade sig åt de politiska frågorna och bortsåg från den militära aspekten. Och det var ju sant att han upprepat att vad som fordrades i Spanien var ett revolutionärt program och inget annat:

”Den fascistiska armén skulle inte kunna stå emot påverkan från ett sådant program under ens 24 timmar; soldaterna skulle binda sina officerare till händer och fötter och överlämna dem till närmaste högkvarter för arbetarmilisen.”<sup>219</sup>

Trotskij trodde mer på det magiska i program och ordets oemotståndliga kraft än på att låta vapnen tala, vilket var anledningen till att han inte ägnade sig åt något så avgörande som frågan om beväpning av de spanska arbetarna, eftersom dessa under de första dagarna av kriget, när revolutionen rullade fram bakom fronten, insett det omöjliga i att stå emot kanoner, stridsvagnar och flygplan med enbart jaktgevär. Är det förvånande att en stor del av front-

<sup>218</sup> *Solidaridad Obrera*, Barcelona, 28 november 1936.

<sup>219</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 341. [De första lärdomarna av Spanien](#). Trotskij skrev dessa rader den 30 juli 1936.

kämparna var redo att sälja sin själ åt djävulen bara denne försåg dem med vapen som gjorde det möjligt att slåss mot fienden? Den sovjetiska interventionen spelade djävulens roll. Och vad hade Trotskij att komma med i detta avseende? Ingenting förrän han den 19 februari 1937 skulle skriva: ”Stalins politik i Spanien upprepar inte så mycket Kerenskijns politik från 1917 som Ebert-Scheidemanns politik under den tyska revolutionen 1918.”<sup>220</sup> Den 8 mars kom en ny historisk variant: ”Kominterns politik i Spanien är en fullständig avspeglning av dess ödesdigra politik i Kina.”<sup>221</sup> Som framgår inget annat än banaliteter.

Något tydligare och mer konkret var han några månader senare, i oktober, i en artikel med rubriken ”Början till slutet”: ”Den hjälp regeringen i Moskva försett Folkfrontsregeringen med har hela tiden varit villkorlig, åtföljd av kravet på rigorösa åtgärder mot revolutionärerna.”<sup>222</sup> Men det var fortfarande ingen stor fråga; denna *hjälp* hade pågått ett år, med kända konsekvenser, utan att Trotskij tillmätte detta den betydelse det förtjänade. Och vi har sett orsaken. POUM däremot, som den tidigare skaparen av Röda armén otaliga gånger anklagat för att hänga fast vid svansen på Folkfronten och i förlängningen på regeringen – och ytterst kommunisterna –, tvekade inte att kritisera de motiv som fått Stalin att ingripa i kriget i Spanien och de omedelbara följderna av detta ingripande. När Trotskij slutligen bestämde sig för att ta upp frågan klarade han inte av, på grund av brist på information eller på grund av förutfattade meningar, att göra det på rätt sätt. Låt oss se vad han gjorde gällande i artikeln ”Lärdomar av Spanien: sista varningen”, skriven den 17 december 1937:

”Detta för oss rakt till lösningen på gåtan hur och varför Spaniens kommunistiska parti, så obetydligt till antal och med ett ledarskap av så ringa kaliber, visade sig vara i stånd att samla maktens trådar i sina händer, trots socialisternas och anarkisternas ovedersägligt mycket starkare organisationer. Den vanliga förklaringen, att stalinisterna helt enkelt bytte sovjetiska vapen mot makt är alltför lättvindig. Som betalning för krigsmaterielen fick Moskva spanskt guld. I överensstämmelse med de kapitalistiska marknadslagarna räckte detta. Hur lyckades då Stalin få in maktfrågor i denna uppgörelse?

Det vanliga svaret är att sovjetregeringen, efter att ha förstärkt sin auktoritet i massornas ögon genom att leverera militära förnödenheter, som ett villkor för sitt ’samarbete’ krävde drastiska åtgärder mot revolutionärer och därmed kunde röja farliga motståndare ur vägen. Allt detta är obestridligt; men det är bara ena sidan av saken, och därtill den minst viktiga.

Trots den ’auktoritet’ som de sovjetiska vapenleveranserna skapade, förblev det spanska kommunistpartiet en liten minoritet och drabbades av ett ständigt växande hat från arbetarnas sida. Å andra sidan räckte det inte med att Moskva ställde villkor, Valencia måste också gå med på dem.”<sup>223</sup>

Ett långt citat, men som säger mycket om hans oförståelse för den spanska verkligheten och där varje påstående leder till ett klart misstag. För det första, om det är ytligt att förklara kommunisternas hegemoni med de ryska vapnen innebär det då också att kommunistpartiet inte behövde denna *hjälp* för att ta ledningen över de andra krafterna? Vi är säkra på att ingen skulle våga säga något dylikt. För det andra, i detta fall går det inte att tala om ”de kapitalistiska marknadslagarna”, eftersom någon sådan marknad inte existerade, förutom små kvantiteter vapen som erhållits på hemlig väg. Alla möjligheter till leveranser var stängda på grund av det embargo som Kommittén för icke-intervention beslutat om, vilket de facto innebar att det inte återstod någon annan marknad än den sovjetiska. För det tredje, det är visst och sant att de ryska vapnen, dessutom åtföljda av en intensiv propaganda – det påstods rent av att hjälpen var gratis – ledde till en omfattande rörelse av sympati gentemot Sovjetunionen; det

<sup>220</sup> *Ibidem*, s. 358. [Intervju med Havas](#) [Återigen bör det påpekas att Trotskijns tystnad från slutet av augusti 1936 var påtvingad av de norska myndigheterna som hade internerat honom efter sovjetiska påtryckningar ]

<sup>221</sup> *Ibidem*, s. 373.

<sup>222</sup> *Ibidem*, s. 404. ”Början på slutet”, 12 juni 1937.

<sup>223</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 175-176. [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#)

går heller inte att säga att detta bara var ”ena sidan av saken” och dessutom den minst viktiga. För det fjärde, just på grund av denna sympati går det inte att påstå att kommunistpartiet i december 1937 fortsatt var ”en liten minoritet”. Det var man inte längre och partiets medlemsantal uppgick till drygt 200 000, till vilket kan läggas ett klart inflytande inom UGT.

I hans påståenden återfinns hela tiden en torr schematism, vilket gör dem summariska och ytterst felaktiga. Ett exempel; om det förvisso var sant att det krävdes att den republikanska regeringen gick med på Moskvas villkor för att dessa skulle genomdrivas går det däremot inte att påstå att regeringen gick med på dem kort och gott ”därför att dessa herrar ville hålla revolutionen innanför de borgerliga ramarna”.<sup>224</sup> De kunde mycket väl ha gått emot revolutionen och försökt avleda den till borgerlig terräng samtidigt som man vägrade gå med på Moskvas politiska villkor, som ju till syvende och sist band dem till händer och fötter, något som Largo Caballero själv snart insåg och Indalecio Prieto något senare. Nej, frågan är inte så enkel och det räcker inte med att klistra fast etiketter på folk. Sannolikt kände sig Largo Caballero inför omfattningen av kriget, den hjälp upprorssidan fick av Italien och Tyskland, den plågsamma bristen på vapen och det omöjliga i att kunna få något av något annat land, tvingad att utan invändningar acceptera det sovjetiska erbjudandet. Det är rent av möjligt att han aldrig kunnat föreställa sig att Moskva efter att ha lagt beslag på guldreserven skulle utnyttja detta för ständig utpressning. Givetvis gav Largo Caballero prov på stor politisk blindhet och klen sinne för affärer. Men hans senare reaktioner gentemot ryssarna och de spanska kommunisterna visar att han inte medvetet gick in för att tjäna Stalins intressen. Frågan om beväpning, detta upprepar jag, vägde tungt för övervägandena inom alla organisationer och inom regeringen. Hur skulle man ta sig an kriget utan vapen?

Inför detta allvarliga problem fastslog Trotskij obekymrat: ”Men världen roterar inte kring Stalins Moskva. Under ett och ett halvt års inbördeskrig kunde och borde den spanska krigsindustrin ha stärkts och utvecklats genom att bygga om ett antal civila fabriker för krigsändamål.”<sup>225</sup> Två misstag igen: frågan om att gå med på den sovjetiska *hjälp* eller inte handlade inte om ett och ett halvt år utan knappt två månader; för övrigt lyckades man upprätta en krigsindustri, framför allt i Katalonien, men som inte klarade av kraven från en modern krigsföring. Trotskij fortsatte dessutom:

”Revolutioner har fram till idag inte alls varit segerrika på grund av att de haft höga och mäktiga främmande beskyddare, som försett dem med vapen.

Rysslands proletariat besegrade den inhemska reaktionen och de utländska angriparna utan militärt stöd utifrån. Revolutioner lyckas först och främst tack vare ett djärvt socialt program, som gör det möjligt för massorna att bemäktiga sig vapen som finns på deras territorium och desorganisera fiendens armé, Röda armén bemäktigade sig franska, engelska och amerikanska militära förråd och drev de främmande expeditionskårerna i havet. Är verkligen detta redan glömt?”<sup>226</sup>

Det är inte svårt att förstå att Trotskij levde tjugo år tillbaka i tiden, besatt och förblindad av ryska revolutionen och inbördeskriget. Ovan citerade rader visar tydligt den avgrund av astronomiska dimensioner som skilde Trotskij på det berömda pansartåget från den Trotskij som befann sig i Coyoacán, dvs mellan den man som varje ögonblick varit konfronterad med den militära verkligheten och den man som instängd på sitt rum levde på minnen och abstraktioner och som hyllade det skrivna ordet som magiskt och avgörande. Ytterst något kännetecknande för mandariner.

<sup>224</sup> *Ibidem*, s. 176.

<sup>225</sup> *Ibidem*, s. 182.

<sup>226</sup> *Ibidem*, s. 182-183.

### 13. Majdagarna i Barcelona

Allteftersom stalinisterna stärkte sitt inflytande och sakta men säkert lade beslag på statens resurser och de främsta kommandoposterna inom den republikanska armén, allt ackompanjerat av en intensiv propaganda där man framställde sig själv som motståndets själ, såväl vid olika frontavsnitt som bakom fronten, började man omge sig med hegemoniska anspråk. Den censur man utövade hindrade tidningar som inte underkastade sig kommunistpartiets diktat från att kunna ge svar på tal; POUM:s, anarkisternas och vänstersocialisternas tidningar utkom dagligen med stora vita utrymmen efter censurens ingripande. Många aktivister, särskilt medlemmarna av CNT, kände ett djupt missnöje som framträdde i form av stor olust inför de ständiga eftergifterna deras högsta ledare gick med på. Även bland dessa spred sig obehaget på grund av den lömska propaganda kommunisterna ägnade sig åt mot Largo Caballero och dennes närmaste medarbetare. Det stod klart att kommunistpartiet höll på att övergå till en andra etapp på vägen mot den totala makten: de ville göra sig av med Largo Caballeros anhängare och anarkisterna för att lämna plats åt en ny regering under en man som var mer beredd att foga sig efter deras vilja, doktor Negrín.

Missnöjet med stalinisterna var mer uppenbart och utbrett i Katalonien där PSUC, som blivit en tillflykt för alla småborgare som skrämts av revolutionen, gav prov på särskilt stor arrogans. Inte så få började oro sig: de började kunna gissa sig till vad som skulle hända dem om Francosidan segrade och deras framtid verkade inte säkrare om en republik dominerad av kommunistpartiet skulle segra. Den f d kommunisten Fernando Claudín skriver:

”Den terror Stalin utlöst mot de oppositionella i Sovjetunionen lades till de rent spanska anledningarna och fick denna oro att kulminera. För caballeristerna, anarkosyndikalisterna och POUM-isterna framstod den stalinistiska terrorn som ett förebud om vad som väntade dem om kommunisterna hade hegemonin vid ett segerrikt slut på inbördeskriget. Den ståndpunkt det spanska kommunistpartiet hade intagit var inte ägnad att lugna dem. I perfekt synkronisering med ’Moskvaprocesserna’ krävde partiet i själva verket att POUM skulle utplånas och anklagade de caballerister och anarkosyndikalister som fördömde Stalins brott för att vara fiender till Sovjetunionen och fascismens medbrottslingar.”<sup>227</sup>

#### **Orsakerna till resningen**

Händelserna i Barcelona i maj 1937 är betydelsefulla för en granskning av den spanska revolutionen, eftersom de innebar det tydligaste tecken på dennas tillbakagång. Man kan hävda att ända fram till dess hade det, trots svårigheterna, varit möjligt att rädda de viktigaste revolutionära landvinningarna; efteråt, nej. Men vilken karaktär hade dessa händelser? Vad orsakade dem? Rörde det sig om en skicklig provokation från kommunisternas sida? Fanns något internationellt samband, vilket anarkisten Santillán lutar åt på grund av att flera franska och brittiska örlogsfartyg lagt till utanför hamnen i Barcelona? Berodde det på det rådande missnöjet inom proletariatet i Barcelona? Och kanske berodde det hela på samverkan mellan en rad olika omständigheter.<sup>228</sup> Hur som helst innebar majhändelserna att en allvarlig politisk kris exploderade under våldsamma former, en kris som legat och jäst sedan ett par månader. När polisen, där stalinisterna i PSUC höll i tömmarna, försökte ta kontrollen över telegrafbyggnaden i Barcelona brast fördämningarna; de CNT-medlemmar som höll byggnaden satte sig till motvärn och ett stort antal beväpnade arbetare skyndade till deras undsättning. Än en gång ett prov på arbetarmassornas spontanitet.

<sup>227</sup> Fernando Claudín, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#)

<sup>228</sup> Tesen att Francos agenter låg bakom majhändelserna, vilket man skröt om i Burgos som vid den tiden var Francosidans huvudstad, och som kommunisterna skyndade sig att skriva under på förtjänar inte minsta uppmärksamhet genom sin absurditet.



Denna tveklöst spontana karaktär, eftersom arbetarna i fråga inte lydde under någon organisation och agerade efter eget gottfinnande fick Trotskij att hävda att ”resningen hade en ’spontan’ karaktär, dvs, den bröt ut oväntat för ledarna, inklusive POUM:s ledare ... [vilket] visar vilken avgrund som öppnat sig mellan anarkisterna och POUM:s ledare å ena sidan och de arbetande massorna å den andra”.<sup>229</sup> Rörelsen kanske inte var så förvånande ändå: i april hade flera incidenter inträffat som förebådade vad som hände sedan. Dessutom räcker det med att bläddra igenom tidningarna under de aktuella dagarna, i synnerhet *La Batalla* och *Solidaridad Obrera*, för att inse att det inte var något oväntat. En annan fråga är om rörelsen hade planerats eller inte. En del tyder på att så inte var fallet: CNT var emot rörelsen liksom FAI, gruppen ”Durrutis vänner” var inte i stånd att göra något även om man velat och POUM, slutligen, hade inte minsta intresse av någon väpnad konfrontation i ett ogynnsamt läge. Däremot kan det ha handlat om en provokation, eftersom det var troligt att arbetarna från CNT i Telefónicabyggnaden inte skulle vara beredda att bli fråntagna den kontroll man utövade där. Och det är fullt möjligt att provokationen förberetts omsorgsfullt av GPU:s representanter i Spanien.

Den katalanske historikern Cruells, som studerat majrörelsen efter att först ha analyserat läget i Katalonien från januari 1937, skriver efter att ha dragit slutsatsen att händelserna var oundvikliga: ”Det går inte att komma ifrån att händelserna i maj utlöstes genom en provokation som förberetts länge på det psykologiska planet. Om de som tog initiativet var medvetna om detta eller inte har ingen betydelse. Och heller inte den stämning som var för handen redan från november året före som ändå gav utrymme för provokationer.”<sup>230</sup> Samme författare skriver också att alla politiska och fackliga organisationer i Katalonien bar en del av ansvaret för det våldsinriktade klimatet. Han tvekar dock inte att skriva: ”De antianarkistiska stämningar som kommunistpartiet i accelererande takt – och som inletts redan innan Antonov-Ovsejenko utnämns till sovjetisk generalkonsul i Barcelona – drivit till ett provokativt crescendo strax före majhändelserna 1937 hade helt logiskt bidragit till en explosiv situation som underlättade en provokation.”<sup>231</sup>

Detta var också ungefärligen CNT:s och FAI:s syn, även om de inte bara anklagade kommunisterna för provokationen utan även nationalistiska element. Det spel de senare ägnade sig åt hade dock andra motiv men såväl nationalister som kommunister var ute efter att definitivt göra slut på den revolutionära rörelsens inflytande, i synnerhet anarkisternas. I ett manifest daterat den 6 maj förklarade de senare:

”Sedan lång tid har [kommunisterna] utarbetat en plan. Vi har tämligen säkra bevis på att händelserna den 3 maj var ett verk av provokatörer.”

I ett annat manifest sade CNT:s nationella kommitté:

”En lång process av kamp har försiggått mot vår organisation i Katalonien. Kommunisterna, Estat Catalá och några till som lagt sig i bakhåll arbetar aktivt för att minska vårt anseende ute i regionerna och utomlands. Vad alla inte känner till är de enstaka samband som åtföljt detta agerande och som kulminerat i händelserna i maj.”<sup>232</sup>

Flera år senare skulle den anarkosyndikalistiske skribenten Peirats skriva:

<sup>229</sup> L. Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 147. [Upproret i Barcelona \(några preliminära kommentarer\)](#) (12 maj 1937)

<sup>230</sup> Manuel Cruells, *Els fets de maig. Barcelona 1937*, Ed. Juventud, Barcelona, s. 100.

<sup>231</sup> *Ibidem*, s. 128.

<sup>232</sup> *Solidaridad Obrera*, 13 juni 1937.

”Det finns en rik samling böcker om de tragiska händelserna i maj och som går ut på att det handlade om tillfälligheter. Det finns också rikligt med dokument som pekar på att det fanns grundläggande skäl till att det skulle ha handlat om en omfattande provokativ manöver.”<sup>233</sup>

### **POUM:s inställning**

POUM, som blev de som fick betala kalaset för majdagarna, analyserade händelserna i ett uttåg som den 12 delades ut bland arbetarna i Barcelona. Det hade skrivits av Nin och han lade fram såväl sin tolkning av rörelsen som sin inställning till den. Det handlade således om ett viktigt dokument, som det inte går att nonchalera på det sätt nästan alla gjorde, från trotskister och stalinister till ett antal historiker som ägnat sig åt revolutionen och spanska inbördeskriget. Även POUM betraktade det som hänt som en provokation av kommunisterna, i samarbete med nationalistiska element, och att båda parter var ute efter en konfrontation med den revolutionära rörelsen. I manifestet hette det:

”[...] majdagarna var den direkta och omedelbara följden av en provokation av grävsta sorten från PSUC:s sida. För att uppnå sina syften hade partiet använt sig av en man vid namn Rodríguez Salas, en sämre kopia av Noske och förrädare mot det revolutionära proletariatet.”

Vi påminner om att denne medlem av den stalinistiska organisationen i Katalonien var kommissarie för den allmänna ordningen och mannen bakom planen på att ta över Telefónica.

”Vårt parti [POUM] hade vid upprepade tillfällen den sista tiden betonat vikten av att överföra de problem som uppstått under kriget och revolutionen till det politiska området. [...] Att inte ställa problemen på detta sätt, på det rent politiska planet, skulle förr eller senare leda till en våldsam explosion ur den ackumulerade ilskan hos arbetarklassen och, som resultat, en rörelse som skulle bli spontan, kaotisk och sakna omedelbara perspektiv. Våra förutsägelser har besannats. Den provokativa inställningen från kontrarevolutionens sida drev fram explosionen. Men när arbetarna redan befann sig på gatorna måste partiet ta ställning. Hur? Försöka stoppa rörelsen, ta avstånd från den eller solidarisera sig med den? Vårt val var inte svårt. Varken den första eller den andra hållningen stämde med vår karaktär av ett revolutionärt arbetarparti och utan att tveka en sekund bestämde vi oss för den tredje: aktiv solidaritet med rörelsen, trots att vi i förväg visste att den inte kunde segra.”<sup>234</sup>

Den kunde inte segra just på grund av att det då hade krävts att ledarna för CNT och FAI kastat in alla sina krafter i striden och för gott övergett sin eftergiftspolitik.

Otvivelaktigt hade majdagarna, om ledningen för anarkosyndikalisterna velat och fått CNT:s medlemmar att enhälligt gå ut i strid med klara mål, kunnat hejda processen med likvidering av de revolutionära landvinningarna om man på förhand förjagat stalinisterna och deras småborgerliga bundsförvanter från Generalitat-regeringen. Men de ville inte, eller kunde inte på grund av sitt långt framskridna regeringssamarbete. Anarkisten Santillán har kommit med följande medgivande:

”Vi anklagar oss själva för att ha varit huvudorsak till att kampen upphörde. Inte med någon stolthet utan ångerfullt, för samtidigt som vi kvävde elden på vår egen sida fick vi uppleva hur kommunisternas och de katalanska republikanernas fåtaliga motståndsfickor mångdubblade provokationerna.”<sup>235</sup>

Han fortsätter:

”Vi saknade inte materiella resurser. Vi klarade av att driva tillbaka general Pozas och hans eskort till Valencia och hejdade karabinjärernas stormtrupper [...]. Men de som vi utsett till ledare för vår

<sup>233</sup> José Peirats, *a.a.*, vol II, s. 161.

<sup>234</sup> Andrés Nin, *Los problemas de la revolución española*, s. 211. [Majdagarna i Barcelona](#)

<sup>235</sup> Diego Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra*, s. 134.

rörelsen saknade självförtroende; vi saknade en kärna av driftiga och solventa personer som var situationen mogna när det gällde.”<sup>236</sup>

POUM kunde inte inta någon annan hållning än den man medvetet följde och heller inte åstadkomma mer än man gjorde. Nej, det fanns inget att göras mot ledningen för CNT-FAI, vilket också den lilla anarkistiska fraktionen ”Durrutis vänner” insåg och som, efter att ha uppfattat sig som desavouerade av de anarkosyndikalistiska ledarna, gjorde ett försök att få rörelsen att gå till det yttersta och upprätta en revolutionär junta – något som POUM stödde – men som inte gick att förverkliga. Författaren Pagès påpekade med fog: ”[...] CNT:s ledning ville inte lyssna på POUM. Att driva på händelserna hade i detta läge varit liktydigt med en konfrontation med CNT. Och även om många anarkister var kritiska till sin ledning var det inte säkert att de var redo att ställa sig bakom den junta som man ville bilda.”<sup>237</sup> Trotskij var helt klart fel ute när han hävdade att det var nödvändigt att utan vidare ta avstånd från anarkisternas ledare och därigenom locka till sig medlemmarna. Erfarenheten av samma politik mot socialisterna hade gett motsatt resultat.

### **Var det möjligt att ta makten i maj 1937?**

De förhållanden som majrörelsen ägde rum under innebar att man i bästa fall, om den segrat något som, vi upprepar detta, hade krävt en bestämd insats från ledningen för CNT och för övrigt också hela dess organisation i Katalonien, hade kunnat hoppas på en förändring av de politiska styrkeförhållandena i Katalonien och att kommunisterna och de småborgerliga partierna fått lämna La Generalitat. Utan någon som helst tvekan skulle detta ha haft stor betydelse. Men frågan skulle på ett än mer tillspetsat sätt än under revolutionens omedelbara inledning ha rest frågan om relationen mellan Katalonien och resten av den spanska republiken. Hur som helst var det en risk man hade fått ta; men än en gång syndade de anarkistiska ledarna genom bristande djärvhet och valde att i stället fortsätta sin kompromisspolitik, i själva verket en kapitulation, utan att förstå att detta innebar stärkta positioner för deras stalinistiska motståndare. De fortsatte att tillkännage sitt motstånd mot att ta makten, samtidigt som man delade den – och dessutom på ett dåligt sätt – med partier som inte gjorde något för att dölja sitt bestämda motstånd mot revolutionen och alla de revolutionära landvinningar som gjorts.

Trotskij ägnade sig förstås åt majdagarna med sedvanlig felinställning. Utan att vilja medge att stalinisternas provokation var en intressant och nästan nödvändig aspekt att ta hänsyn till – ”det var av sekundär betydelse” hävdade han – intresserade han sig som god bolsjevik bara för maktövertagandet, något som kunde ha uppnåtts ”om ledarskapet varit något så när seriöst och haft självförtroende”, som han uttryckte det den 24 augusti 1937.<sup>238</sup> Två månader senare skrev han:

”På flera tusen kilometers avstånd och utan den information som bara kan erhållas på plats kunde man ännu i maj ställa frågan om ett maktövertagande varit möjligt eller inte. Men därefter har det publicerats dokument, rapporter och oräkneliga artiklar i tidningar av alla åsiktsriktningar. Alla fakta, alla uppgifter, alla vittnesmål leder till samma slutsats: det var möjligt att erövra makten.”<sup>239</sup>

Vi tvivlar – eller rättare sagt förnekar – att ”tidningar av alla åsiktsriktningar” dragit denna slutsats. Än en gång plockade Trotskij fakta efter egen smak och egna nycker.

Han förvrängde också fakta i det som följer:

<sup>236</sup> *Ibidem*, s. 137.

<sup>237</sup> Pelai Pagès, *Andreu Nin: su evolución política (1911-1937)*, s. 258.

<sup>238</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 423. [De spanska erfarenheterna är ett test av idéer och individer](#) (24 aug -37)

<sup>239</sup> *Ibidem*, s. 459. [Om revolutionens kalender](#) (brev till Rous 22 oktober 1937)

”Ledarna för CNT och FAI förklarade själva efter upproret i maj 1937: ’Om vi så hade velat hade vi när som helst kunnat gripa makten, eftersom alla styrkor var på vår sida, men vi ville inte ha någon diktatur’, osv, osv. Vad borgarklassens anarkistiska lakejer har eller inte har är i längden en sekundär fråga. Det som räknas är att de härmed erkänner, att det upproriska proletariatet var starkt nog att erövra makten. Hade det haft ett revolutionärt och inte ett förrädiskt ledarskap skulle det ha rensat statsapparaten på alla Azaña-typer, inrättat rådsmyndighet, gett jorden till bönderna, verkstäder och fabriker till arbetarna – och den spanska revolutionen skulle ha blivit socialistisk och oövervinnelig.”<sup>240</sup>

Vad Trotskij glömde bort i denna serie av trubbiga påståenden var att förklara hur anarkistiska ledare kunde upprätta makt för sovjeter som dessutom inte existerade.

Men han fortsätter att förse oss med ännu några totalt överspända tirader:

”Om det katalanska proletariatet tagit makten i maj 1937 hade det funnit stöd i hela Spanien. Den borgerligt-stalinistiska reaktionen skulle inte ens ha kunnat hitta två regementen för att slå tillbaka de katalanska arbetarna. Inom det av Franco ockuperade territoriet skulle inte bara arbetarna utan också bönderna ha gått över till det katalanska proletariatets sida, isolerat fascistarmén och framkallat dess oundvikliga upplösning, Det är tvivelaktigt om någon utländsk regering under dessa omständigheter skulle ha tagit risken att kasta in sina förband på Spaniens brinnande jord, En intervention skulle ha blivit materiellt omöjlig, eller åtminstone extremt farlig.”<sup>241</sup>

Varken mer eller mindre. Behöver det påpekas att den borgerligt-stalinistiska reaktionen klarade av att uppbåda inte bara två bataljoner utan två divisioner mot det katalanska proletariat som inte ens tagit makten? Trotskij, som tog sina önsknings för verklighet, lät sig invaggas i en optimism som dessvärre inte höll måttet i Spanien. Det enda man kan kommentera sådana påståenden med är att han var totalt okunnig om det läge som rådde i såväl den republikanska sektorn som Francosidans.

## 14. Stalinisternas repression

Medan anarkosyndikalisternas ledare slösade tid på att rättfärdiga sin oförmåga [*inhibición*] och offrade nuet och den omedelbara framtiden för den sk ”antifascistiska enigheten” rullade kommunisterna vidare med en plan som gick ut på definitiv dominans. De hade lyckats driva igenom Largo Caballeros avgång och den 17 maj 1937 bildade doktor Negrín en ny regering, som var mer foglig mot stalinisternas politik. Men man hade fortfarande inte bestämt sig för att starta repressionen, som skulle rikta sig först mot POUM, den svagaste länken. Man föredrog att avvakta. Under drygt en månad – mellan den 7 maj och den 16 juni – verkade det som om de översvämmade vattnen i Barcelona återtagit sitt normala flöde. Bara den ihärdiga kampanjen i de kommunistiska tidningarna utgjorde ett klart tecken på att lugnet bara var skenbart. Slutligen, efter att ha lyckats få till stånd Largo Caballeros – som blankt vägrat att genomföra repressionen – avgång beslutade man den 16 juni att utlösa en grym repression mot POUM, utförd av spansk stalinistisk polis som bakom kulisserna manövrerades av GPU-agenter, något som tidigare kommunister som Jesús Hernández, Manuel Tagüeña, Enrique Castro och Fernando Claudín senare skulle medge.

Dessa utförde den roll Stalins hemliga polis anvisat dem, vilket de som studerat revolutionen och inbördeskriget i Spanien med ett minimum av objektivitet kunnat konstatera. GPU-agenternas roll återfinns i verk av Gabriel Jackson, Raymond Carr, Stanley G Payne, John Brademas, Pierre Broué och flera utländska historiker samt i arbeten av José Peirats, Elena de Souchère, Salvador de Madariaga, Juan Simeón Vidarte, Indalecio Prieto och några till i Spanien, utan att nämna författare som behandlat samma tema i general Francos Spanien. Samtliga har pekat på den avgörande roll som ryssarna spelade, under ledning av Orlov, chef

<sup>240</sup> *Ibidem*, s. 525. [Än en gång om orsakerna till nederlaget i Spanien](#) (mars 1939)

<sup>241</sup> *Ibidem*, s. 435.

för GPU – som då kallades NKVD – i vårt land. De agerade efter eget gottfinnande som om de befunnit sig på ockuperad mark, samtidigt som kommunisternas tidningar högljutt larmade om nationellt oberoende. Efteråt har det framgått att inte ens regeringen – sannolikt med undantag för Negrín – visste något, vilket innebar att anhållandet av ledarna för POUM och bortförandet av Andrés Nin kom som en total överraskning för dem. Inte minst överraskade var herrar Zugazagoitia och Inujo, inrikes- respektive justitieminister, dvs. de mest berörda av affären.

### **Förföljelsen av POUM och mordet på Andrés Nin**

Den plötsliga och brutala repressionen ledde till oro och olust inom den republikanska zonen, i synnerhet inom ledningarna för CNT och Largo Caballeros tendens, som insåg vad de själva kunde råka ut för. Denna känsla av olust minskade inte när de i tidningarna kunde läsa de spanska kommunisternas groteska anklagelser om spioneri och som omedelbart spreds vidare i tidningar världen över. Även utomlands var förvåning och upprördhet stor i antifranquistiska tidningar: arbetaraktivister, intellektuella och liberala element insåg att det inom den republikanska zonen upprättats samma terrorvälde mot oppositionella som i Sovjetunionen. Upprördheten växte när det blev känt att Nin var försvunnen och inte ingick bland de ledare för POUM som ställdes inför rätta, utan minsta tvivel på grund av att han blivit mördad. Flera internationella delegationer infann sig i Barcelona och Valencia för att ta reda på vad som hänt Nin. Medlemmar av POUM, som tvingats under jorden, begagnade sig av nattens mörker för att på husväggarna i alla katalanska samhällen måla den anklagande frågan: ”Var finns Nin?”

Men han var redan mördad, förmodligen utanför Alcalá de Henares av lejda mördare under Orlovs kommando. Det går inte att säga om den redogörelse Jesús Hernández gör i sin bok ”Jag var Stalins minister” är sanningsenlig eller inte, men den låter mycket sannolik. (Hernández gör gällande att Nin torterades under barbariska former. Då han inte gav vika kom en av Orlovs mannar, italienaren Vittorio Vidali – som i Spanien gick under namnet major Carlos och som för närvarande är en aktningvärd medlem av senaten i sitt hemland –, med följande plan: att påstå att Nin blivit bortrövad av Gestapoagenter för att sedan hävda att nazisterna räddat honom, vilket skulle påvisa hans kontakter med fascisterna. Nin mördades och omedelbart efteråt vidarebefordrades ett meddelande till Moskva att affären N fått sin slutgiltiga lösning.) Claudín å sin sida medger:

”För min del vill jag bara tillägga att repressionen mot POUM, i synnerhet det avskyvärda mordet på Andrés Nin, är det svartaste bladet i det spanska kommunistpartiets historia. Partiet blev medskyldigt till det brott som begicks av Stalins hemliga polis. Liksom alla andra kommunister i världen vid denna tid och under många år därefter, var vi spanska kommunister utan tvivel förblindade av de monstruösa lögnen som fabricerats i Moskva. Men detta befriar oss inte från vårt historiska ansvar.”<sup>242</sup>

Att Nin offrades kan ha räddat de övriga ledarna för POUM från att drabbas av samma öde. Under alla omständigheter förvandlades rättegången mot dem till en anklagelseakt mot stalinismen; under denna fanns varken ångerfulla eller någon redo att bekänna på det bedrövliga sätt som varit fallet under Moskvarättegångarna. Bland försvarssidans vittnen paraderade personer som Largo Caballero, Luis Araguistáin, Federica Montseny och flera till. Samtliga visade tveklöst sin solidaritet, trots de politiska meningsskiljaktigheterna med POUM som de utsatts för mycket kritik från i synnerhet under den tid då de haft poster inom regeringen, och målade upp bilden av den revolutionära bana de som befann sig på de anklagades bänk följt. Det hela ledde till att domstolen dömde dem för deras medverkan i

<sup>242</sup> Fernando Claudín, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#)

majhändelserna – som betraktades som en attack mot den allmänna ordningen och republiken – men alls inte för förräderi eller samarbete med fiende, vilket kommunisterna öppet krävt.

Trots de år som förflutit har det spanska kommunistpartiet emellertid inte tvättat ren detta ”svarta blad” som Claudín talade om. I dag framstår partiet som mycket liberalt, mycket demokratiskt och redo att ärligt delta i det politiska spelet med den s k *civiliserade högern* och rent av även med Opus Dei. Man tiger dock om sitt agerande under inbördeskriget och vill helst inte höra talas om det, vilket visar att de fortfarande är fångar i sitt stalinistiska förflutna. I en nyligen utgiven bok framför Santiago Carrillo inte minsta *mea culpa*, utan framhårdar i att beteckna POUM som kontrarevolutionärt. Här följer ett exempel på hans märkliga sätt att resonera:

”Jag hade aldrig betraktat trotskisterna som mina potentiella fiender innan jag hade varit i Sovjetunionen. Och hur kom jag att betrakta dem på det sättet? Under de stora revolutionerna i historien händer det att en del revolutionärer börjar gå över till kontrarevolutionens ståndpunkter.”<sup>243</sup>

Och beträffande mordet på Nin skriver han:

”Nu tror jag visserligen inte att Nin gick över till Burgossidan eller till Berlin. Jag anser det fullt möjligt att han blev avrättad på den republikanska sidan.”<sup>244</sup>

Observera stilen: han anser, men vet inte, att Nin kan ha blivit avrättad, men inte mördad.

En annan stalinist, f d anarkist, f d anarkosyndikalist, f d socialist, före detta allt möjligt fram tills han blev kommunist, katalanen Rafael Vidiella, kände sig också tvungen att ta upp fallet Nin med följande argument:

”Numera är det känt att det uppstått en myt kring hur Andreu Nin dog och det är möjligt att det är något vi borde känna ånger för, men man glömmer att samtidigt dödades så betydande partimedlemmar som Roldán, bror till Gregorio López Raimundo och framför allt Antoni Sesé. Och han blev dödad av POUM.”<sup>245</sup>

I det fallet handlar det inte om något som helst samband med verkligheten utan rena påhitt, där dessutom händelser med helt olika bakgrund blandas samman. För det första har Vidiella fortfarande inte kommit fram till någon ånger, trots nästan tjugo år av avstalinisering, även om det är troligt att han en dag kommer att få ångra sig – men när? Men det allvarligaste är att Vidiella försöker ursäkta mordet på Nin med att POUM tidigare dödat kommunisten Sesé. Det är första gången någon kommer med ett dylikt påstående då inte en enda historiker som ägnat sig åt inbördeskriget lagt skulden på POUM för detta dödsfall, där det i själva verket var så att han dödades efter att ha blivit beskjuten i sin bil under striderna i Barcelona i maj utan att det någonsin gått att klarlägga vem som låg bakom.

### **Trotskijs olika förvrängningar**

Mordet på Andrés Nin, vi vill upprepa detta, orsakade djup upprördhet på alla håll med bl a reaktioner från kända franska författare som Gide, Martin du Gard, Duhamel och Mauriac, en rad internationella organisationer, fackliga landsorganisationer, osv. Upprördheten blev inte mindre när man utomlands fick kännedom om andra brottsliga gärningar av GPU: morden på engelsmannen Bob Smilie, österrikaren Kurt Landau, polacken Moulin, tjecken Erwin Wolf, amerikanen José Robles och Marc Rhein, son till den ryske mensjevikedaren Abramovitj, osv.

<sup>243</sup> Santiago Carrillo, Santiago Carrillo, *Demain l'Espagne*, Ed. Seuil, Paris, 1974, s. 52. Sv. översättning: *I morgon Spanien*, Lund 1976, s. 56

<sup>244</sup> *Ibidem*, s. 57. Sv. s. 61

<sup>245</sup> Tidskriften *Triunfo*, Madrid, 19 april 1975, s. 51.



”I sitt hemliga tal i februari 1956 öppnade Nikita Chrusjtjov något på förlåten kring Stalins brott i Sovjetunionen medan han däremot iakttog fullständig tystnad om dem som begåtts i Spanien under inbördeskriget.”<sup>246</sup>

Under alla omständigheter hade händelserna i Spanien öppnat ögonen på inte helt få angående stalinismens verkliga natur. På grund av detta blev protesterna och solidaritetsrörelsen med offren högljudda.

En röst förmådde dock inte mäta sig med de krav som ställdes under denna ytterst svåra tid av kommunistisk repression mot ledarna för POUM: det var Leo Trotskijs. Den som går igenom hans bok *La révolution espagnole*, där allt han skrivit om vårt land återfinns, kommer att inse att detta inte är någon billig anklagelse. Inte ens under dessa tragiska månader förmådde han hålla tillbaka sitt agg och utan invändningar ge uttryck för sin solidaritet med några män som, oavsett om de gjort misstag eller inte – det är en helt annan fråga –, blivit offer för stalinismens Kainsmentalitet. Tvärtom fortsatte han orubbligt sina destruktiva insatser, som gick ut på att kritisera POUM och särskilt just Andrés Nin och framställa dem som högsta ansvariga för det som hänt. Endast en gång, i april 1937 några månader innan repressionen satte in sade han som svar på en fråga från en av Deweykommissionens medlemmar om vem som ledde POUM: ”Nin. Han är min vän. Jag känner honom mycket väl.” Men omedelbart efteråt, som om han blivit förskräckt över att ha gått för långt, skyndade han sig att tillägga: ”Men jag kritiserar honom mycket hårt.”<sup>247</sup> Och så oerhört kritisk dessutom! Från denna stund fortsatte han, även efter mordet på Nin, att framföra sin ... oerhörda kritik.

Nu förändrades förvisso Trotskijs språkbruk utifrån polemiska behov. När han kritiserade POUM:s politik och ledning använde han uttryck som ”brott”, ”kapitulation”, ”opportunistism”, ”förräderi”, att utgöra ”en svans åt den borgerliga vänstern”, ”kriminell politik”, osv. Mer än en gång kallade han Nin ”en mensjevik” som ”inte kunde föreställa sig tanken på att bryta med Folkfronten”, som inte vara något annat än person som av bekvämlighet hemföll åt ”amatörmässiga kritiska aktiviteter”, och så vidare. Men när det gällde att fördöma GPU:s brott använde han helt andra termer, sannolikt i brist på goda argument. Den 8 augusti 1937 skrev han således:

”Nin är en gammal och omutlig revolutionär. Han försvarade det spanska folkets intressen och bekämpade sovjetbyråkratins agenter. Det var just därför som GPU-agenterna gjorde sig kvitt honom ... Han bemödade sig om att försvara det spanska proletarietets oberoende av de byråkratiska intriger som härrörde från den härskande klicken i Moskva.”<sup>248</sup>

Den 16 samma månad tillade han:

”Efter en rad bakslag försöker Stalin vända över ansvaret på vänstern och framställa dess ledare som Francos agenter. Därför GPU:s skändliga mord på Nin och andra ledare för POUM.”<sup>249</sup>

Några dagar senare, den 24 augusti, ändrades tonfallet på nytt på grund av att Trotskij då inriktade sig på att polemisera med de belgiska och nederländska trotskisterna, vars majoritet tagit ställning för POUM. Nu fördömdes denna organisation åter som ”opportunistisk”, för att ha ”anpassat sig till de anarkistiska ledarna”, samtidigt som ledningen ”förskräckt över revolutionens obönhörliga krav definitivt valt centrismens väg”, en centrism som än var av ”vänsterkaraktär”, än av ”högerkaraktär”. Vad beträffar Nin kan hans ”tragiska öde inte förändra våra politiska bedömningar, som dikteras av proletarietets historiska intressen och inte av känslomässiga överväganden”.<sup>250</sup> Tonen var samma den 4 september: ”Vi kritiserade Nin

<sup>246</sup> Andrés Suárez, *a.a.*

<sup>247</sup> L. Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 376. [Revolutionär strategi under inbördeskriget](#), 14 april 1937.

<sup>248</sup> *Ibidem*, s. 409-411. [Uttalande om mordet på Andreu Nin](#) (8 augusti 1937)

<sup>249</sup> *Ibidem*, s. 412. [Inbördeskriget i Spanien](#) (16 augusti 1937)

<sup>250</sup> *Ibidem*, s. 415. [De spanska erfarenheterna är ett test av idéer...](#) (24 augusti -37)



öppet medan han var i livet. Vi kommer inte att ändra vår syn på honom efter hans död.”<sup>251</sup> Men, vilken Nin talade han om? Var det ”dilettanten”, ”mensjeviken”, ”förrädaren” eller kanske ”den omutlige revolutionären”, den som ”försvarade det spanska folkets intressen”? Vi kan faktiskt inte begripa hur en dilettant samtidigt kan vara en omutlig revolutionär, eller hur en förrädare kan framträda som försvarare av arbetarnas intressen. Antingen har ord en innebörd och även ett värde eller också är de inte värda ett ruttet lingon.

Den 4 september kom han med ett oerhört fräckt argument, som visar hur lätt Trotskij hade för att ryckas med i jakten på att ta hem poäng i en polemik. Han skrev följande:

”GPU:s gangsters har i Spanien mördat POUM:s ledare Andrés Nin. Nin var min motståndare. Fenner Brockway däremot såg honom som en bundsförvant idémässigt. Om Londonbyrån och andra sorters ’opartiska’ Pontius Pilatus gjort minsta undersökning av de falska påståenden Moskva kom med omedelbart efter rättegången mot Zinovjev och Kamenev hade GPU måhända inte vågat rikta lögnaktiga anklagelser mot ledningen för POUM [...] för att ha samarbetat med general Franco. Men det gjorde man inte. Dessa ’opartiska’ typer beskyddade GPU. Resultat: Nin blev mördad.”<sup>252</sup>

Trotskij missbrukade denna sortens märkliga jämförelser i sin polemik och strävade efter att i varje sammanhang förlöjliga och förödmjuka sina motståndare; men nu hade han överskridit alla gränser för elementär heder. Det finns sätt att polemisera som förminskar den som begagnar sig av dem.

När inbördeskriget väl var över, när man kunde kräva lite lugn och seriösa omdömen, upprepade han oberört sina ständiga omkväden:

”Det spanska proletariatet föll offer för en koalition bestående av imperialister, spanska republikaner, socialister, anarkister och, på vänsterflygeln, POUM.”<sup>253</sup>

En märklig och godtycklig sammanblandning! Uppenbarligen var det bara Trotskij själv – som ju angett vilken politik som skulle följas – som räddade sig undan förräderi och detta genom att förlita sig på proletariatet, som var i besittning av egenskapen att dess medlemmar varken var republikaner, socialister, anarkister, stalinister eller medlemmar av POUM ... Men detta var ingen garanti för att han i andra sammanhang skulle ta avstånd från de förföljelser som ”POUM-medlemmar, revolutionära anarkister och vänstersocialister” utsattes för.<sup>254</sup>

Hans förutsägelser är lika värdelösa:

”Det verkar mycket troligt att denna överväldigande erfarenhet kommer att leda till en splittring i POUM. De delar som uteslöt trotskisterna och fraterniserade med Brandleranhängarna och SAP-ledarna – stalinismens bortkastade sopor – kommer säkerligen att förråda revolutionen genom att söka nåd och sedan ynnest hos Moskvabyråkratin.”<sup>255</sup>

”Representanterna för de andra arbetarorganisationerna – ryggradslösa reformister, anarkistiska frasmakare, POUM:s hjälplösa centrister – muttrade, stönade, vacklade, manövrerade, men när allt kom omkring rättade de in sig bakom stalinisterna.”<sup>256</sup>

De anpassade sig till stalinisterna som offren anpassar sig till bödeln och repet till den hängde. Men det är också nödvändigt att erinra sig att när en rad organisationer i mars 1939 i Madrid reste sig mot kommunistpartiet ställde sig Trotskij och hans anhängare på stalinisternas sida.

<sup>251</sup> *Ibidem*, s. 430. 4 september -37.

<sup>252</sup> *Ibidem*, s. 429.

<sup>253</sup> *Ibidem*, s. 567. [Klassen, partiet och ledarskapet](#) (augusti 1940)

<sup>254</sup> *Ibidem*, s. 483. [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#) (17 december 1937)

<sup>255</sup> *Ibidem*, s. 395-396. [Upproret i Barcelona](#) (12 maj 1937)

<sup>256</sup> *Ibidem*, s. 497. [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#)

## 15. Avslutande anmärkningar

En objektiv studie, utifrån dagens insikter, av Trotskijs texter om den spanska revolutionen, i synnerhet perioden kring inbördeskriget, ger det bestämda intrycket att han varken kunde eller ville stiga av sina illusioners hästkrake. Dessa illusioner bestod i att han överallt försökte hitta en nytugåva av den ryska Oktoberrevolutionen. Det var inte bara så att hans tolkningar av händelserna hela tiden gjordes med den ryska revolutionen för ögonen, utan att hans hållning och de lösningar han föreslog i varje ögonblick var en kopia av vad han själv och Lenin gjort 1917. I Trotskijs ögon var den ryska revolutionen den perfekta och enda modellen. Och när man invände att läget i Spanien, exempelvis, var annorlunda svarade han föraktfullt att detta var ”det vanliga argumentet som alla opportunisterna brukar tillgripa”,<sup>257</sup> och att ”abstrakta moralpredikningar av detta slag ger inte något seriöst intryck”.<sup>258</sup> I ett anförande som Andrés Nin höll i april 1937 gick han i svaromål indirekt genom att fastslå att ”formlerna från den ryska revolutionen leder till misslyckande om de tillämpas mekaniskt”. Därefter tillade han att ”ryska revolutionen får inte tillämpas bokstavligt utan mer ses som inspirationskälla”.<sup>259</sup> Men för Trotskijs vidkommande verkade bokstavlighet och inspiration var en och samma sak.

I flera av sina texter från tiden kring inbördeskriget förefaller han betrakta dessa som om det rörde sig om en kopia av inbördeskriget i Ryssland. Han talar om regementen och inte om divisioner och jämför det röda kavalleriet med de italiensk-tyska stridsflygplanen vad gäller effektivitet. Han sade också att om det ”i spetsen för det s k republikanska Spanien hade stått revolutionärer och inte feiga agenter för bourgeoisin, skulle problemet med beväpning aldrig ha blivit det allt överskuggande”.<sup>260</sup> Skulle det således räcka med det revolutionära ordet för att kunna stå upp mot en modern och välutrustad armé av det slag Franco förfogade över? För honom var det otvivelaktigt så. Ordet skulle svara mot ett klart och tydligt program, detaljerat, i svart på vitt, utan något utrymme för improvisationer. För Trotskij var revolutionen som en ekvation som kunde lösas med samma obevekliga logik som en algebraisk uträkning. Det har emellertid visat sig att varje revolution, precis som livet självt varje dag och ibland varje stund, kräver improvisation, oväntade lösningar för att kunna ta sig an nya frågor som ständigt uppkommer och som ingen kan fästa ned i någon regelbok.

För Trotskij var det inte vapen som saknades i det spanska inbördeskriget utan ett program och någon som kunde tillämpa det, dvs ett revolutionärt parti. Ah! Men förstås ett parti med en riktig politik: kort sagt ett bolsjevik-leninistiskt parti. Så löd hela tiden Trotskijs outtröttliga refräng. Den riktiga politiken återkommer på varje sida i hans texter, fast utan att han någonsin upplyser oss om vad den verkligen innebar. Var det att agera omedelbart på samma sätt som när en bågskytte spanner bågen? Var det att se allt gå i fullbord som man förutsett tidigare? Gällde det att kort och gott segra? Om en politisk linjes korrekthet måste basera sig på sina praktiska resultat handlar det om vanlig pragmatism och William James skulle bli ersättare för Karl Marx. Dessutom verkade det som att Trotskij, som oförtröttligt predikade om den rätta politiken, aldrig själv lyckades tillämpa den, eftersom han ju egentligen var den evige förloraren från den stund då makten i Sovjetunionen gled honom ur händerna. Vem stod då för en riktig politik, förloraren Trotskij eller segraren Stalin? Och vad tjänade det till med en riktig politik när man var oförmögen att själv skapa en verklig revolutionär rörelse?

Trotskijs kritiska sinne var skarpt och hela tiden närvarande, nästan outtröttligt. Man skulle kunna säga att han kritiserade allt och alla. Men detta kritiska sinne stannade plötsligt upp när det blev nödvändigt att analysera sina egna politiska ståndpunkter, sina bedömningar och

<sup>257</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 125. [POUM:s förräderi](#) (januari 1936)

<sup>258</sup> *Ibidem*, s. 159. [De spanska erfarenheterna är ett test av idéer...](#) (24 augusti 1937)

<sup>259</sup> *La Batalla*, 26 april 1937.

<sup>260</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 183. [Lärdomar av Spanien – den sista varningen](#)

följderna av flödet av förutsägelser. Han däremot hävdade att man måste acceptera vad han sade som fullkomligt och ofelbart. Misslyckanden eller enkla misstag var honom främmande och av hans agerande framgick att misslyckanden och misstag bara var något som andra gjorde sig skyldiga till. Han såg alltid sina analyser eller banala påståenden som exakta och riktiga; andras var *a priori* felaktiga eftersom de skilde sig från hans egna. Hans omedgörlighet var sådan att den upphöjdes till en ren kult; den hejdade sig inte ens inför kamraterna inom den egna organisationen, vilka vid minsta meningsskiljaktighet blev obarmhärtigt fördömda. Han var otvivelaktigt i besittning av en inkvisitorisk läggning. Och då det inte var möjligt för honom att skicka kättarna till bålet fick han nöja sig med att överösa dem med skällsord och tvinga på dem förrädarens kåpa. Det kan utan omsvep sägas: Trotskij, precis som Stalin och Lenin dessförinnan, led av den synnerligen allvarliga defekten, en själslig avvikelse, att omvandla politiska meningsskiljaktigheter till en förseelse och rent av till något brottsligt.

Gentemot POUM och dess ledare agerade han på inkvisitoriskt sätt, vägrade rätt och slätt att lyssna på minsta motargument, framställde fakta efter eget gottfinnande och tillskrev dem politiska ståndpunkter som de aldrig haft. Vilka var Trotskij's främsta anklagelser mot POUM? Vi har redovisat dem tidigare, men vi ska här upprepa dem en gång till: att ha undertecknat valalliansen i februari 1936; att inte ha tagit makten i juli efter militärernas uppror; att ha gått med i Generalitat-regeringen; att inte ha obevekligt ha fördömt övriga organisationer och framför allt deras ledare; att ha visat sig stå för en eftergiftspolitik i synnerhet gentemot anarkisterna, osv. Sammanfattningsvis: POUM borde ha gjort vad man inte gjorde och låtit bli att göra det man gjorde. För Trotskij fanns inget positivt, inget korrekt och träffsäkert i deras agerande. POUM hade fötts med arvsynden inbränd på sig och var nu dömt att inte förtjäna någon som helst uppskattning.

Trotskij's inställning var verkligen skräckinjagande. Men mycket mer förvånande är att trotskisterna oberört, än i denna dag, fortsätter att anpassa sig till och överta alla de misstag och felsteg Trotskij gjorde sig skyldig till vid bedömningen av de viktigaste händelserna under den spanska revolutionen och, framför allt, av POUM och dess ledning. Man skulle kunna säga att de utgör en del av det arv han lämnade efter sig och som de inte kan göra sig kvitt. För några år sedan gav Ligue Communiste (fransk sektion av Fjärde internationalen) ut en broschyr skriven 1939 av en trotskist av polskt ursprung, som uppenbarligen befunnit sig i Spanien under inbördeskriget. Vad är att säga om dess innehåll? Där upprepas – givetvis inte med samma litterära och polemiska begåvning – det som Trotskij redan hävdade och upprepat. *Qualis pater, talis filius*. Äpplet faller inte långt ... som det heter i ett gammalt ordspråk. Under alla omständigheter ger författaren till broschyren prov på stor uppblåsthet, något som alltid brukar vara fallet med nyfrälsta som är ute efter att bevisa sitt nit.

Låt oss ta några exempel, talande för den mentalitet som rått och råder bland trotskister tidigare och idag: ”Fjärde internationalen kan alltså med rätta säga: vi förutsåg allt detta.”<sup>261</sup> ”Ändå kunde bara trotskismen, dvs Fjärde internationalens bolsjevikiska politik, rädda POUM och föra det framåt. [...] Fjärde internationalen föreslog sitt program.”<sup>262</sup> ”För att besegra Franco krävdes en *revolutionär ledning*, dvs *ett parti*.”<sup>263</sup> ”En revolutionär politik hade kunnat sprida ’den bolsjevikiska pesten’ även till de mest eftersatta och reaktionära skikten. Hade man inte under den ryska revolutionen fått se förband av kosacker gå över till Röda armén?”<sup>264</sup> Och så till sist, det eviga ledmotivet: ”Fjärde internationalen kommer att leda proletariatet från dess nederlag till stora segrar.”<sup>265</sup> Trots den upphetsade ton som trotskister

<sup>261</sup> M Casanova, [Spanska inbördeskriget och stalinismens förräderi](#)

<sup>262</sup> *Ibidem*

<sup>263</sup> *Ibidem*

<sup>264</sup> *Ibidem*

<sup>265</sup> *Ibidem*

allmänt brukar ge uttryck för tycks detta oss vara en slags Neanderthalmänniska, en förhistorisk pithecanthropus [utdött människosläkte] på grund av sina anakronismer, sin trohet mot det förflutna. Och på detta förflutnas vägnar, som man identifierar med en förment marxist-leninistisk sanning, kan man med största lätthet ägna sig åt fördömanden och bannlysningar.

Det som mest drar uppmärksamheten till sig i trotskistisk litteratur är dess förmåga att imitera. Vad gäller den spanska revolutionen, i synnerhet rörande POUM, kommer alla med samma anklagelser som Trotskij, argumentationen är identisk med Trotskijs och till och med de exempel som lyfts fram är samma som Trotskijs. Denne riktade kritik, först från Norge och därefter från Mexiko, utan kännedom om fakta och utan seriös information. Och de av hans representanter som begav sig till Barcelona upprepade där vad Trotskij sagt på flera tusen kilometers avstånd, i stället för att studera det verkliga läget på plats och dra nödvändiga slutsatser. Dvs det var inte dom som från Spanien försåg Trotskij med information utan i stället var det Trotskij som på distans informerade dem som befann sig i Spanien. Det märkliga, något som vore värt en psykologisk studie, var att när Trotskij fick rapporter från sina utsända där dessa nöjde sig med att återge vad han sagt i sina brev och artiklar så trodde den gamle revolutionären att hans åsikter bekräftats utan att inse att han var offer för ett bedrägligt självbedrägeri.

Därigenom skulle trotskisterna i Spanien, som agerade i en sluten cirkel utan minsta kontakt med den dagliga verkligheten och beslutna att se till att de frågor man stod inför anpassades till deras principer i stället för tvärtom, spela en fullständigt negativ roll. Det var inte bara det att de inte agerade utan att de heller inte brydde sig om att studera några frågor från grunden; deras roll var att kritisera, kritisera och åter kritisera. Förvisso gjorde de inget annat än att imitera Trotskij som med sin föresats att kritisera kritiserade allt, inklusive det som inte gick att kritisera. När han exempelvis förebrådde POUM för att de hade ”en egen lokal, en egen radiostation, ett eget tryckeri, egna miliser”<sup>266</sup>, visade det än en gång hans storartade okunskap om den spanska verkligheten, eftersom alla organisationer – även de allra minsta som det syndikalistiska partiet eller federalisterna – också hade egna lokaler, tryckerier, osv. Dessutom hade Trotskij glömt bort att det sett ut på samma sätt under ryska revolutionen, ända tills bolsjevikerna lade beslag på allt och upprättade sin diktatur.

Mer än en gång har vi frågat oss vilka motiv som låg bakom Trotskijs vrede mot ett parti som ändå låg närmare hans egna idéer än något annat; mot personer som kämpat vid hans sida – som Nin och Andrade – och som trots de politiska meningsskiljaktigheterna fortsatte att hysa stor respekt för honom. Kanske berodde det delvis på att POUM bildats utan Trotskijs medgivande – i det läget var han för att de skulle gå med i socialistpartiet. Men bara delvis och till en viss gräns.

Det förefaller som om svaret på frågan kom några år efteråt, när det avslöjades att GPU lyckats nästla sig in i trotskisternas Internationella sekretariat. Under spanska revolutionen var den mest aktive inom detta sekretariat, den närmaste medarbetaren till Trotskijs son Leo Sedov, en viss Zborowski, en man med rysk-polsk bakgrund som kallades Etienne. En del trotskister var misstänksamma mot honom medan Trotskij själv hela tiden försvarade honom. Sedan han 1941 emigrerat till USA upptäckte polisen där att han var GPU-agent. Det råder inget tvivel om att Moskva beordrat honom att förgifta relationerna mellan Trotskij och POUM, en order som han antagligen utförde med stor framgång.<sup>267</sup>

I våra kommentarer till Trotskijs syn på POUM har vi inte velat slå fast att denna organisation hela tiden följde en oklanderlig och träffsäker politisk linje. Man tog miste vid en del till-

<sup>266</sup> L Trotsky, *La révolution espagnole*, s. 459. Brev till Rous (22 oktober 1937)

<sup>267</sup> Om denna affär, se den tidigare nämnda boken av Georges Vereeken, *La guépéou dans le mouvement trotskiste* samt Elisabeth K Poretiskis *Les nôtres*. [ Se även [Andreu Nin och Leo Trotskij](#) av Wilebaldo Solano ].

fällen, på samma sätt som alla organisationer gjort rätt ofta under historiens gång. Trots alla myter som skapats kring bolsjevikpartiet – något som partiets ledningar ägnat sig åt i efterhand för att rättfärdiga dess påstådda överlägsenhet gentemot alla andra partier, så är dess vacklan och misstag inget okänt. Det var inte någon rak linje och dess taktiska förändringar var inte matematiskt beräknade. Detta medgav Lenin i sin skrift *Radikalismen, kommunismens barnsjukdom*:

”hela bolsjevismens historia, både före och efter Oktoberrevolutionen, är *full* av manövrer, överenskommelser och kompromisser...”

Detta visste även Trotskij även om han med sin säregna dialektik skyddade sig mot all kritik:

”Marx begick misstag, Lenin begick misstag och även bolsjevikpartiet som helhet gjorde det. Men dessa misstag rättades till i tid tack vare riktigheten i den grundläggande linjen.”<sup>268</sup>

Det finns alltså en grundläggande linje som bestämmer den s k riktiga politiken. Men enligt vad Trotskij sagt och upprepat är den bara inom räckhåll för bolsjevik-leninismen, en slags universell testamentsexekutor; övriga partier, övriga organisationer, har uppstått för att förråda proletariatet, som uteslutande företräds av bolsjevik-leninismen. Vi måste säga att detta är rena mytologin. Ett idealiskt arbetarparti, med en grundläggande linje och en riktig politik och kapabelt att leda arbetarna på samma sätt som en barnsköterska [*niñera*] visar ett barn vad det får göra och inte, har aldrig existerat, existerar inte och kommer förmodligen aldrig att göra det fram till socialismen. Det tycks mig vara dags att en gång för alla göra sig av med dylikt tomt prat, som orsakat så mycket skada för alla de grupper och smågrupper som bildats och bildas och som tror sig sitta på den absoluta sanningen med följderna att de betar sig som trista pedagoger och passiva revolutionärer utan någon verklig kontakt med de sociala striderna.

POUM begick utan minsta tvivel misstag före och efter den 19 juli 1936, även om de inte bestod av det som Trotskij och trotskisterna anklagade dem för. Jag tror att det var ett misstag att inte ha utnyttjat den möjlighet de *treintistiska* fackföreningarna fick att återkomma till CNT, vilket beslutades om vid CNT-kongressen i Zaragoza i maj 1936 – dvs nästan omedelbart före inbördeskriget, för att göra samma med fackföreningarna kring FOUS, som kontrollerades av medlemmar av POUM. Under alla omständigheter var detta nödvändigt att försöka direkt efter 19 juli, innan den tvångsmässiga fackliga anslutningen genomdrevs och CNT upprättade en tyst överenskommelse med UGT, som bara ledde till att UGT skaffade sig ett inflytande som man varken hade eller förtjänade i Katalonien, något som sedan stalinisterna i sin tur utnyttjade. POUM:s fackliga politik var felaktig och priset för detta blev högt.

Enligt min bedömning var det heller inte förnuftigt att låta Andrés Nin gå in som minister i La Generalitat, eftersom han behövdes i partiets politiska sekretariat och det var också ett misstag att skicka några ledare till fronten för att leda miliser. En liten organisation som POUM kunde inte unna sig lyxen att sprida ut sina bästa medlemmar på tusen olika uppgifter. På samma sätt var det ett misstag att inte ha förberett sig tillräckligt på att gå under jorden efter majdagarna 1937; man lät sig luras av den vapenvila stalinismen utropat och underskattade styrkan hos denna. Ett annat misstag var att från den dag partiet bildades tro sig vara det sanna kommunistpartiet, efterföljare till bolsjevikerna, och detta just i ett läge då kommunismen var misskrediterad och då bolsjevismen bara ledde till aversion från de anarkosyndikalistiska massornas sida. Trotskij kritiserade POUM för att inte vara något bolsjevikparti när dess verkliga brist just bestod i att man ville vara ett bolsjevikparti. Det språkbruk man hela tiden använde sig av i sina tidningar och på sina möten, ett utslag av leninismen, var inte det lämpligaste för att kunna nå arbetare inom CNT eller för att stärka sitt inflytande bland folket.

<sup>268</sup> L Trotsky, *Escritos sobre España*, s. 153. [De spanska erfarenheterna är ett test av idéer...](#)



Men det avgörande misstaget – ett som man förvisso delade med övriga organisationer, först och främst trotskisterna – var att bedöma Sovjetunionen och kommunistpartiet efter kriterier som redan var föråldrade. Den dominerande uppfattningen var att Sovjetunionen fortfarande var en arbetarstat, som det räckte att rikta *objektiv* kritik mot, men som man måste försvara hela tiden. POUM delade denna *felaktiga* uppfattning. På grund av detta gjorde man en ytlig bedömning av det spanska kommunistpartiets agerande och såg dess taktiska förändringar som mindre misstag. I själva verket bestod misstaget av att tro att stalinismen tagit miste när det i själva verket handlade om en politik som konsekvent försvarade intressena hos den nya samhällsklass som tagit makten i Moskva. Under spanska inbördeskriget trodde man att kommunisterna förde de borgerliga republikanernas politik när de i själva verket följde sin egen; det var inte republikanerna som utnyttjade och använde sig av kommunisterna, det var dessa som använde sig av och utnyttjade republikanerna.

Alla de fel som POUM begick och som vi räknat upp – utom ett sista som i Trotskij's ögon inte kunde vara något fel eftersom han själv hyste samma uppfattning – eftersom han aldrig hänvisade till det var det kanske en mindre synd. Hans intresse, hans lidelse och eviga förblindelse gällde andra frågor som var lättare att polemisera kring, och för övrigt mer ytliga och obetydliga på vilka han orubbligt applicerade sitt schema från den ryska revolutionen på utan att kunna gå med på minsta förändring. Man måste fråga sig om inte denna halsstarriga omedgörlighet ytterst dolde en reell oförmåga att kunna gå till grunden med den avgörande, som ju inte handlade om något annat än den nya samhällsklass som uppstått i sovjetstaten och som lyckats ta ledningen över denna. Av detta skäl innehöll hans kritik, stundtals träffsäker, i allmänhet inga perspektiv och ledde till tomma och intetsägande fraser; i andra sammanhang omvandlades de till rena abstraktionerna, till något som inte hade med verkligheten att göra, till något som även om det verkade så inte var av denna världen.

Av ovilja eller oförmåga att ta itu med den sovjetiska verkligheten blev problemen för den kommunistiska rörelsen för Trotskij's del kort och gott en fråga om ledarskapets kris: det räckte således med att göra sig av med Stalin och hans klick för att kommunismen internationellt och Sovjetunionen skulle återgå till sund bolsjevism och den röda fanan till att åter vaja för himlens alla vindar. Det hela handlade om att tillintetgöra de *dåliga* och ersätta dem med de goda. Ett enkelspårigt tänkande och otillåtet för någon som kallar sig marxist. Med all rätt gjorde Jorge Semprún följande träffande analys av Trotskij's verk:

”Sammanfattningsvis använder Trotskij sig inte av marxismen för att utforska det konkreta innehållet i en ny situation, utan för att i den leta efter beståndsdelar som bekräftar något på förhand fastslaget. Vilket bekräftar att inte bara kyrkan kan vara ortodox, utan att detta även kan vara fallet med sekter och små kapell.”<sup>269</sup>

Så var det också i själva verket: Trotskij och trotskisterna var bara ute efter att hitta bekräftelser, när man inte gick vilse i bysantinska diskussioner.<sup>270</sup>

Det är betecknande att Trotskij i synnerhet mellan 1930 och 1934, efter att ha ägnat händelserna i Spanien stort intresse därefter nästan totalt kopplade bort intresset i ett läge då den revolutionära processen blev alltmer tillspetsad. Varför denna anomali? Svaret är enkelt: när den trotskistiska sektionen i Spanien försvann kände han sig främmande för det som hände och kunde hända. Säkerligen var det också så att han saknade nödvändig information – som

<sup>269</sup> Jorge Semprún's förord till spanska upplagan av Claudín's bok. [ Förordet i den svenska upplagan är av senare datum och översatt från engelska utgåvan ]

<sup>270</sup> Som det som skedde i september 1937, när repressionen mot POUM stod i full blom, mellan Trotskij och de amerikanska trotskisterna: det rörde sig om huruvida en trotskistisk deputerad skulle ha rösta ja eller nej till krigskrediter åt regeringen Negrín. Som bekant lade denne aldrig fram frågan om krigskrediter för omröstning i parlamentet och om trotskisterna skulle ha haft en deputerad hade denna då för övrigt inte suttit i parlamentet utan i fängelse.

Andrés Nin tidigare försett honom med – på grund av bristande kunskaper i spanska. Och när de spanska arbetarna den 19 juli 1936 startade en avgörande strid som skakade om hela världen kände sig Trotskij, som ju ändå hade tillgång till internationella tidningar som ägnade stort utrymme åt händelserna, främmande för det som hände. Han välkomnade inte den spanska revolutionen med samma jubel som breda lager runt om i världen gjorde. Det var den första revolutionen på många år. Och då han förstod att trotskismen skulle stå vid sidan av ägnade han den inte det intresse den förtjänade.

Och följaktligen är vi frestade att hävda att om inte POUM hade existerat skulle Trotskij inte ha skrivit mycket om revolutionen och spanska inbördeskriget. Samtliga hans korta artiklar från denna tid har enbart polemiskt syfte och är helt inriktade på att bekämpa POUM:s politik. Hans isolering och vanmakt inför utvecklingen gjorde honom än mer döv och blind för de invändningar som hans mer opartiska kamrater framfört, oavsett hur många lärdomar de dagliga händelserna kunde förse honom med om en värld i rörelse, på väg att omvandlas och vars epicentrum då låg i Spanien.

Som huvudaktör under ryska revolutionen 1917, som senare skulle sluka honom, hade han den mycket mänskliga reaktionen – inte särskilt politisk och dömd att misslyckas – att ge universell betydelse åt denna och framställa den som den enda modellen överallt och i alla lägen. Karl Marx pekade en gång på en tendens bland revolutionärer att försöka imitera framstående representanter för tidigare revolutioner. Ända till sin sista stund i livet försökte Trotskij imitera sig själv.



## Bilaga: Ignacio Iglesias – journalist i hjärtat av det radikala Spanien av Michael Eaude

*The Guardian*, 1 november 2005

**Ignacio Iglesias Suárez, politisk aktivist, född 1912, död 15 oktober 2005.**



Den vänsterradikale spanske journalisten Ignacio Iglesias, som avlidit 93 år gammal, fanns på plats i Barcelonaförorten Horta den 29 september 1935 när det revolutionära antistalinistiska *Partido de Unificación Marxista* [Arbetarpartiet för marxistisk enhet] (POUM) bildades. Han var den siste överlevande från detta historiska möte och hann stå mitt i centrum för stormvindarna under tre av de största krigen under 1900-talet.

Ignacio Iglesias föddes i gruvstaden Mieres i Asturien, en gång i tiden en vagga för många kommunister precis som Rhondda i södra Wales. Han var son till en sömmerska och en socialistisk gruvarbetare, som fängslats flera gånger för sin fackliga aktivism. Ignacio började studera till ingenjör men hade aldrig tid att ta sin examen. 1930 gick han med i kommunistpartiet, men blev snart utesluten för trotskism och skulle bli en av de första medlemmarna av *Izquierda Comunista*, en grupp som bildats av den ledande marxisten i Spanien, Andreu Nin. Han deltog i upproret i Asturien i oktober 1934 och sedan Francos stridsvagnar sprängt sig inom gruvarbetarnas motstånd och krossat revolutionen lyckades han ta sig till Barcelona.

Efter Francos militärrevolt i juli 1936 och Spanska inbördeskriget brutit ut arbetade Iglesias på *La Batalla*, POUM:s huvudorgan. När den republikanska regeringen i juni 1937 olagligförklarade POUM – och arresterade dess ledare – var han med om att omorganisera partiet. 1938 ställdes ledningen för POUM (med undantag för Nin som mördats på Stalins order) inför rätta.<sup>1</sup> I största hast författade Iglesias då boken *El Proceso contra el POUM* under pseudonymen Andrés Suárez. Detta kraftprov, Iglesias första och bästa bok, distribuerades underjordiskt och gavs ut på nytt i Paris 1974 av exilförlaget Ruedo Ibérico.

---

<sup>1</sup> Se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) av Martin Fahlgren och [Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget](#) av Burnett Bolloten. Se även [Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#) som följer POUM-rättegången dag för dag.

Sedan Francosidan segrat 1939 levde Iglesias under knappa och svåra omständigheter i Dijon i Frankrike tills han och andra medlemmar av POUM i november 1941 blev arresterade och dömda till tolv års straffarbete för kommunistisk verksamhet. Men värre saker skulle följa: 1944 fördes han till koncentrationslägret i Dachau. Vid slutet av andra världskriget arbetade han för en amerikansk organisation som ägnade sig åt att hemförlova flyktingar. Hans åsikter började nu avvika från POUM:s och han skrev flera artiklar där han hävdade att Sovjetunionen nu blivit en kapitalistisk stat.

1953 bröt Iglesias med POUM och började arbeta för Kongressen för kulturell frihet i Paris. Mellan 1953 och 1965 var han redaktionssekreterare på Kongressens spanskspråkiga tidskrift *Cuadernos* och dess efterföljare *Mundo Nuevo*, den spanska motsvarigheten till engelskspråkiga *Encounter*.

1967 kom avslöjandet att Kongressen för kulturell frihet hade grundats av CIA. Det framgick att syftet med dess tidskrifter inte hade varit att skapa fora för fri debatt utan i stället att vinna stöd bland intellektuella för USA under Kalla kriget. Poeten Stephen Spender, som var redaktör för *Encounter*, kan ha varit ovetande om vem som grundat tidskriften, men det är svårt att tro något sådant om en så erfaren aktivist som Iglesias.

Under Kalla kriget övergick hans antistalinism till proamerikansk hållning. Han fortsatte att arbeta på *Mundo Nuevo*, som fram till sin nedläggning 1971 ägnade sig åt intensiva attacker mot Kuba.

Trots sin kursändring högerut behöll Iglesias vänskapsband och kontakter med POUM. Som pensionär publicerade han tre böcker om Spanska inbördeskriget, där han helt stödde POUM. Han anslöt sig till *La Fundación Andreu Nin*, som framgångsrikt bedrivit kampanjer mot stalinistiskt förtal om att Nin och POUM:s medlemmar i Spanien varit fascister. 2003 samlades Iglesias främsta artiklar om 1930-talet i boken *Experiencias de la revolución española*.

Iglesias återvände aldrig till Spanien från exilen i Frankrike. Han efterlämnar hustrun Ana María, som han gifte sig med 1946, och deras två barn José Luis och Anne-Marie.

